UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 18 05 09 008 7

PL
248
M8A16
1888

Müzeffer, Mehmed
Mehmed Müzeffer mecmū'esi

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

Suppl. P 3/23

Müzeffer, Mehmed

محمد مظفر

مجموعه سی

Mehmed Müzeffer mecmüesi

محرری : معلم ناجی   صاحبی : محمد سالم

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

استانبول

(آ. آصادوریان) ش[illegible] مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۵۲

۱۳۰۶

شرکت مرتبیه مطبعه وکتبخانه‌سی — باب عالی جاده‌سنده
نومرو ٥٢

PL
248
M8 A16
1888

LIBRARY
OCT 19 1964
UNIVERSITY OF TORONTO

935058

افادهٔ مخصوصه

صحاف چارسوسنده بعضاً مزاد ایدیلن کتابلرله برابر پراکنده شیلرده صاتیلیر. بونلره آلان‌ده، صاتان‌ده اوقدر اهمیت ویرمز. حالبوکه آره‌لرنده مأمولك فوقنده مهم پارچه‌لر ظهور ایتدیکی واردر. بوندن طولاییدرکه مراق اربابی بعض آثار نادره‌یه تصادف ایتمك امیدیله او قبیلدن اولان اوراقك اشتراسنه رغبت کوسترولر. آلدقلری پراکنده‌لرك ایچنده کرچکدن استفاده اولنه‌جق بر شی بوله‌بیلیرلرسه ویرانه‌ده کنجینه بولمشه دونرلر. بوله‌مازلرسه — بونلر ذاتاً سائر کتابلرك یاننه طفیلی طرزنده قاتلمش اوله‌جغندن — بك‌ده متضرر اولمازلر.

هیچ بر شیئه اهمیت ویرمك ایستمه‌مك مسلکنك هیچ بر شی اولمدیغنی آکلایانلر هر شیئه — لزومی قدر — اهمیت ویررلر.

هیچ بر شیئه اهمیت ویرمك ایستمین آدمك نه اهمیتی اوله‌بیلیر؟ بنی نوعندن بری قارشیسنه چیقوب‌ده « سن بر شیسین. بن‌ده بر شیم. سنك عندکده بنم اهمیتم یوق ایمش. مسلککی — موقتاً — قبول ایدرم. اویله ایسه

بنم عندمده‌ده سنك اهمیتك یوق » دیه‌جك اولورسه نه جواب ویرر؟

بونکله برابر غریبدرکه هیچ بر شیئه اهمیت ویرمك ایستمینلر کندیلرینه اهمیت ویررلر.

کچنلرده اورادن کچیوردم. بر طاقم کتابلر مزاد ایدیلیوردی. طوردم. ایشه یارایه‌جق بر شی بوله‌بیلمك امیدیله بونلرك اسامیسنی حاوی اولان دفتری سوزمکه باشلادم. شو اشارت کوزمه ایلشدی: « دیوان ظهیر فاریابی — نفیس یازمه »

« دیوان ظهیر فاریابی »

« درکعبه بدزد اکر بیابی »

لطیفه‌سی خاطرمه کلدی. الده اولدیغنی صحافدن خبر آلدیغم بو کتابی — دلالی چاغیروب — زیارت ایتدم. حقیقةً نفیس بر تعلیق یازمه‌سی. جلدی، کاغدی‌ده لطیف. اولدقچه مذهب‌ده.

سؤاله حاجت قالمدی. او آره‌لق دلال «ظهیر فارابی دیوانی — یوز قرق بش!» دیه ندا ایتدی. متعاقباً، النده بولنان پرا کنده‌لری کوستره‌رك «بونلرده برابر» دیدی.

ظهیرم یوق ایدی. دیوانی ایدینمك اوزره آرتیرمغه باشلادم. بویله شیلرك مشتریسی چوق اولمدیغندن سکز

اون غروش دها چیقـدقدن صکره اوزرمده قالدی. پراکنده‌لرله برابر کتابی آلوب اوه کلدم.

بن بر کتاب ایدیندیکم وقت چوجق کبی سـوینیرم. احتمال‌که آنی بکا صاتان‌ده ـ دکرندن زیاده بها ایله ویردیکی ایچون ـ سوینیر. وارسون اوده سوینسون. هر حالده بن آلدانمم. چونکه مطالعه‌سندن ایدیله‌جك استفاده، مقابلنده ویریله‌جك پاره‌دن زیاده اولمیه‌جق بر کتاب تصور ایده‌مم.

کمال شوق ایله دیوانی قارشدیروب اوقومغه باشلادم. خطك نفاستیله برابر یاکلشسزده اولمسی خوشمه کیتدی. بو تصادفدن پك ممنون اولدم.

بر زمان‌صکره نوبت معاینه پراکنده‌لره کلدی. هپسی یازمـه ایدی. باقدم: حضرت مولانانك «فیه مافیه» ندن یکرمی اوتوز صحیفه ـ شیخ نظامینك «مخزن الاسرار» ـ ندن بش آلتی کاغد ـ مولانا جامینك «سلسلة الذهب» ـ ندن بر قاچ پارچه...

زیاده‌جه اورسه‌لنمش ظریف جلدلی برده کتاب وار. آچدم باقدم. برنجی ورقنك ظهرنده شـو اشـارتلری کوردم.

ازهار افکار

ازهار افکارك منشأی
ازهار افکارك کشایشی

صاحب مجموعه: محمد مظفر
فی ۲۷ نیسان سنه ۱۲۷۹

§

اووقه‌یی چویردم. آتیده‌کی مصراعلرله بیتلر مصادف نظرم اولدی:

بو العجب کلدی محرمده بو بایرام بکا
آه کیم خاطر ناکامه بلادر مطلب
پیمانۀ خورشید لبالب کورینور هپ
مردوحدت سبحه وزناره ایتمز التفات
کوکل درس غمك چوقدن اونوتدی خاطرك خوش طوت
بزم شادیده اولور کریۀ مستانه عبث
چاره‌ساز کائناتی چاره خواه ایتمکده کوج
هله برکره نکاه ایله نه سویلر کاغد

ﻉ اولورمی مأخذی عذب اولسه‌ده عذاب لذیذ ؟

ﻉ قدردر و کوهری عالم بیلیر
آدمی اما ینه آدم بیلیر

ﻉ بو طوربی سببه لابد انفعال اولنور

ﻉ بزی قطع رجابخشیله ممنون ایلمشلردر

ﻉ بزی هم دیره هم محرابه منسوب ایلمشلردر

ﻉ بو بیمارك علاجن صبرایوب ایلمشلردر

ﻉ او جرمك عذری مشكلدركه كاملدن ظهور ایلر

ﻉ کوش ایلم عطیهٔ حاتم فسانه‌در

ﻉ سر رشتهٔ بی قیدی دیوانه‌ده قالمشدر

ﻉ هر سوزده ذو الفقار علی‌یه یمین ایدر

ﻉ کروه اهل سخن اویله در بلی دیرلر

ﻉ بیکانه مشرب ایتمدی بر آشنانظر

ﻉ هرصورتی حق صانمه‌که ارباب فلاکت
رؤیاده نیجه دولت بیدار کوررلر

ﻉ افسرده دللری طمع خام تازه‌لر

ع تکیه‌گاه معرفت گوردم خراب اولمش عجب
خرقه پوشانی خراباتك‌ده عرفانسزمیدر

ع نوای ساز محبت بوزوق دوزن یاراشیر

ع سن آرتق ایلدیکم آه وزاری بندن صور

ع تفتیش سرّ خلق صفایه خلل ویرر

ع هر سخنور مظهر احسان مولانامیدر؟

ع ای پیر کهنه ریشهٔ اندیشه‌دن چه سود
آخر درخت عمری دویرمزمی روزکار؟

ع وقت شادی‌ده کلیر موسم محنت‌ده کچر

ع فکر ایتسه حال عالمی آدم غریبسر

ع شیخ بر بال یدی کیم قاضیٔ سیروز یمز

ع دعوایه دوشدی شمدی بزمله کواهمز

ع صو اویور دشمن اویور خستهٔ هجران اویوماز

ع بقا اقلیمن اوزلر جان بی سامانم اکلنمز

ع کامل خطا ایدرکه آنی جاهل ایلمز

ع فیض ازلی مرد کلهداره‌می مخصوص؟

ع عجبدر وقت اولور کیم مطلبه اسباب اولور مانع

۶ خاطر اغیار ایچون بن یاردن قیلمم فراغ

۶ باشی اوجنده بیهده شمع مزاره یوق !

۶ آل کره نایی دستکه چال روزکاره یوق

۶ سن بو بازیچه‌یه آلدانمه تماشاسنه باق

۶ کهی شرک جلی طرزنده ایمان اولدیغن طویدق

۶ نه‌لر کورر سرغوره شراب اولنجه‌یه‌دك !

۶ دوزخ نشین آتش فقر اولدیغك قالیر
ای آخرت خراب تهیدر توکلك

۶ کل عارف اول‌که معرفت اولسون تجاهلك

۶ ماتمی همخانهٔ سور اولمسون بر کیمسه‌نك !

۶ واردق درسعادتنه یاری کورمدك
کیردك بهشته حیفکه دیداری کورمدك

۶ بویله اول کیمسه دیمز یوقسه سکا خوش کلدك

۶ کیروسین بلکه ناکه قانئه بر بی‌کناهك کل !

۶ قصوره باقمه کل ای سروسر بلندم کل !

۶ درد دلی سویلمیه‌جك راز صانیردم

ﻉ دوری خوش کچدیکنی جمدن ایشتسه‌مده هله
بو ادا مشرب ایام دکلدر بیلیرم

ﻉ باشمه اول هما بنم صالمدی سایه‌نیلیم

ﻉ منکران جذبهٔ دیدار کافردر بتون

ﻉ کل موسمی کلاب هم اولسون هم اولمسون

ﻉ دیدیکم ظالم خونخوار دکلسین‌ده نه سین؟

ﻉ مرآت ایچنده صورتی آدم صانیر کورن

ﻉ بویله شیلردن بکم! قان اولدیغن بیلمزمیسین؟

ﻉ کعبهٔ کویکده مطلبخواه اولان مجنونلرك
اکثری حاجی پشیمان اولدیغن بیلمزمیسین؟

ﻉ باده‌صاف اولسون‌ده زرین ساغر اولسون اولمسون

ﻉ دردمز سویلرز افسانه قیاس ایلسون!

ﻉ کیرمه اول بدمست ایچون سن قانه الله عشقنه!

ﻉ چوق جاوه‌کر مور وسلیمان آره‌سنده

ﻉ چکمه غم دستکیردر الله

ﻉ مرجحدر صدای نایه فریاد جرس شمدی

ﻉ بویله‌در ارباب حالك مشرب رندانه‌سی

§

بونلرك آلت طرفنده عبارۀ آتیه محرر ایدی :

«استاد والانژادمز علم العرفان، فریدالزمان، معالی مناقب، آزاده غالب [*] افندی حضرتلری طرفندن همنام جنتمقاملری سخنوربی‌ مدانی، مجدد شعر عثمانی، مظهر المواهب، الشیخ محمد اسعد غالب جنابلرینك سانحات نادرۀ قدسیه‌لرندن اوله‌رق اثنای تدریس ومشاعرده ایراد بیوریله کلن کلمات جلیله‌دن ضبطنه موفق اوله‌بیلدکلرمز تیمناً بالایه قید اولنمشدر»

مصراعلرایله بیتلری، برده بوذیلی کوزدن کچیرنجه‌یه‌قدر بالطبع برایکی ورقه دها چویرمش‌ایدم. ذیل صاغ صحیفه‌لردن برینك صوکنده بتمش‌ایدی. قارشیسنده‌کی صحیفه یازیسزایدی. بورقه دها چویردم. اولاً «ازهارافکارك منشأی» کوروندی. ثانیاً «ازهار افکارك کشایشی» ظهور ایتدی. اوبتنجه کتابده بتدی.

مجموعه‌ده «محمد مظفر» دن باشقه امضا یوق.

محمد مظفر کیم، ازهار افکارك مؤلفی اومی، بیلم. شوقدر وارکه امضا ایله درون کتابده‌کی یازیلرك برالدن چیقمه اولدیغی آکلاشیلیور. فقط بوندن محمد مظفرك

---

[*] بوذاتك کیم اولدیغنی «ازهار افکارك منشأی» کوستره‌جکدر.

مؤلف اولمسی لازم کلمز. مبیض اوله‌بیلیر. «صاحب مجموعه» تعبیری ده بورالرینی تأیید ایدییور.

ازهار افکارك مؤلفی، یاخود مبیضی اولمق شرفنی قازانمق ایچون «محمد مظفر بنم!» دیه بریسی چیقه‌جق اولورسه پك قولای ایناتیله‌ماز. امتحانه چکیلیر. «مؤلفی‌یم» دیرسه «شوکا بکزر برپارچه دها تألیف بیورکز» دینیر. «مبیضی‌یم» دیرسه «برسطر یازی یازکزده تطبیق ایده‌لم» دینیر. «مؤلفی، مبیضی دکلم اما صاحبی‌یم» دیرسه «اثبات ایدکز» دینیر.

ارباب مطالعه‌یه خوش کورینه‌جکنی ظن ایتدیکم جهتله ازهار افکارك نشرینی مناسب کوردم.

شمدیدن وعد ایدرم‌که اویله بر محمد مظفر پیدا اولوب ده ــ هرنه صورتله اولورسه اولسون ــ مجموعه‌نك کندیسنه متعلق اولدیغنی اثبات ایدرسه ــ تعمیم نفعی ایچون نشرندن صرف نظر ایدلمه‌مك شرطیله ــ مالنه صاحب اوله‌بیلیر.

کتابك بوکونکی صاحبی بن اولدیغمدن بویله برشرط درمیان ایتمکه حقم واردر صانیرم.

بونك نثر قسمنی ــ بردرجه‌یه قدر طرز قدیم اوزره

یازلمش اولدیغی جهتله ــ تکرار قلمدن کچیردیکم، یریرهامشلر علاوه ایتدیکم دخی آیریجه ملاحظه‌یه شایاندر .

ایشته مجموعه‌یی امضای عاجزانه‌م آلتنده اوله‌رق نشره جرأتم واقع اولان بو خدمت قلمیه‌مدن نشأت ایدییور . نه صاحب مجموعه‌نك نامنی، نه‌ده کندی خدمتی هدرایتمك ایستدم . یوقســه بویله صاحبی میــدانده اولمیان بر اثری بتمسه‌مك کوچ برشی دکل ایدی .

فی ٢٧ نیسان سنه ١٣٠٣ معلم ناجی

محمد مظفر مجموعه‌سی

—

﴿ازهار افکار﴾

— ازهار افکارك منشأی —

«حسن وعشق» ناظمنك زمانده ظهور ایدن یاوه‌کو اسعدلردن تمیز مقصد عالیجنابانه‌سیله «اسعد» مخلصنی «غالب»ه تبدیل ایتمسی اوزرینه نصلسه مشهور «سروری» نك لساندن صدور ایدن :

بیلم ای منحوس آدك اسعدمیدر غالبیدر
ذاتکی تعریف قیل کیمسن کیمه منسوبسین

کرچه دیرسین شاعرانه بن تغلب ایلدم
پیش ارباب سخنده غالبا مغلوبسین

هجویه‌سنك استانبولده شیوعی غالبك محبلرینی پك متأثر ایتمش ایدی .

وقتیله «حزنی» تخلص ایدن سرورینك کندی ماسبقنی اونودرق غالبه بویله تبدیل تخلص وسیله‌سیله چیقشمسی بعضلره اکلنجه اولمش ایسه‌ده عرفایه چرکین کورنمشدر .

کیمك اولدیغی بیلنمین قطعهٔ آتیه‌نك برقاچ کون صکره انتشاری اوتأثری اولدقجه تعدیل ایلدی :

مغرورلغك اولمه‌ده کوندن کونه افزون
شایسته ایدی مخلصك اولسیدی غروری

غالب کورین اسعده منحوس دیبورسین
حزنی‌بی اونوتدکی نه یاپدك آسروری !

سرورینـك تجـاوزی الك زیاده «وحید» افندی‌یی محزون ایتمش‌ایدی . بوذات، غالبك پدری «رشید» افندی کبی «مولویخانه قاپوسی» سمتنده ساکن ایدی . رشید افندی ایله برمحله چوجغی ایدیلر . برلکده بیومشلردی . قارداش کبی سویشیرلردی .

یکدیکرك هلاکیله‌ده متشفی اوله‌میه‌جق قارداشلر دخی کورلمکده اولدیغندن سوشمك مسئله‌سنده «قارداش کبی» تشبیه ساده‌سنه محل بولنه‌مامق لازم کله‌جکنی رأی ایدنلر بولنورسه‌ده ــ براصلدن منشعب اولان انسانلرك عمومنه نمونهٔ امتـثال اوله‌جق صورتده سـویشن قارداشـلرده بولندیغندن ــ اورأیك سقامتنده تردد اولنماز .

وحید افندی یك‌ده «معلوماتلی» دینیله‌جك درجه‌ده تحصیل کورمه‌مش، فقط سویملی، آلهی برذات . شـاعر دکل، فقط شعری سور . ذاتاً «شعری سـومم !» دیین

آدم یا کندینی بیلمز، یاشعری طانیماز، یاخود یالان سویلر. شوقدر وارکه هرکسك سوه‌جکی شعر مزاج وتربیه‌سنه کوره اولور. بریسنه «بن بوشعری سوییورم. سن نیچون سومیورسین؟» دیمك «سن نیچون بنم عینم اولمیورسین؟» دیمکه بکزر . . .

شعری سور، فقط هزلیات، هجویات سویله طورسون ندیمانه سوزلردن بیله خوشلانماز. عاشقانه شعرلره بایلیر. آره‌صیره شعر سویلك حالی استثنا ایدیلنجه بو تعریف رشید افندی حقنده دخی صادق اولور. لکن وحید افندیده تأثر طبیعی زیاده. «شعر دینیلن سوز آدمی آغلاتملی! » دیر. یاننده هرنه زمان ـ علی الخصوص نغمه ایله ـ اشعار عاشقانه اوقونسه کندینی ضبط ایده‌میوب آغلار. «بنجه اك بیوك شاعر فضولیدر، چونکه بنی اك زیاده او آغلاده‌بیلیور» سوزی لساندن قاچ کره ایشیدلمشدر. غالبك برنعت شریفنی رشید افندیده کوردیکی کون بونده تکرر ایدن :

ای که کحل چشم مازاغینه قربان اولدیغم
کورمه لایق خون حسرت ایچره غلطان اولدیغم.

بیتنی تکرار ایده ایده برچوق آغلامش ایدی. فرداسی غالبی قارشیدن کورنجه بیتی اوقومغه باشلایوب کوزلری

یاش ایله طولو اولدیغی حالده ـ شو آنده‌بی دخی آغلاتمقده اولان ـ شاعرك كوزلرندن اوپمشدر.

كنديسنك بويله حاللرينه كولنلر وار ايدی. عمومنه جواباً «دنياده هيچ كيمسه‌نك كوليه‌جكی هيچ بر حال اوله‌ماز. آغلايانه كولمك‌ده بعض طباعه كوره كولنه‌جك حاللردن معدود اوله بيلير» ديرايدی.

غالب ۱۱۷۱ سنه‌سنده دنيايه كلنجه وحيد افندی تاريخ تولد اولمق اوزره «اثر عشـق» تركيبنی بولمش ايدی. [*] صكره‌لری اشعارينی كوردكجه شاعره «قرة العينم! سن اثر عشق دكل، عين عشق ايمشسين! فيضك دائم اولسون!» ديمكه باشلامشدر.

انوار فيوض مرشـد روم
آفاقه فروغم ايتـدی معلوم
قيلدی بنی طفل مصرع آسا
طوغدم طوغه‌لی سخنله برپا

[*] غالب:

كيم قادر علاج ايلمكه حكم قدردر
تاريخی ايمش غالب زارك اثر عشق

مقطعنده بوكا ايما ايتمشدر.

۱۱۸۶ ده وفات ايدن، «معرفتنامه» صاحبی ارضرومی ابراهيم حقينك ده تولدينه تاريخ اوله‌رق «خادم عشق» تركيبی بولنمش ايدی.

بن طفل ایدم ایلمزدم الفت
بولمشدی سوزم تمام شهرت

بی منت اوستاد و تعلیم
سر نامهٔ طبعم ایتدی تنظیم

الله الله زهی عنایت
تا بالغه حکمت بلاغت!

حسب حالنده بیان ایلدیکی وجه ایله غالبك استعداد شاعرانه‌سنه پك چابك انبساط کلمش ایدی. بعض ارباب وقوف بو خصوصده غالی — اوروپا مؤلفلرندن بعضلرینك اون طقوزنجی عصرك اك بیوك شاعرلرندن اولدیغنی اعتراف ایتدکلری — «آلفره‌د دوموسه» یه قیاس ایدرلر.

حقیقةً نادر الوجود اولان اوغلنك تحدیث نعمت مقامنده یازدیغی:

افتادهٔ راه سر بلندی
یعنی پدرم رشید افندی

دل زاویه‌سنده منزویدر
سر باز محب مولویدر

حقدر بوکه دنك ولال ایدم بن
نطق ایتکه بی‌مجال ایدم بن

قالمشدی زبان خامه خاموش
قیلمشدی هزار موج غم جوش

کلمشدی کلال کفت وکودن
کچمشدی خیال رنك وبودن

تا کفته قالوب مقال معراج
قالمشدی بوحسن وعشق بی‌تاج

سویله‌دیوب ایتدی نطقه‌اقدام
فیض نفسیله اولدی اتمام

بوکرهك اولدی دستکیری
اوکرتدی سخنده طرز پیری

طولدردی بنم اومرد میدان
همتله درونم آب حیوان

چون‌اولدی‌جهان عشقه‌رهبر
اولمز می ابوتی مکرر [*]

بیتلریله نامی بقا بولان رشید افندی ایسه چوجغك شاعرلکندن فوق العاده ممنون اولیوردی . هله بوندن

[*] برغزلنك ذیلنده دخی پدرینی شووجه ایله توصیف ایتمشدر :

پیرو اولدم بن ده غالب والد ذی شانمه
کیم دعا ومدحی هم فرض وهم‌الزمدر بزه

مصطفی نام ورشید ومرشد واستاد کل
هرنکاه همتی اکسیر اعظمدر بزه

فرقزده سایه‌سن الله ممدود ایلسون
عالم آنجق ذات والاسیله عالمدر بزه

« پیرو اولدم » تعبیری رشید افندینك‌ده شعره انتسابی اولدیغنی کوسترر .

طولانی وحید افندینك حاصل ایتمكده اولدیغی ممنونیت قابل تعریف دكل ایدی. شاعری پدرندن زیاده سوییوردی. نصل سومسون؟ غالبك اطوار واشعاری كندیسنه اوقدر عالی كورینیوردی كه یوزینه باقدقجه «بو بر بیوك آدم اوله‌جق» دیه‌مك الندن كلیوردی.

غالب هنوز پك كنج ایكن بر كون استانبولدن غیبوبت ایدیوبردی. بر شوق طبیعی‌یه مغلوب اوله‌رق ــ زی مو-لوی‌یه كیروب چله طولدرمق اوزره ــ قونیه‌یه كیتمش ایدی.

والدی محزون اولدی، والده‌سی كریان... وحید افندیده ایسه والدینك حاللری اجتماع ایتدی. شاعرك بو سیاحتنی ــ اثر عشق اولدیغی ایچون ــ تقدیر ایدییورلردی. فقط افتراقنه تحمل ایده‌میورلردی.

بر آی قدر زمان كچدی. غالبدن خبر یوق. كیتدكجه مراق زیاده‌لشیوردی. بركت ویرسون، دركاه پیره یوز سورمك عزمنده بولندیغنی اولجه حس ایتمشلر ایدی. اجرا اولنان تحقیقات بو عزمك فعله چیقارلدیغنی كوستردی. پدری طرفندن كندیسنه عودتی رجا یولنده رقتلی بر مكتوب یازلدی. شو جواب آلندی:

* * *

ولی نعمت بی امتنانم رشادتمآب والد والاشانم حضرتلری

« رشتهٔ بر کردنم افکنده دوست »
« می کشد هر جا که خاطر خواه اوست »

حضرت پیر دستکیر قدس سره الخطیر افندمزك مطاف رفیع لاهوتیان وملاذ منیع ناسوتیان اولان درکاه معالی پناهلرینه التجایه وبو وسیلهٔ جمیله ایله دلخواه عاشقانه‌م اوزره اعتلایه شتابم حرکات اختیاریه‌دن دکل ، جذبات اضطراریه‌دن عد اولنغه لایق وشمدی‌یه قدر کچیردیکم حاللرك کافه‌سنه فائق بر تجلیٔ غریب اولدی . بنی اورادن آلدیلر . دها طوغریسی : بنی بندن آلدیلر !

« نفحات الانس » ده کورمش ایدم که مشارالیه افندمز محتضر و :

« من شدم عریان زتن اواز خیال »
« می خرامم درنهایات الوصال »

فحوای حقیقت نماسنجه ساعت مواصلاتك حلولنه منتظر اولدقلری حالده یانلرنده بولنان ذوات کرامه «یارانمز بزی بوراده آلیقویمق ایستیورلر . شمس تبریزی ایسه اورایه دعوت ایدییور . یا قومنا اجیبوا داعی الله . کیتملی یز » بیورمشلر .

رسیدهٔ راحهٔ افتقار ونهادهٔ هامهٔ افتخار اولان امر ـ

نامهٔ عالئ مشفقانه‌لرینی‌ڭ شدتلی بر تأثرله مطالعه ایتدیکمی اعتراف واعترافمدن طولانی دائما سرشك افشان اولدیغی اشعار بیوریلان مادر شفقت پرورمه تحیات عفوجویانه اتحاف ایلرم. رومال‌تراب قدملری وامیدوارکال کرملری اوله‌رق نیاز ایدرم که بنم ایچون کوز یاشی دوکمسونلر. هیچ بروالده نور دیده‌سنڭ کعبة العشاق [*] مجاورلرندن بولندیغی ایچون آغلارمی؟

آه! ینه دریای دل جوش برجوش اولدی. ایشته شو آنده بن‌ده بی‌اختیار اشکبار اولدم. همان جناب فیاض مطلق حضرت (ابوسعید ابوالخیر) کبی:

جسمم همه اشك كشت وچشمم بكریست
درعشق تو بی جسم همی باید زیست
ازمن اثری نماند این عشق زچیست
چون من همه معشوق شدم عاشق کیست

دیمك مرتبه‌سنی احرازه موفق بیورسون!

عنایت رب قدیر وروحانیت حضرت پیر مساعد

---

[*] مولانا جامینڭ درکاه پیر حقنده‌کی:

کعبة العشاق باشد این مقام
هر که ناقص آمد اینجا شد تمام

بیتنه تلمیحدر.

اولورسه اکمال مقصددن صکره عودت وتقبیل دامن والدین ایله کسب سعادت ایلرم . . . .

*
* *

کندیسی محتاج تسلیت ایکن وحید افندی‌یه تسلی ویرمکه مجبور اولان رشید افندی بوجوابی آکا کوستر-مکده تردد ایدییوردی . وحید افندی هرکون کندیسنی کوردکجه « چوجقدن نه خبر ؟ » دیه صورار ، « هیچ ! » جوابنی آلیردی .

برکون رشید افندی‌یه زوجه‌سی دیدی که :

« افندی ! اسعدم وحید افندی‌یی پك سور . بوراده ایکن هیچ سوزندن چیقمازدی . البته بنه چیقماز . شو جوابی کندیسنه کوسترسه‌کزده طرفندن چوجغه برمکتوب یاز-درسه‌کز ! آنده بزم حالمزی آچسه ! « اوغلم ، سنی بنم ده پك کوره‌جکم کلدی . بزه آجی . آرتق کل » دیسه ! »

رشید افندی بوتکلیفی قبول ایتدی . وحید افندی‌یی بولوب غالبك جوابیله برابر زوجه‌سنك اخطار ایتدیکی صورتی عرض ایلدی . وحید افندی برآز محزونانه دوشوندکدن صکره دیدی‌که :

« واقعا یازه‌جغم اویله برمکتوبك چوجغه حسن تأثیر ایده‌جکنی اومارم ، فقط باشقه برتدبیر خاطرمه‌کلیور . اوده

اوغلمزك برزمین مناسبله اعاده‌سی ایچون طرفكزدن چلبی افندی حضرتلرینه مراجعتدر. آنلر كندیسنی عودته تشویق ایدرلرسه دیه‌جكی قالمازصانیرم. بن‌ده ینه مكتوبمی یازار یوللارم »

رشید افندی‌ده بوصورتی انسب كوردی. درحال برعریضه یازلدی، چلبی افندی‌یه ارسال اولندی. وحید افندینك غالبه یازدیغی مكتوب‌ده آنكله برابر كیتدی.

عریضه‌نك وصولنده چلبی افندی غالبی حضورینه جاب ایله برچوق التفات ایتدكدن صكره دیدی كه :

« اوغلم، فیض عرفانی عالمه شامل اولان جد امجدمزك دركاه شریفنه ملازمتله استفاضه فكرنده بولنمكز واقعا پك ممدوح بركیفیتدر، فقط بونده ملاحظه اولنه‌جق برجهت واردر. اوده طرق علیه‌دن برینه سلوك ایده‌جك ذاته كوره غربتله وطنك خیلیجه فرقی اولمسیدر. غربتده درویش اولمق قولایدر، وطنده كوجدر. غربتده كیم اولسه لباس فقرایله كزه‌بیلیر، فقط وطنده :

« ای فلك یوقدر لباس فقردن عارد بنم »
« اطلسكدن كورمشم اوستون محقر شالمی »

دیه‌جك آدم نادر بولنور. طبیعتكز هر كسك كیده‌جكی یوله كیتمكه تنزلدن متعالی اولمق لازم كلیر. سزه ره نارفته

یاقیشیر . بوراده بولنش هنر دکاـدر . معرفت وطنکزده اقران وخلان آره‌سنده بومسلکی اختیار ایله جوارکزده‌کی یکی قاپو درکاهنـده اکمال چـله ایلمکدر . حضرت پیرك روحانیتی اوراده‌ده حاضردر .

« درراه عشق مرحلهٔ قرب وبعد نیست »

حقیقتی معلومکزدر .

ای قوم بحج رفتـه کجـایید کجـایید
معشـوقه درینجاسـت بیـایید بیـایید

ندای مولویسنده‌کی اشارتی برکره اطرافیله تأمل ایدکز »

وحید افنـدینك مکتوبنی مطـالعه ایله عودته میل حاصل ایتمش اولان غالب ـ بو اخطاراتك نه‌دن نشأت ایتدیکنی تفرسله برابر ـ :

« خدا کواسـت که هر جاکه هست باویم »

جوابیله صورت موافقت کوستردی .

§

ـ امینه ! ... مژده ! اسعد کلدی !

ـ کلدیمی ؟ آه ایکی کوزم اسعدم ! ... امان افندی ! اینانه‌جغم کلیور . کرچکمی سویلیورسکز ؟

ـ کرچك، ایشته بوراده ! اوغلکی سکا کتیرییورم. فقط صوچنی عفو ایتملیسین . ایتدکمی ؟

ــ نصل صوچ؟ صوچ آنك دكل، بندر . اولادمی راحتسز ایتدم .

ــ اویله اما اوده سنی اینجه آغلاتدی. فقط شمدی كولدیره‌جك .

غالب كلمش ایدی. بو محاوره اوغلنك الندن طوتمش اولدیغی حالده اوك قاپوسندن هنوز ایچری كیرمش اولان رشید افندی ایله زوجه‌سی «امینه» خانم بیننده جریان ایدییوردی . [*]

او اثناده غالبك نوخیز برخط سیاه دائره‌سنده قالمش اولان و «هاله‌ده ماه» ه تشبیهی نظر انصافده نقصان عد اولنان لطیف یوزنده حزن آمیز بر تبسم موج اوریوردی .

والده‌سیله ملاقاتی اودرجه مهیج حسیات بر صورتده وقوع بولدی‌كه بونی ــ غالب اولمدقجه ــ كیمسه‌نك تعریف ایده‌میه‌جكی طبیعی كورینور .

---

[*] غالب، والده‌سنك وفاتنه شو تاریخی سویلمشدر :

والده‌م كیم امینه خاتوندر
روحی اولسون نعیم امنه الیف

كلدی تاریخ رحلتی غالب
اوله یارب مقامی خلد لطیف

قاپو چالندی، آچلدی . « کیمسه اولمسون . یالکز قونیه‌دن کلن مسافر محترم بولنسون » سوزلرینی وحید افندینك سسی یوقاری‌یه ایصال ایلدی .

بو ملاقاتده باشقه بر عالم اولدی . اوك ایچی سعادتله طولدی .

محبت نه مقدس شیدر ! دنیاده سعادت وار ایسه محبتله قائمدر . بر وجدانك، بر عائله‌نك، بر قومك، بر ملتك سعادتی حائز اوله‌جغی محبتله متناسب اولور . مثلا بینلرنده محبت بولنمیان زوج ایله زوجه‌دن هانکیسنه « بختیار » دینیله‌بیلیر ؟

بر مدت صکره غالب یکی قاپو مولویخانه‌سنده حجره‌نشین بولنیوردی . چله‌یی اکمال ایتمش ایدی .

بر آز دها صکره غلطه مولویخانه‌سنی زیارت ایدنلر شاعری مقام مشیخته کورمك موفقیتنه مظهر اولمغه باشلامشلردر . بو زائرلرك ایچنده رشید افندی ایکنجی ایدی، چونکه برنجیلکی وحید افندی قازانمش ایدی .

جناب سلیم ثالثك حضرت شیخه فوق‌العاده متوجه بولنمسی‌ده درکاهه باشقه بر رونق ویریبوردی . اودورك دارالعرفانی غلطه مولویخانه‌سی ایدی .

کله بر دور که بو غمانی یاد ایلیه‌لر
فرصت صحبتی احباب غنیمت بیلسون

تنبیه مرشدانه‌سنه امتثال ایدن ارباب محبت فوجا فوج کیدوب مظهر اسم فیاض اولان حضرت شاعری زیارت ایدرلردی .

بو اثناده — غرائبدن اوله‌رق — بر زوجه‌سی، برده جاریه‌سی اولدیغی حالده او زمانه قدر ذریتسز یاشامش اولان آلتمشلق وحید افندینك براوغلی دنیایه کلدی . «محمد» تسمیه اولنان بو چوجغك تولدی ۱۲۱۰ سنه‌سنه مصادف اولمشدر .

قوجه وحیدك همان هیچ امید ایتمدیکی بو احسان الهیدن طولایی نه درجه سویندیکنی تعریفه قالقشمق چوجقلق اولور. کندیسی بر کون محمدی تبرکاً درکاهه کوتوردی. حضرت شیخ قوجاغنه آلدی، اوپدی، اوقشادی ، اسمنی صوردی. وحید افندی «محمد دینلدی افندم، نه یاپه‌یم؟ محمدلری پك سورم» جوابنی عرض ایتدی . حضرت شیخ «اسمه دیه‌جك یوق، فقط نیچون برده مخلص ویرمدیکز؟» سؤالنی ایراد بیوردی. وحید افندی تبسم ایده‌رك «شاعر اولسونده افندم، مخلصی اویله آلسون» دیه مقابله ایلدی.

حضرت شیخ «ان شاء الله فیض پیر ایله بو کرچکدن غالب اولور » بیوردی.

— توجه بیورك افندمز !... سزکدر. علائقدن آزاده اولسون.

— جناب حق توفیق احسان بیورسون.

بو ایکی سوزی وحید افندی ایله حضرت شیخ حین مفارقتده تعاطی ایتمشلر ایدی.

وحید افندی دیر ایدی‌که :

«سعدیء شیرازی تولد ایدنجه پدری کندیسنی منتسبلرندن بولندیغی شیخ «روزبهان بقلی» نك حضورینه کوتورمش. حضرت شیخ، مولودی مظهر حسن نظر ایده‌رك « عشق را بخش کردیم بدوهم نصیبی دادیم » بیورمش. محمدمده اویله بیوك بر همت آلمغه موفق اولدی سعدی کبی بر عارف اوله‌جغنی لطف حقدن امید ایدرم»

غالبك قونیه‌دن عودتندن صکره وحید ورشید افندیلرك خانه‌لرنده همان « کدر » دینیله‌جك هیچ بر حال کورلمه‌مش ایدی. حقیقتده بر اولان بو ایکی عائله — مقتضای محبت اولدیغی وجه‌ایله—«صفا» ایچنده یاشایوردی.

«چوق سورمدی نیلیم بو بازار»
«چوق کوردی بو ذوقی چرخ غدار»

۱۲۱۳ سنه‌سی رجبنك یكرمی یدنجی كیجه‌سی بوخانه‌لر ماتم ایچنده بولنیوردی . اوته‌ده وحید افندی آغلار . زوجه‌سی آغلار. جاریه‌سی آغلار. بریده رشید افندی — زوجه‌سی كبی — آغلامغه‌ده مقتدر اوله‌میه‌جق بر حالده بولنور .

بو تأثر عمومیدن محمدده آزاده دكل ایدی. الك زیاده او متأثر كورینیوردی . كریه‌ده، نوحه‌ده آكا كیمسه یتیشه‌میوردی .

وحید افندی بر طرفدن اوچ یاشنده بولنان اوغلنی باغرینه باصمش، « بوندن صكره سنك اسمك محمد غالب اولسون ! » دیر . بر طرفدن‌ده آق صاقاللك اوزرندن یاغمور كبی كوز یاشی كیدر .

غالب اوكون ارتحال ایتمش ایدی . یالكز بر یكی اولر دكل، غلطه مولویخانه‌سی‌ده بر شیونكاه اولمش ایدی.

«یوقسه بونی‌سن قولایمی صاندك»
«غم لشكرینی آلایمی صاندك»

غالبك نعش محترمی قبره ایندیریلیركن وحید افندی‌ایله همسن اولان و آنك كبی استغراق حالنده بولنان رشید افندینك — صاقالی النه آلهرق — مرحومه خطاباً « بو بیاض كفن او كوزل قاره صاقال ایله سكا

یاقشیور اوغلم ! آه ! . . . او لباس فنا بو آق صاقال ایله بکا یاقیشیردی ! . . . الٓهی ! . . . » طرزنده ایراد ایلدیکی مقاله یوزلرجه مستمعینی هم آواز ناله ایتدی.

بو واویلایی پك حزین بر سکوت تعقیب ایلدی · ناله یرینه کریه قائم اولمش ایدی. حضاردن کیمك کوزلرینه باقلسه کریان کوریلوردی · او اثناده :

« ایواه او روزکار کچدی »
« کل کچدی ونوبهار کچدی »
« دیدارکم اولدی یار کچدی »
« جان تشنه قالوب خمار کچدی »
« معشوق ایله باده خوار ایدم بن »

« جانان ایله عیش ونوش ایدردم »
« کرداب کبی خروش ایدردم »
« بزم میی شعله پوش ایدردم »
« بلبللرینی خموش ایدردم »
« غالب کبی کامکار ایدم بن »

تحسراتی خیاللردن کچمکده ایدی.

کمال حزن وحیرتدن کنار مزارده ایکی پیکر بی‌روح کبی طورمقده اولان رشید افندی ایله وحید افندی‌یی آلوب بر حجره‌یه کوتوردیلر.

بر مدتدن بری خدمت درکاهده بولنه‌رق حضرت

شیخك حسن توجهنی قازانمش اولان اسماعیل «خلوص» دده اك زیاده حیرتزده کورینن مجزونلردن ایدی. قطعهٔ آتیه ترجمان وجدانی اولمشدر:

صبحی مطلبم آیرلمامقدی بر نفس سندن
فراقکله وصال موته اولسه‌م چوقمیدر طالب؟

بن آرتق صرفه امید ایلمم نقد حیاتمدن
پریشان اولدم ای سرمایهٔ جمعیتم غالب!

بو ذات ـ سرورینك:

چکلدی چلهٔ قبره دونوب خلوص دده

مصراعندن استخراج اولندیغی اوزره ـ ١٢٢٠ ده وفات ایتمشدر.

شیخ غالبك اك سوکیلی همدمی ـ :

کورن صانورکه صفادن سماع راه ایدرم
دونر دونر باقارم کوی یاره آه ایدرم

مطلعلی غزلیله:

طورمز خیلی پسندیده‌در اما اسرار
قومدی کیتدی اوآفت بزی آدم یرینه

مقطعلی غزلی کبی آثار لطیفه براقه‌رق کندیسنی اخلافه‌ده سودرمش اولان ـ «اسرار» دده ایدی. انتقالی ١٢١١ سنه‌سنه مصادف اولدیغی ینه سرورینك:

حیفلر کوز یوموب اسرار دده سر اولدی

مصراعی کوستررر .

حضرت شیخك اسرار دده ایچون یازدیغی مرثیه ـ که:

کوش ایلین حکایت اسرارم آغلاسون

مصراعنی حاویدر ـ الك سوزشلی مرثیه‌لردن عد اولنور.

§

سرورینك غالب حقنده سویلدیکی بالأده محرر هجویه‌دن عندی احکام چیقارمق ایستینلر دیرلرکه :

« تاریخ وفاتی بولنان ۱۲۲٤ دن درت بش سنه مقدم بر آره‌لق خسته اولان سنبلزاده وهبی ایچون تاریخ وفات اولمق اوزره :

امرءِ القیس ایله حشر اولسون الٓهی وهبی [۱]

مصراعنی سویلدکه لزوم کورن سروری غالبی سونلردن

---

[۱] سلیمان فائق افندی مجموعه‌سندن نقلاً جودت تاریخنده محرر اولدیغنه کوره جنون کتیرمش اولان وهبی صاحب فراش ایکن سروری « عینی » وسائر بعض ذوات ایله برابر عیادته کیتمکله وهبی پك زیاده ممنون اوله‌رق «جانم سروری ! بکا برسوزـ نانك وفات تاریخی سویله‌ده صاغلغمده ایشیدوب برآز آغلایه‌یم » دیدیکندن سروری بالبداهه بومصراعی سویلمش. وهبی‌ده « نه مانع امرءِ القیس‌ده آز آدم دکل ایدی » دیمش .

اولمدیغندن ارتحالنه تاریخ یازمغه لزوم کورمه‌مش ایسه‌ده مدرسیندن محمد نبیل افندی : [١]

کوچدی غالب دده یاهو دیوب اهل حاله

مصراعنی نظم ایله بو وظیفهٔ محبتی ایفا ایلمشدر »

حال بو که سروری غالبك وفاتنه شو تاریخلری سویلمشدر :

حیف مغلوب اجل اولدی چکوب
رنج بی حد و عدد غالب دده
مدد ایدوب آهی دیدم تاریخنی
اولدی ناپیدا مدد غالب دده

§

چرخ کجرو غلطه دوشدی ینه
قیدی اهل دله آه اول بدخو
جور دور ایله خوش اولدی دریغ
غلطه شیخی کبی نادره کو
غالب مطلق اولوردی سوزده
ایتسه مردان سخن آکا غلو
قیلدی افلاکه ایدوب روحی عروج
شب معراجده عزم مینو

---

[١] ١٢٠٩ ده وقعه نویس اولان نوری بکك مخدومیدر.

مثـلنی زیر فلکـده بوله‌ماز
ایتمسون یوق یره دوران تك و پو
چله‌ٔ لحـده چکلـدی کیتدی
اربعـین ایچره او مرد نیـکو
حزن ایله یازدی سروری تاریخ
کچـدی غالب دده جاندن یاهـو

بناءً علیه کندیسنك غالبی سومیلردن اولدیغنه حکم ایتمك طوغری اوله‌ماز. حاوی اولدیغی «سـوزده» تعبیری نقعینك:

سوزده نظیر اولماز بکا کر اولسه عالم بر یکا
پرطمطراق وخوش ادا نه حافظم نه محتشم

بیتنده‌کی «سوزده» کبی کنـایه‌یه محمول اوله‌مامق طبیعی بولنان:

غالب مطلق اولوردی سوزده
ایتسه مردان سخن آکا غلو

بیتیله غالبك:

غوغای سخنده غالبم بن

دعواسنی تصدیق ایتمسی:

« الفضل ماشهدت به‌الاعداء »

قبیلندن عد اولنه‌ماز. سروری کبی بی‌پروا بر آدمك جدیاتده

وجدانـه قارشی اظهـار شهادت ایلسی غالب کبی بیوك بر شاعرك مزیتنی تقدیر ایتمه‌مسی قدر مستبعددر .

سروری وهبی حقنـده بونجه تشنیعات یازمش ایکن آنك ١٢١٤ ده « نخبه » یی اکمال ایتمسی مناسبتیله :

هر لغتدن که سخن سنج اوله وهبیٔ فصیح
نکته کویانه بلاغتـده ایدر عرض هنر

زادهٔ طبعی کبی خـیر خلـف دنیـابه
کلمه‌مشـدر دخی مخلـوق اوله‌لی ماده ونر

بحر شعرنده معـانی لمعـان ایتسـه نوله
شبچراغی بن در یاده قیـاس ایتمه سـونر

مرغ مضمون نه قدر اولسـه‌ده بالاپرواز
هر کیجه شاخچهٔ فکر بلنـدنده تونر

فارسی تحفه‌ســن ایتمش عربیـدن تنظیر
عجمـیلر اوقوسـه دیللری البتـه دونر

انتخـاب ایتـدی سروری آکا بو تاریخی
ایلیـك نخبـهٔ وهبی اوقویوب کسب هنر

مدحیه‌سنی یازدیغی کبی وفاتنده دخی آتیـده‌کی تاریخلری سویلمشدر :

شیخ وشاب بلغادفن ایدوب اولدی محزون
که جوان طبع ایدی پاکیزه ادا وهبیٔ پیر

سری اوزره دیکیلوب سرو دیدم تاریخن
اولـدی نابود رئیس الشـعرا وهبیٔ پیر

§

کیتدی شیخ الشعرا وهبیٔ صاحب آثار
بو الهوس پیرجوان طبع ایدی فوق‌العاده

لاله وقتنده وفات ایتدی دیدم تاریخن
کلشـن جنتی مأوی قیله سـنبلزاده

سروری ممدوح عموم اولان مشهور خواجه نشأتی دخی قطعهٔ معلومه ایله هجو ایتمش اولدیغی حالده ۱۲۲۲ سنه‌سنه تصادف ایدن انتقالنده :

فوت اولدی خواجهٔ سبق‌آموز فارسی
آغـلاندی افتراق تلامیـذ یکدلی

تاریخ سـالی ورد سروریٔ زاردر
نشأت افندی کوچدی جنان‌اوله‌منزلی

قطعه‌سنی سویلمش ایدی .

سرورینک غالب ایچون تاریخ یازمغه لزوم کورمه‌مش اولدیغنی ادعا ایتمك الده بولنـان آثارندن معـلوم اولان مشربنی بیلمه‌مك دیمك اولور . (۱۲۲۹) سنه‌سنه مصادف اولان وفاتنه عزت ملا طرفندن سویلنیلن :

سرورینك وفاتی باعث حزن اولدی احبابه

تاریخنی حاوی قطعه‌ده «اویویه‌جق اولسه برتاریخ سویلر -

دی‌ده اویله اویوردی ! » یوانده ایدیان مبالغه صاییقلامق نوعندن ایسه‌ده کندیسنك :

ملك‌الموتی دوشنده‌کوره‌رك فوت اولدی
ویرمدی هیچ خلل اویقوسنه تریاکی

مبتلایان سهر غبطه ایله دیر تاریخ
برکیجه طالدی اجل اویقوسنه تریاکی

قبیلندن اوله‌رق اهمیتسز صاییله‌جق شئون ایچون دخی برچوق تواریخ سویلسندن مهم عد اولنه‌جق وقوعاتده سکوت ایتمك حسابنه کلیه‌جکی آکلاشلمازمی ؟

غالب ایله برسنه ایچنده وفات ایدن خطاط مشهور « یساری » ایچون :

جف القلم یساریٔ خطاط کتدی آه

تاریخنی یازان سروری ینه او آره‌لق یاپدیریلان یك طار برمکتب ایچون‌ده :

اولدی مکتب قفس حق قرآن

تاریخنی یازمش ایدی. [۱]

کندیسنك قهوه ایچمکه توبه ایتدیکنه دائر اولانو :

---

[۱] مرحومك :

یقلدی مکتبك سقفی یاپلدی کوکلی صبیانك

تاریخی‌ده خوشدر .

« ایتدك اسیر قهوه بزی هی زمانه هی! »

شکایتنه محل قالمدیغنی مشعر بولنان :

قحط ایروب قهوه‌یه ایتدی خلقك
کیمی کرچك کیمی صوری توبه
آند ایچوب بن‌ده دیدم تاریخن
قهوه‌دن قیلدی سروری توبه

قطعه‌سنی‌ده اوصیره‌ده سویلمش ایدی.

کلمدی جامعه عثمان پاشا

تاریخندن آکلاشلدیغی اوزره عثمان پاشانك جامعه کلمه‌سنه اهمیت ویرن سرورینك شیخ غالبك دنیادن کیتمسنه اهمیت ویرمه‌مسی نصل تصور اولنه‌بیلیر؟

کندی افاده‌سنه کوره سروری بو تاریخی « اولو » جامع خطیبی «فندق» افندینك برطمع خامه دوشمسی اوزرینه سویلمشدر. دیورکه :

« فندق افندی اولو جامعه خطیب اوله‌لی آوازی کوکاره چیقمقده ایدی. « والی پاشا جامعه کلیر، آرقه‌مده برجمعه نمازی قیلار. صکره — عادت اسلاف اوزره — بکا بر « فستقی » فراجه الباس ایتدیرر. شویله اولور، بویله کیدر » خوالیالرنده بولنیوردی. بو مقصدك سرعت حصولی ایچون هر نماز عقبنده اوزون اوزادی‌یه دعا ایدردی.

برده برجمعه «دستور عدالت فرما» شهره کلدی. دعاسی مستجاب اولدی ظن ایدیان خطیب افندی شوقه کلرك — ایشیدنلردن ایراق ! — پرده بیرونانه برنغمه پرداز اولدی که . . . ! دستورك ایسه هیچ وظیفه‌سنده اولمدی. فندق اومدیغی فراجه‌یی تام اوچ هفته بکله‌دی. برشی ظهور ایتمدی . بن ده شو حاله تاریخ اولمق اوزره «کلدی جامعه عثمان پاشا» دیدم. بیچاره بونی طویدی، بکا فنا حالده قیرلدی، مأیوس اولدی. . .» [۱]

بونکله برابر اودورده سروری، وهبی، عینی [۲] کبی

[۱] بوبی پك اوزون اولدیغندن بین‌الاهالی «مناره» لقبیله یاد اولنان واوته‌دن بری ترك صلات معتادی بولنان بر والینك برجمعه نصلسه جامعه کلسی اوزرینه سروری :

مأل «کل طویل» ك مشخصی والی
کیرنجه جامعه حضاره حیرت الویردی

بیوك کوچك برآغیزدن دیدك شو تاریخی
مناره جامعه کیرمز دیبور ایدك کیردی

قطعه‌سنی سویلمشدر.

[۲] ١٢٥٤ ده وفات ایتدیکی:

«عینی‌یه عمری کلدی لمح بصر قدر»

مصراعندن آکلاشیلیر. (١١٧٠) ده عینتابده تولد اتمش ایدی.

ارباب سخنك الك ايلرى كلنلرى بيننده جريان ايدن مشاتمات عثمانلى تاريخ ادبى ايچون حقيقةً شين عداولنه‌جق حاللردندر.

بوذاتلر «ادبيات» دن مقصد نه اولديغنى — بيلميور-لرمش ديه‌مم — اونوتمشلر! يوكارك كوچكلره كوستره-جكلرى نمونه‌لر بويله اولورسه:

« اذا كان رب البيت بالدف مولعاً »
« فشيمة اهل البيت كلهم الرقص » [١]

حالى ظهوره كلزمى؟

شو مجموعه‌يى يازمقده اولديغم اثناده الك مقتدر، الك مشهور ادبامزدن ايكى ذات بيننده شدتلى برمباحثه جريان ايديورردى. نتيجه‌سندن خير اوملماز، چونكه طرفيندن

[١] امثالدن معدود اولان بوبيت «سانحات العرب» ده «خانه صاحبى دف چالمق مراقنده بولنه‌رق آهنك ايدر طوررسه اوده بولنانلرك طوته‌جقلرى اصول قالقوب رقص ايتمك اولور» عباره سيله ترجمه ايدلمش ايدى. اوراده شويله برده ملاحظه كوريلور: «بر دائره‌نك رئيسى نصل حركت ايدرسه تحت اداره‌سنده بولنانلرك‌ده اويله حركت ايتملرى طبيعيدر. بناءً عليه رئيسك مسلك استقامتدن آيرلماسى وآيرلديغى حالده آنلرك انحرافنى‌ده خوش كورمسى لازم كلير. خوش كورميه‌رك توابعنه تعريض ايده‌جك اولورسه فقرهٔ مشهوره‌ده‌كى ينكج ياوروسنك، يوريشنى بكنميوب زباندازلق ايدن خود ناشناس والده‌سنه ويرديكى جواب مسكتى آلير»

سویلنیلان سوزلرك ایچنده — اصل مقصددن باشقه ! — هرشی وار. بربرلرینی قانون مناظره‌یه رعایت ایتمه‌مكله اتهامده ایدییورلر !

عصرمزده برطاقم آدملر كوریلیور كه اظهار كمال دعواسنده اولدقلری حالده میدانه قویدقلری آثار ایله اثبات نقصان ایدییورلر. میدانه هیچ بر اثر قویمدقلری حالده اظهار كمال دعواسنده بولنانلر ینه باشقه!

ایكنجی طاقم زیاده‌جه دقته شایاندر. بر اثری مؤاخذه ایدرلر، فقط قلمله دكل. بر شیئی بكنمزلر، فقط تمییز ایله دكل. بونلر مؤاخذه ایتدكلری اثرلری طوغریجه اوقویه‌میانلردر. بیلدكلرینی بیلمزلر. بیلسه‌لر صوصارلردی.

بونلرك بكنملری ده بكنمه‌ملری كبی تحفدر. بر شیئی بكنیرلر، فقط ینه تمییز ایله دكل. اك زیاده بكندكلری كندیلریدر. كندیلرینی بیلسه‌لر بكنیرلرمی ایدی؟

بونلری — برچوق پیرو پیدا ایده‌رك كندیلرینی عالمه «مجدد» طانتمق ایچون — «تجدد» نامیله برنجی طاقم شیمارتدی. سرعتله برترقی حصوله كلدی. بریكیلر آزوقت ایچنده اوقدر تجدد ایتدیلركه كندیلرینه بودرسی ویرمش اولانلری‌ده طانیمامغه باشلادیلر. اوته‌كیلر شاشه قالدیلر. «بزم مقصدمز بو دكل ایدی !» دیدیلر. دیكه‌ین اولمدی.

تجدد کیتدکجه ایلریله‌دی. بر درجه‌ده که متجددلرك هر بری بر مجدد کسـلدی. انتقـاد دخی مجددلکه عائد وظائف مهمه‌دن اولدیغندن بونلر «منتقد» ده اولیوردیلر. ایش اولدی بیتـدی. شمدی اوته‌کیلر ده، بریکیلرده بربرلریله اوغراشیورلر.

هر کسده برداعیهٔ تفرد! هرکس «مجدد متفرد» اولمق ایستیور. «کیمسه‌ده بو داعیه بولنمسـون» دینیله‌من، فقط اسبابسز هیچ برشی اوله‌میه‌جغی کبی تفردده اوله‌ماز.

مباحثه ایدنلردن هر هانکیسـنك لوحهٔ فکرینه باقلسه «عالم بنی بیوك آدم طانیسـون!» جمله‌سی منقوش کوریلور. حال بوکه طوتدیغی یول بیوکلك یولی دکلدر.

برزماندن بری فرانسز مقلدلکنه یاتنیورز، فرانسز ادبیاتیله اشتغال ایدییورز، فقط بیلم نیچون مباحثات ادبیه‌ده دخی فرانسزلره پیرو اولمغه چالشمیورز. دیمك اولیورکه بز ــ محققلرمز طویمسونلر! ــ تقلیدك یولنی‌ده بیلمیورز!

ازجمله فرانسـه ادوار ادبیه‌سـنك اك پارلاغی دیمك اولان «اون دردنجی لوئی» دورینه برکره عطف نظر ایده‌لم.

بودور فنلون، بوآلو، راسین، مولیه‌ر کبی بیوك بیوك ادیبلر، شاعرلر یتشدرمش ایدی.

مشهور اولدیغی اوزره لساننده‌ن صدور ایدن:

[١] J'éi failli attendre !

و:

[٢] l'état, c'est moi !

سوزلری ایکی معرف عظمتی اولان وفقط زماننده صنایعك، فنونك، ادبیاتك الك بیوك حامیسی بولنان لوئینك تشویقات نوادر پرورانه‌سیله یتیشن بو اعاظم بزمکیلره ذره قدر بکزه‌یه‌جك صورتده بربرلریله منازعه ایتدیلرمی؟ مقصدلری ترقی ایدی. ال برلکیله چالشدیلر، موفق اولدیلر.

بز بونلره باقوب حیرتده قالیورز. «تله‌ماق یازیلیر کتابمی؟ لاربوئه‌تیق یاپیلیر اثرمی؟ آتالی اولماز شی! تارتوف معجز!» دیه سویلنیورز. بونلرك نه‌صورتله میدانه کتیرلدیکنی هیچ دوشونیورمی‌یز؟

ترقی ارباب اقتدارك تفرقیله، منازعه‌سیله اولماز. اتحادیله، تعاونیله اولور.

تاریخه باقیلنجه مثلا بو آلو ایله راسین بیننده برمحبت

---

[١] «آز قالدی بکلیه‌جك ایدم!» مألنده‌در. لوئی بوسوزی برکون احضارینی امر ایتدیکی آرابه‌لرك تام تعیین ایتمش اولدیغی دقیقه‌ده ورود ایتمی اوزرینه سویلمشدر.

[٢] «دولت بندن عبارتدر!» مألنده‌در.

فوق العاده کوریلور که ادبا ایچـون هر زمان نمونهٔ امتثال اولمغه شایاندر.

موت آره‌یه کیرمدکجـه بربرلرندن آیرلمدیلر. هر هانکیسی بر اثر یازسه دیکرینه کوستر، آکا دائر مطالعه‌سی نه اولدیغنی صوراردی. اوده دوشوندیکنی سویلردی.

طرفینـدن غایت مدققـانه بر طاقم افکار اورته‌یه قونلدقدن و نتیجهٔ مذاکره اوله‌رق اثرك لازم کان یرلری تغییر و تصحیح اولندقدن صکره میدان انتشاره چیقاریلیردی. هرنه یازسـه‌لر بو وجه ایله حادهٔ انتقاددن کچیرمدکجه نشر ایتمزلردی. کرك بوآلونك، کرك راسینك اثرلرنده نظر حیرتله کورلمکده اولان انتظام و نفاوت ایشـته بو اجتهاد یکوجودانه‌دن نشأت ایتمشدر.

یازیلان بر اثرك تکرار تکرار صیقل تدقیقه عرضیله حقیقةً پارلاق دینیله‌جك صورتده جلادار ایدلمسنی توصیه ایدن :

Polissez-le sans cesse et le repolissez; [١]

مصراعی بوآلونك اك مشهور سوزلرندندر.

---

[١] بومصراع لاربوئه‌تیق « L'ART POÉTIQUE » ده‌در. محو و اثبات طریقیـله اجرا ایدیله‌جك عباره تصحیحاتنـده محوك

راسین هنوز شهرت بولمامش بر کنج ایکن بو آلونك صیتی آفاقی طوتمش ایدی. صکره‌دن راسینك اشتهاری بو آلویه رقابت ایده‌جك درجه‌لری بولدیغی حالده بو آلو کندیسنه رقیب نظریله باقمقدن باشقه حقنده‌کی حسن توجهنی کوندن کونه آرتیرمشدر.

راسین وفاتنه قریب یاننه کلمش اولان و کندیسندن مسن بولنان بو آلونك ـ یاتاغی ایچنده کوچ حال ایله بر آز طوغریله‌بیله‌رك ـ بوینه صاریلوب «سزدن اول وفات ایدیشمی کندم ایچون بختیارلق عد ایدرم» دیمشدر.

راسینك افتراق ابدیسی بو آلویی ناقابل تسلی بر حاله کتیرمش ایدی. آندن صکره ضرورت مس ایتمدکجه اوندن چیقمامغه، کیمسه ایله کورشمه‌مکه باشلادی.

لوئینك «زمانمده اك بیوك محرر کیمدر؟» سؤالنه بو آلو «مولیه‌ردر» جوابنی ویرمش ایدی. حالبوکه لوئی کندی محصول طبعی اولان بر شعری بو آلویه کوستره‌رك «نصل اولمش؟» دیه سؤال ایدنجه «ذات حشمتمآبکز

اثباته غالب اولمسی، یعنی آره‌دن چیقاریله‌جق کلمه‌لرك علاوه اولنه‌جق کلمه‌لردن آز بولنمسی لزومنی کوسترن:

Ajoutez quelquefois, et souvant effacez.

تنبیهی مصراع مذکوری تعقیب ایدر.

ایچون هیچ بر مانع یوقدر. ایسته‌دیککزی یاپه‌بیلیرسکز. فنا شعر سویلمك ایسته‌مشسکز، موفق ده اولمشسکز!» جوابنی آلمشدر.

بوزالری اك بیوك منتقدلردن اولان بوآلونك انتقادات‌نده عدالتدن آیرلمدیغنه برهان اولور. مع مافیه وولته‌ر بر نظمنده، خیلی اشعار جیده‌سی اولدیغنی اعتراف ایتدیکی بوآلو حقنده «اوئینك مداهنی» دیمکدن چکنمه‌مشدر.

ارباب انصاف بوآلونك مداهن اولوب اولمدیغنی آکلامق ایسته‌ینلره کندیسنك « CONTRE LES CONQUÊTES » عنوانیله قراله خطاباً یازدیغی منظومه‌نك مطالعه‌سنی توصیه ایله برابر وولته‌رك بو بابده حقسزلق ایتمش اولدیغنه حکم ایدییورلر. [۱]

بوآلونك حال احتضارنده «مشرف موت اولان بر شاعر ایچون اخلاق عمومیه‌یی قطعا اخلال ایتمه‌مش اولمق بیوك بر تسلیدر» دیدیکی مشهوردر.

[۱] بوآلونك قرال طرفندن وقعه نویس تعیین اولنمسی اوزرینه «هجویه نویسلك مسلکنده بولندیغم وقت ــ بو صنعتی خیلی ماهرانه‌بیلدیکم حالده ــ بیك درلو تحقیرات وتهدیداته دوچار ایدیلیوردم. شمدی ایسه بیلمدیکم وقعه نویسلك مأموریتنی ایفا ایتمکلکم ایچون بکا برچوق پاره‌لر ویریلیور!» دیمش اولمسی‌ده وولته‌رك تعریضنه جواب اوله‌بیلیر.

اوزمانلر انتقاد آثار واخلاق وظیفه‌سنی بو آلو ایله مولیه‌ر بحق درعهده ایتمشلرایدی. بو آلو هجویه «Satire» لریله، مولیه‌ر مضحکه «Comédie» لریله ایفای وظیفه ایدردی. بوایکی داهیه ادبیات واخلاقه فوق العاده خدمت ایتمشلردر. مولیه‌ر وفات ایدنجه میدان انتقاد بتون بو آلویه قالمشدر.

مقصدم تراجم احوال یازمق دکل، موفقیت دائما ارباب اقتدارك متفقاً چالشملرنده اولدیغنی کوسترمکدر.

شوراسنی‌ده عرض ایده‌یم‌که بوافاداته باقوب‌ده اوروپا ادباسنی معصوملرده دخی وجودی طبیعی اولان حس استرقاب ومخاصمه‌دن بری برطاقم مخلوق ظن ایتمك قدر فکرسزلك اوله‌ماز.

بو آلو رقیبلرندن هجو ایتمدك کیمسه براقمامش. عاقبت غلبه‌سنی جمله‌یه طانتمش، تفرد ایتمش.

هر الی قلم طوتان راسین دکل که بو آلو آنی قارداشی کبی سوسون. اوته‌ده اویله حسودلر وارکه بو آلویی آکدیره‌جق درجه‌ده اقتدار کوسترمکه قابلیتلری مساعد دکل ایکن دعوای تفوق ایدرلر. بوکاده قناعت ایتمزلرده وجودینی اورته‌دن قالدرمق ایسترلر. شوحالده سز بو آلو اولکزده طورکز! قابلمی؟ کندی حقنك علناً غصب ایدلك ایستنلدیکنی

کورن آدم سکوت ایدرسه فضیلتمی کوسترمش اولور؟ واقعا سکوت حکیمانه بر فضیلتدر، فقط بویله یرلرده سکوتك مدافعهٔ حق ایچون تکلمدن افضل اولدیغنی:

«خرقهٔ تسلیم اندر کردنم»
«برمن آسان کردسیلی خوردنم»

ادعاسنده بولنانلر دخی هیچ بر وقتده اثبات ایده‌مزلر صانیرم.

مشهوردرکه اذکیای عربدن «ایاس بن معاویه» هنوز چوجق ایکن شامه کیتمش ایدی. اوراده نصلسه اختیار بر آدمله مخاصمه پیدا ایدر، «عبدالملك» طرفندن منصوب اولان قاضینك حضورینه چیقار، مرافعه ضمننده پیری محکمه‌یه جلب ایتدیرر. شیخ مجلوب ایله معارفهٔ قدیمه‌سی اولان قاضی حقسز دوستنی حمایه ایچون ایاسه دیرکه:

«سن بر چوجقسین. بویله کندکدن پك چوق بیوك زواللی بر آدمی تعجیز ایتمکدن حیا ایتمیورمیسین؟»

ایاس شو جوابی ویرر:

«بن حقمی طلب ایدییورم. حق بو اختیاردن دها بیوکدر!»

قاضی بوکا قارشی بر دیه‌جك بوله‌مدیغندن «اسکت

يا صبى ! » خطابيله چوجغى صوصدرمق ايستر . اياس بر طور لا اباليانه ايله ديركه :

« دعوامى حضور شرعـده افاده ايتمكه كلدم . بن صوصه‌جق اولورسه‌م بو وظيفه‌يى كيم ايفا ايده‌جك ؟ »

بوآلو، عليهنده بولنانلردن ازجمله « قوته‌ن » ى شو وجه ايله هجو ايتمشدر :

A quoi bon tant d'efforts, de larmes et de cris,

Cotin, pour faire ôter ton nom de mes ouvrages ?

Si tu veux du public éviter les outrages,

Fais effacer ton nom de tes propres écrits.

رفقاى كرامزدن سليم افندى بونك مآلنى بروجه آتى نظم ايلمشدر :

نه بوكوشش، نه بوجوشش، نه‌بوفرياد قوته‌ن
شو «قوته‌ن» نامنى قالدرمق ايچون هجومدن

عالمه بويله كولنج اولمامغى ايستر ايسه‌ڭ
كندى آثارڭ ايچنـدن چيقار آت نامكى سن

قوته‌ن بر آره‌لق تنظيم ايتديكى برهجويه‌يى بوآلو

نامنه اوله‌رق نشر ایتمش ایدی. بو اثر پك عادی بر شی اولدیغندن بو آلو قطعهٔ آتیه‌یی یازمغه مجبور اولمشدر:

En vain par mille et mille outrages,
Mes ennemis, dans leurs ouvrages,
Ont cru me rendre affreux aux yeux de l'univers.
Cotin, pour décrier mon style,
A pris un chemin plus facile:
C'est de m'attribuer ses vers.

بونك مآلی دخی ینه سلیم افندی طرفندن شو یولده نظم ایدلمشدر:

نیجه هجویه‌لر اعلان ایده‌رك ابترلر
بنی منفور جهان ایتمکه جهد ایلرلر
بو تکلفلری هر وجه ایله بیهوده ایکن
یازدیغم شیلری تحقیر ایچون ازجمله قوته‌ن
برقولای یول آراپوردی هله بولمش کیتمش
کندی اشعارینی طوتمش بکا اسناد ایتمش [*]

[*] کمال بك افندی‌ده ـ کندیسنه معهود:

اقباله زوال ایرسه نه‌وار سنده کمال وار

غزلی اسناد ایدلدیکی زمان ـ بوآلو بولنده حرکت ایتمش ایدی.

بونلر بو آلونك قوته‌ن حقنده یازدیغی هجویاتك الك خفیفلرندن عد اولنور. بعضلرنده ترجمه‌سی تجویز اولنه‌میه‌جق درجه‌ده شدتلی لسان قوللانمشدر. مؤخراً وولته‌ر بو وادیده بو آلویی گچمشدر.

او زمانك ادباسندن، خطباسندن معدود اولان بیچاره قوته‌نی بر طرفدنده مولیه‌ر خرپالار طورردی. حتی کندیسنی « TRISSOTIN » نامیله « LES FEMMES SAVANTES » مضحکه‌سنی تشکیل ایدن اشخاصك آره‌سنه « BEL ESPRIT » « درایتفروش » اولمق اوزره ادخال ایتمشدر.

ذاتاً ضعیف اولان قوته‌ن بو آلو ایله مولیه‌ر کبی ایکی

ادیب مشارالیهك بوبابده ــ دأب دیرینه رعایةً ــ منظوم هجویه یازوب یازمدیغنی بیلمیورز، فقط تمیز شاعرانه‌سنه اعتماد کاملی اولدیغنی اعلان ایده‌رك گلدیکی بر ذاتك دخی او غزلی کندیسنك اولمق اوزره تلقی ایتمك کبی بر صفوت گوسترمسی اوزرینه ایراد ایلدیکی شو تحقیقاتی « مجموعهٔ ابوالضیا » ده گورمش ایدك:

« حال وار، مقال وار » غزلنی نصل اولوب ده بنم ظن ایدیورسك! نره‌سنده برکلمه گوردك‌که بنم یازدیغم شیلره بکزه‌سون؟ « ای نامق بیچاره بواسرارده نه حال وار؟» مصراعی بنم سوزمه بکزر شیلردنمیدر؟ هایدی زحافلرینی عفو ایده‌لم! بن عمرمده « اسرارده نه حال وار؟ » قدر برهذیان سویلدمی؟ « ویران اوله‌سی خانه‌ده اولاد وعیال وار » فکرینه دوشدمی؟

مدهش قوتك آره‌سنده قاله‌رق ازلمشــدر . بر درجه‌ده‌كه ــ وقتيله خيلی شهرت قازانمش اولديغی حالده ــ مؤخراً همان « اشخاص منسيه » صيره‌سنه كچمشدر . بو كون قوته‌ن نامی يالكز بو آلو ايله موليه‌رك مؤاخذات باقيه‌سی سايه‌سنده ياد اولنيور .

وولته‌رك ، ينه رفقای كرامزدن رفعت افندی طرفندن :

يلديرم ياغديران الی بوس ايت

مصراعيله ترجمه اولنان و « بوكه‌مديكك الی اوپده باشكه قوی » مثل عثمانيسنك مألنی متضمن بولنان :

Viens baiser cette main qui porte le tonnerre.

غزلده معهود (يعنی كوزل وصفيــله تعريف ايتديكك معهود) زحافلردن بشــقه قصور كورمامشسكده آنك ايچون بكا عائد اوله‌بيلمســنده شبهه ايتمشسك ! « سبحان من تحير فی صنعه العقول » « اسرارده نه‌حال وار ؟ » بدلالغی بردلبرك چهره‌سنده‌كی خاللره‌می بكزر ؟ « فكرمدن طولايی قيامت قوپمز آ » ديبورســك ! قوپار ، حتی اوقدر قوپاركه ترضيه ايسترم . يازديغم شــيلر فنا اوله‌بيلير ، فقط هذيان ســويليه‌مم . نه حايه مبتلايم ، نه‌تيمارخانه‌ده‌يم . « ای نامق بيچاره بواسرارده نه حال وار ؟ » مصراعی نه‌معنی اوله‌جق ؟ آ . . . عيب ! »

معاذالله ! كمالك نثری بوآلونك نظمندن دها دهشتلی ! . . . آرتق بی‌چاره مخاطبك نه حاله كلديكنی تصور ايتلی . . .

نصیحتنی قبولدن استنکاف ایله ارباب اقتداره قارشی کلمك ایسته‌ینلر ایشته بویله غریب بر صورتده ابقای نام ایدرلر!

مثلا نفعی :

بزه طاهر افندی کلب دیمش
التفاتی بو سوزده ظاهردر

. . . . . مذهبم بنم زیرا
اعتقادمجه کلب طاهردر

قطعه‌سنی سویله‌مش اولیدی کندیسنك علیهنده بولنان « طاهر افندی » یی کیم یاد ایدردی ؟

سرورینك، حقنده‌کی هزلیاتی اولمسه :

عقل تامن چالدی عشاقك او ساعتجی بچه
ظرف تندن زخم زلف عقربی ایشلر ایچه

کورمدم اول فارس حسنه کلیر آت باشی بر
اسب دل زلفینه کوستکلندی آنك خیلیجه

کبی یاوه‌لر سویلمك معتادی اولان « رفیع کالایی » کیمك خاطرینه کلیر ؟

کالایی « طوپ قاپو » سمتنده اوطوررمش . ارباب مطالعه اوراسنی بیله بیلیر . بوده سرورینك :

پانتالسون آتش آلوب طوپ قاپولی کالایی

دیمش اولمسندن ایلری کلیر .

زواللی قوته‌نده قدرت مدافعه اولیدی بودرکه‌یه دوشمزدی. بالفرض بو آلو ایله مولیه‌ر بیننده مخاصمه بو- لنیدی هیچ بریسی غلبهٔ کامله قازانه‌مازدی . وولته‌ر ایله ژان ژاق روسو کبی چارپشمقدن خالی قالدقلری حالده موقعلرینی محافظه ایدرلردی .

عصرنده‌کی شعرانك همان جمله‌سی نفعینك علیهنده سوز سویلمشلر . هپسی‌ده جوابلرینی آلمشلر . ایچلرنده اقتدارجه نفعی ایله مساوی آدم بولنمدیغی ایچون مغلوب اولوب قالمشلر .

نفعی باباسنی هجو ایتمش . بو آلوده بروجه آتی قار- داشنی هجو ایدییور :

De mon frère, il est vrai, les écrits sont ventés;

Il a cent belles qualités;

Mais il n'a point pour moi d'affection sincère.

En lui je trouve un excellent auteur,

Un poète agréable, un très-bon orateur,

Mais je n'y trouve point de frère.

رفعت افنـدی بو قطعـه‌نك مآلی نظم آتی‌یه درج ایتمشدر :

بزم برادرك آثاری مدحه لایقدر
ذکر فضائلیده ــ اعتماد ایدلك چوقدر
فقط بکاــ نه ایچونسه‌ــ محبتی بوقدر
آکا مؤلف ماهر دیمك موافقدر
کوزل نشیده سرادر، خطیب کاملدر
فقط اخوتی بیلمز بو فنده جاهلدر

بو آلونك منظوماتی آره‌سنده شو پارچه‌یی کورمش ایسه‌کز مطلقا بکنمشسکزدر :

LE BUCHERON ET LA MORT.

FABLE.

Le dos chargé de bois, et le corp tout en eau,

Un pauvre bûcheron, dans l'extrême vieillesse,

Marchàit en haletant de peine et de détresse,

Enfin, las de souffrir, jetant là son fardeau,

Plutôt que de s'en voir accablé de nouveau,

Il souhaite la mort, et cent fois il l'appelle.

La mort vint à la fin: « que veux-tu? cria-t-elle.

— qui? moi! dit-il alors prompt à se corriger:

Que tu m'aides à me charger. »

بو فقره‌یی لافونته‌ن ده نظم ایتمشدر. استاد معالی مناقب « آزاده غالب » افندی حضرتلری ـ دها منقح اولدیغی ایچون ـ بو آلونککینی ترجیح بیوررلردی. حتی آنی اصل اعتبار ایده‌رك فقره‌یی نظماً لساننزه نقل ایتمشلردر. بو منظومهٔ بلیغه‌نك قلم عالیلریله محرر بر نسخهٔ نفیسه‌سی حرزجان کبی نزد عاجزانه‌مده محفوظدر. صورتی عیناً بروجه آتی یازییورم:

« بو آلودن منقول »

(مثل)

« اودونجی ایله عزرائیل »

*
* *

برفقیر اختیار اودونجی کیدر
قوجه بربوك اودون تدارك ایدر

کوچ ایله صیرتنه او باری آلیر
کوتورر خیلی، تر ایچنده قالیر

نفسی رفته رفته پك طارالیر
قالمیوب تابی عاقبت بوکالیر

یوکی بردن بره زمینه آتار
دیرکه: «فوت اولمیان بلا نه چاتار

چکیلیر شیمدر باق ایمدی شوبار
بونی بن یوکلنیرمی‌یم تکرار

بوکلر آلتنده کندمی ازدم
بزدم آرتق حیاتدن بزدم

طورماز ایلر شووجه ایله فریاد:
«ملك الموت، نرده‌سین؟ امداد!»

ایتمه‌دن استغاثه‌یی تکمیل
بلیریر قارشیسنده عزرائیل

دیرکه: «آدم، نه‌شکوه‌پرورسین!»
ایشته‌کلدم! نه‌در؟ نه‌ایسترسین؟»

شاشیرر اختیار، نادم اولور
دوشونور، شویله برجواب بولور:

«بنمی؟ بن برشی ایستم اما
ایده‌یم باری بر خفیف رجا

سکا مولی «توابه کیرمه» می دیر
شو یوکی طوتده صیرتمه‌قویویر»

استادمزك كرك ترجمه، كرك تأليف يولنده بو قبيلدن اوله‌رق يازدقلری حكميات منظومه بالاده بر اثر شاعرا. نه‌سنی عرض ايتديكم سليم افندی برادرمزك دفتر استفاده‌سنده كاملاً مقيددر. بونلرك بر كتاب حالنده اوله‌رق نشرينه همت ايتمسی بمله برابر بالجمله رفقا طرفندن سرعت حصولی آرزو اولنان تمنياتدندر.

خاطر نشان كمترانه‌مدركه: نه آتشين مزاج بر مخلوق اولديغی از جمله — يكرمی بش يكرمی آلتی ياشلرنده اولديغی حالده يازديغی _ « la confession d'un enfant « du siècle » « اولاد عصردن برينك اعترافاتی » سرلوحه‌لی كتابدن آكلاشيلان « آلفره‌د دو موسه » نك ١٨٥٧ ده وقوع وفاتی اوزرينه حضرت استاد، اثنای درسده، متوفانك ١٨٣٥ ده سويلمش اولديغی «LUCIE» عنوانلی منظومهٔ مؤثره‌يی ياد ايده‌رك باش طرفندن شو بيتلری اوقومش ايدی:

Mes chers amis quand je mourrai,

Plantez un saule au cimetière.

J'aime son feuillage éploré,

La pâleure m'en est douce et chère,

Et son ombre sera légère
A la terre où je dormirai.

بونلرك نظماً و یا نثراً نه یولده ترجمه اولنمسی لازم کله‌جکنه دائر بعض ملاحظات درمیان ایتدکدن صکره بالبداهه دینیله‌جك برصورتده ابیات آتیه‌یی یازمشلر ایدی :

یاران عزیز ، بن اولنجه
صفصافه دیکك مزارم اوزره

یاپراقلرینك حزین اداسی
بایغینلغی ، صفرتی ، بکاسی

وجدانم ایچون برر صفادر
ظلّنده یاتش صفا فزادر

دوشسون او لطیف سایه دائم
صوك مرکز خواب زارم اوزره

بوندن آکلاشلدیغنه کوره آلفره‌د دو موسه سوکود آغاجنی یك سورمش . « La confession d'un enfant du siécle » ده دخی معشوقه‌سی «Brigitte» «بریژیت»‌ك وفاسزلغندن بحث ایتدیکی صیره‌ده کندیسنك وفاتندن صکره آنك نه حرکتده بولنه‌جغنی کشف یوللو سویلدیکی :

« se détournera . . . pour ne pas voir de loin le saule pleureur qu'on aura planté sur ma tombe. »

« قبرمك اوزرينه ديكلمش بوله‌جق صالقم سوكودی او-
زاقدن كورمه‌مك ايچون يولدن صاپه‌جقدر » سوزی ده
بونی تأييد ايدر .

بوراده « saule pleureur » ديديكی حالده منظومه‌ده
ساده‌جه « saule » ديمسی ايسه تضييقندن هيچ بر شاعرك
آزاده قالمه‌ديغی « ضرورت وزن » دن طولايی اولمق
كركدر. شو حالده « آلفرەد دوموسه صالقم سوكودی پك
سورمش » ديمك دها طوغری اولور. [١]

سوكود آغاجنك، خصوصيله صالقم سوكودك
منظره‌سی حقيقةً لطيفدر ، فقط قامت دلبری بوكا تشبيه
ايتمكه كلمز . بيچمسز دوشر .

خاطرمه كلديكجه كندمی كولمكدن منع ايده‌مديكم
شيلردندركه حضرت استاددن [٢] « تله‌ماق » اوقومغه
باشلاديغمز صيره‌لرده شركامزدن . . . . افندی بونده‌كی :

« Télémaque suivait la déesse accompagnée d'une
« foule de jeunes nymphes, au-dessus desquelles

[١] بزم نورسته شاعرلر آلفرەد دوموسه‌نك صالقم سوكودی
پك سوديكنی غالبا هنوز طويمامشلر، يوقسه شمدی‌يه‌قدر يازدقلری
شعرلرده صالقم سوكوددن بحثلری اولوردی.

[٢] آزاده غالب اوله‌جق .

« elle s'élevait de toute la tête, comme un « grand chêne, dans un forêt, élève ses branches « épaisses au-dessus de tous les arbres qui l'environnent. » عبارەسنك معناسنی اوكرندكدن بر قاچ كون صكره حضور استاده بر ورقه تقديم ايتمش ايدی. مشاراليه اوقوركن تبسم ايتدی، ورقه‌يی حضاردن برينه ويردی، جهراً اوقومسنی امر ايلدی. اوذات بروجه آتی اوقودی:

ای ميشه بويلو دلربا
بندن نيچون ايتدك ابا

اغياره اويدك غالبا
اخلاصمی ايتدك هبا

الحق بو طورك پك قابا
بر صوچميدر كيمك عبا

يوقمی افندم بر جابا
بر مرحبا بر مرحبا

هركس كولمسه‌مكه باشلادی. استاد « دلربا كزه نيچون « ميشه بويلو » ديپورسكز؟ » ديدی. ناظم « افندم، كنديسنی « قاليسو » يه تشبيه ايتمك ايستدم » جوابنی ويردی. استاد بيوردی كه:

« ادبيات اساساً برسيالهٔ فكريه دركه دنيانك انسان

ساكن اولان هرجهتـده جلوه‌كر اوله‌بيلير. ادبيات او انوار جواله‌دركه نه‌شرقه، نه‌ده غربه منسوبدر. كونشك ضياسی هريره دوشه‌بيلير. كولكه آلتنده كوريلن يرلر ياضيادار اولمق ايچون وقت مرهوننی بكلر، ياخود جاذبهٔ قابليتدن محروم بولنور»

«ادبياتك وطنی هريردر. برجهته منسوب كورينشی كسوهٔ ظاهريه‌سندن نشأت ايدر. ادبيات حقيقتده معانيدر. هانكی ملتـك، هانكی قومك الفاظنه بورينورسـه آكا منسوب كورينور. كوكدن ير يوزينه بردلبر اينسه هانكی ديارك البسه‌سنی كيير ايسه اورالی ظن اولنور»

«بونكله برابر ملل و اقوام بيننـده ذوق ادبجه آز چوق فرق كوريلور. بونكده نتيجه‌سـندن «جمـله‌نك مقصودی براما روايت مختلف» قضيه‌سی چيقار»

«فنلون، قيزلرك آره‌سـنده كورينن اوزون بويلو قاليپسوبی اطرافنی آلان برطاقم اشجارك اورته‌سندن باش كوسترن يوكسـك «ميشه» يه بكزتمش. بونی يازان بر فرانسز اولميوب‌ده برعرب اوليدی البته آنی «بان» [*] ه

[*] باديه اشجارندندر. عربستانده باغچه‌لرده دخی يتشديريلير. دوز، لطيف برآغاجدر. يابراقلری سوكود يابراقلرينه بكزر. عربلر محبوبه‌لرك بويلرينی آكاتشبيه ايدرلر. ترجمه‌ده «سورقون آغاجی، بن آغاجی» تعبير اولنور. (قاموسدن خلاصه)

تشبیه ایدردی. کذلك برعجم اولیدی نه میشه‌یی، نه‌ده بانی آکیوب «سرو» ی اورته‌یه سورردی. [*] حال بوکه مقصد ینه بر اولوردی»

«بویله شیلر الفتدن ایلری کلیر. هر کسك بر ذوقی وار. سوزنی آکا کوره سویلر. قالیپسویی میشه‌یه بکزتدیکی ایچون فنلون تعییب اولنه‌میه‌جغی کبی، فنلون بویله یازمش دیه بزم‌ده اویله یازه‌من تصویب اولنه‌ماز. بناءً علیه «ای میشه بویلو دلربا» کبی سوزلر بر عثمانلینك آغزینه یاقشماز»

«فرنکلردن آلنه‌جق شی صنعتدر، فندر. میشه تشبیهی دکلدر. بزم حالز غریب: آلنیه‌جق شیلری

[*] کامل پاشا مرحوم ترجمهٔ مشهوره‌سنده فنلونك «Comme un grand chêne» تعبیرینه بدل «سرودن والا قد بالایله» عباره‌سنی یازمشدر.

بوراده «قدبالا» تعبیری جای اعتراضدر: «سرودن والا» قدك صفتی اولدیغنه کوره یوکسك معناسنه اولان «بالا» زائد قالیر. «بالا» بوی معناسنه اعتبار ایدیله‌رك تعبیرك صحیحی اولمق اوزره «قدوبالا» صورتی کوستریله‌جك اولورسه بونده‌ده تکرر کورینور.

احمد وفیق پاشا حضرتلرینه منسوب اولان تله‌ماق ترجمه‌سنده «grand chêne» «اولو میشه آغاجی» دیه عیناً ترجمه ایدلمشدر.

آلیورزده آلنه‌جق شیلری آلیورز! اوروپالیلرك میشه‌دن وسائر آغاجلردن نه‌لر یاپوب بزه صاتمقده اولدقلرینی دوشونسه‌ك، بز دها ایپلرینی یاپمغه چالشسه‌ق، مملکمزده صنعت، تجارت ایلریله‌سه فنلونك قالیپسوینی نه‌یه‌بکزتدیکنی بیلمکدن پك چوق زیاده مستفید اولوردق ظن ایدرم»

«ادبیاتجه دخی اوروپا آثارندن استفاده‌یه چالشملی‌یز فقط بویله دکل. مثلا تله‌ماقی بکنیورز، «بزده بویله‌بر کتاب یازلمامش» دییورز. دکلمی؟ نیچون یازلمامش؟ نیچون یازلمیور؟ ایشته‌بویله میشه تشبیهی کبی شیلرله‌اوغراشدیغمزایچون!...»

بوتنبیهاتدن ناظم عباپوش خیلی صیقلدی اما جمله ایله برابر پك‌ده مستفید اولدی.

استاد تبسم ایده‌رك ناظمه خطاباً ینه بیوردیکه:

«منظومه حقیقةً خوش آینده اولمش. بالبداهه سویلنمشه بکزه‌یور. کلفتسز. بونکله برابر صنعت «اعنات» [١] ی‌ده

[١] اعنات، قوافیده حرف رویدن، فواصلده حرف روی مقامنده بولنان حرفدن اول کله‌جك حروفی دخی برجنسدن اوله‌رق ایراد ایتمکدر.

هم سور شری، هم‌ده دشمن شر
نه در اغرب جهانده؟ طبع بشر

کبی. بوراده صحت قافیه ایچون حرف روی اولان رانك ماقبلی

مشتمل . بو صنعته رعایت ایده‌رك طبیعی شعر سویلمك نه‌قدر کوجدر ! »

بو التفاتدن ناظم ایله برابر جمله‌یه انبساط کلدی.

نفعی‌نك، پدرینی نیچون هجو ایتدیکی تاریخجه مجهول. ایسه بو آلونك، برادرینی نیچون هجو ایتدیکی معلومدر . بو نه‌دن معلوم؟ او نه‌دن مجهول ؟ بو آلونك ترجمهٔ حالی هانکی اوك هانکی اوطه‌سنده طوغدیغنه وارنجه‌یه قدر مکمل صورتده یازلمش، نفعی‌نك ترجمهٔ حالی نره‌ده وفات ایتدیکنی صریحاً کوستره‌جك درجه‌ده اولسون اهتمام ایله یازلمامش‌ده آندن !

نفعی قدر مقتدر، مشهور بر شاعرمز ایچون وقتیله مکمل بر ترجمهٔ حال یازمامشز ! بو کون بزم نفعیزدن

— نصل حرف اولورسه اولسون — مفتوح بولنمق کافی ایکن رادن اول شین بولندیرلمشدر. بو صنعته «لزوم مالا یلزم»ده دینیلیر. نظمده « قافیهٔ مقیده » ، نثرده « فاصلهٔ مقیده » دخی دینیله بیلیر . ضیا پاشانك ترکیب بندنده :

غدر ایده رعایاسنه والئ ایالت

و :

اقبال ایچون احبابی سعایت یکی چیقدی

مصراعلریله باشلایان پارچه‌لر بو یولده‌در .

زیاده فرانسزلرك بو آلوسی نصل آدم اولدیغنی بیلیورز ! دینیله بیلیر که :

« نفعینك ترجمهٔ حالنی ــ ولو مکمل اولسون ــ اوقومقدن نه استفاده اولنور ؟ هله شو باباسنی نیچون هجو ایتدیکنی بیلمکدن نه چیقار ؟ »

بویله برسوزی سویلیه‌جك آدم « اوقومق » « بیلمك » دینیلن و ازدیادی نسبتنده انسانك قدرینی مزداد ایدن ایکی واسطهٔ جلیلهٔ ترقینك مزیتلرینی تقدیر ایتمدیکنی اعتراف ایتمش اولور .

نفعینك المزده مقتدر بر یاخود برقاچ قلمدن چیقمش مکمل بر ترجمهٔ حالی اولسه، بونده کندیسنك او قدر نظر دقتی جلب ایتمش اولان مسلك ادبیسی اطرافیله عادلانه محاکمه ایدلمش بولنسه مطالعه‌سندن استفاده اولنمازمی ؟

اویله براثر موجود اولسه برکره مرحومك طوتمش اولدیغی مسلك ادبی عموم نظرنده تعین ایدر. شایان تقلید اولوب اولمدیغی تبین ایدر . شاعرلکه هوس ایده‌جك کنجلر آکا کوره سوز سویلکه اوزه‌نیرلر . آنك بوکون دخی مکتب شعر عثمانیده معلم اولوب اوله‌میه‌جغنه دائر ادبا بیننده جریان ایتمکده اولان مباحثات بیهوده‌یه ختام

ویریلیر. حاصلی : نفعی عثمانلی عالم ادبیاتنده وقتیله قازا-نه بیلدیکی موقعه اقعاد اولنور. اوراده اوطورر طورر . هر کس بر باقشـده کیم اولدیغنی طـانیر . آرتق آنکله اوغراشماز . کندی وظیفه‌سی نه ایسه آنی ایفا ایتمکله باقار .

بر عثمانلی ایچـون « نفعی نه دیمش ، نه یاپمش » دیه دوشونمکدن آنك نه دیدیکنی ، نه یاپدیغنی تماميله بیله‌رك « بن نه دیه‌جکم، نه یاپه‌جغم » دیه دوشونمك اولی دکلیدر ؟

یالکز نفعینك دکل ، امثـالنك دخی مسلك ادبیلری تعیین اولنملیدر . (مسالك ادب) کبی بر نام ایله محققانه ، بی طرفانه برکتاب یازلســه، بونده اك بیوك عد اولنـان ادبا وشعرامزك طوتمش اولدقاری مسلکار کوسترلســه نه مهم اثر اولور ! زمانمزده طوتیـلان ویا طوتیله‌جق اولان مسـلك ادبینك نه اولدیغی ویا نه اوله‌جغی ایشـته او وقت حقیله آکلاشیلیر .

بویله برکتابك یازلمسی پك زیاده آرزو اولنور. فقط یازه‌جـق آدم بولنورمی بیلنه‌مز. الده قوتلی قلملر وار ، نه فائده که فکرلرده اعتدال یوق !

مثلا بریسی چیقیور ، نفعی مسلکنی باتیرمق عزمیله ایران ادبیاتنی بر درجه‌ده هجو ایدییور که حقیقت حاله واقف اولمیانلر فارسی اوکرنمك ایچون صرف ایدیله‌جك

زمانك بيهوده كچمش اوله‌جغنه قناعت حاصل ايتمك‌دركه‌سنه كليورلر . حال بوكه ايران ادبياتنـدن اولمق اوزره الده بولنـان آثاردن بر طاقمنك، زمانـنـده‌كى قيمت حقيقيه‌سى بوكون شائبهٔ تنزلدن مصون بولنيور . ايچنده‌كى كتابلرك بر قسمى جداً مفيد اولمـاسـه بيله بر خيليسـندن حقيقةً استفاده ايدلمكده اولان بر كتبخانه تهوله بوس بتـون ياقيلير مى ؟

مثلا يـنه اون دردنجى لوئى دورينه رونقبخش اولان (لافونته‌ن) ك هنوز زيور ايادئ اعتبار بولنان (امثال) ى آره‌سنده شو فقره‌يى كورسه‌كز بكنمز ميسكز ؟ :

« بر چوبانك طاغـده بر سورى كچيسى وار ايدى . كنديسى پك زياده طمعكار ايدى. هر كسه سود صاتاردى. فقط سوده چوقجه صو قاتاردى . بوصورت حيله‌كارانه ايله پاره قازانيردى. كرچكدن كار ايديـيورم صانيردى . بر كون طاغك تپه‌سـندن عظيم بر سيل اينه‌رك سـورى‌يى اوكنه قاتدى. طاقيله كوتوردى، آشاغى آتدى . چوبان فوق‌العاده غمنـاك اولدى . چونكه كچيلرى كاملاً هلاك اولدى . اوزمان ايشـه واقف اولانلردن بريسى آكا ديدى‌كه : «كوردكمى ؟ ايشـته سوده قاتديغك صـولر طوپلاندى ، برسيل اولدى. كلدى، سوريكى طوپارلادى، كوتوردى ! »

خوشدر ، عبرت آمیزدر . دکلی ؟ اوت اما بو فقره لافونته‌نده کوریله‌مز صانیرم . بونی کوره‌بیلمك ایچون لافونته‌ندن خیلی زمان اول کلمش اولان (خسرو دهلوی) نك مثنویاتنی کوزدن کچیرملیدر . [۱]

بویله بر کلفت اختیار ایدلسه شو پارچه‌یه تصادف اولنور :

داشت شبانی رمه در کوهسار
پیر وجوان کشته ازو شیر خوار

شیر که از بز بسبو ریختی
آب در آن شیر بر آمیختی

بردی از آن آب ملمع بشیر
نقرهٔ چون شیر زبرنا و پیر

روزی از آن کوه بصحرای خاك
سیل در آمد رمه‌را برد پاك

آنکه جهان سوختهٔ شیر کرد
سوخته شد تاکه از آن شیر سرد

خواجه چوشد باغم واندوه جفت
کار شناسیش در آن حال کفت

کان همه آب توکه درشیر بود
شد همه سیل ورمه‌را درر بود

---

[۱] خسرو ۷۲۵ سال هجریسنده، لافونته‌ن ۱۶۹۵ سال میلادیسنده وفات ایتمشدر .

خسرودن اول عائله درس حکمت ویرن حضرت مولانانك «افتادن شغال درخم رنك ورنکین شدن ودعوی طاوسی کردن اومیان شغالان» «چقالك بویا کوپنه دوشه‌رك بنی نوعنه قارشی طاوساق دعواسنده بولنمسی» فقره‌سی لافونته‌نك «L’âne vêtu de la peau du lion» «ارسلان پوستنه بورینن اشك» مثلنه اولسون معادل طوتیله‌جقمی ؟

مولانا ایله معاصر اولان شیخ سعدینك «کوکده نه اولدیغنی نصل بیله‌جکسین ؟ هنوز کندی اوکده کیم بولندیغنی بیلمیورسین !» مآلنی کوسترن :

تو براوج فلك چه‌دانی چیست
چون ندانی که درسرای توکیست

خطابیله ختام ویردیکی «منجم» فقره‌سی ینه لافونته‌نك «L’astrologue qui se laisse tomber dans un puits» «قویویه دوشن منجم» مثلندن آشاغیی عد اولنه‌جق ؟

بیوکارمزك بویولده یازمش اولدقلری فقرات انتخاب وجمع ایدلسه لافونته‌ندن هرجهتله بیوك بر کتاب وجوده کلیر. فقط کیم انتخاب وجمع ایتسون ؟

وارسون حجماً اوقدر بیوك اولمسون، کتبخانه‌لرمزده

بزمله اختلاطدن ممنوع کبی بر حالده طورمقده اولان فارسی کتب ادبیه‌دن الك منتخب فقرات منظومه طوپلانسه، یانلرینه ترجمه‌لری ده یازلسه نورسیدگان ایچون باشدن باشه حفظه شایان بر رسالهٔ حکمت نمایان اولمازمی؟ مکتبلرمزده لافونته‌نه بدل اوقودلسی تنسیب اولنمازمی؟

«نفعینك ترجمهٔ حالنی ــ ولو مکمل اولسون ــ اوقومقدن نه استفاده اولنور؟ هله شو باباسنی نیچون هجو ایتدیکنی بیلمکدن نه‌چیقار؟» سؤاللرینه جواب ویرمکه چالیشه‌لم دیرکن صدددن چیقه‌رق سوزی اوزاتدق.

بونلردن برنجیسنك جوابی ویرلدی دیمکدر. ایکنجیسی اولان، نفعینك باباسنی نیچون هجو ایتدیکنی بیلمکدن نه چیقه‌جغنه کلنجه دیرزکه:

«ویریله‌جك حکم هانکی طرفی حقسز چیقاررسه چیقارسون، بوندن ده مهم بر اخلاق درسی چیقار»

«بو محاکمه‌ده نفعی حکم گیه‌جك اولورسه «آدمیت» نقطهٔ نظرندن باقان اخلاف نزدنده کوچلدکجه کوچیلور. صاحب دیوان اولمق باشقه، انسان اولمق ینه باشقه‌در»

«اولدن مدح ایتدیکنی صکره‌دن قدح ایتمك، بالعکس اولدن قدح ایتدیکنی صکره‌دن مدح ایتمك یولنده کوسترمش اولدیغی تلونلره باقیلیرسه نفعی بو بابده محکوم علیه اوله‌جق

کبی طورر . مع‌مافیه بر حکم قطعی و یره‌مز، چونکه ترجمهٔ حالی تماميله بیلنه‌میور »

« آدمیت خصوصنجه موقع محاکمه‌یه چکیله‌جك ذوات ایچـنده اهل کمال پك نادر بولنور . مثلا وولته‌ر آثارینـه نظراً پك بیوك کورینور، حال بو که آدمیتنه باقیلیرسه بر آز کوچك قالیر »

نفعی‌یی براقه‌لم . بو آلو یه باقه‌لم :

بو آلونك بالاده مندرج قطعه‌ده بیوك برادری « ژیل بو آلو » حقـنده ویردیکی « اخوت نه‌در بیلمز » حکمی پك عادلانه‌در، چونکه چوجقلغـندن بری آندن قارداشلغـه یاقیشه‌جق صورتده بر معامله کورمه‌مش‌ایدی .

قارداشی، بو آلویی فرصت بولدقجـه تحقـیر وتهدید ایدردی . حتی سایهٔ برادرده خانهٔ پدرده سنه‌لرجه اقامتکاهی « طاوان آره‌سی » اولمشدر !

طبقات دارك الك یوکسکنه چیقمق درجات اعتبـارك الك آلچاغنه‌اینمك دیمك اولدیغی ایچون بو حال بو آلویه «Je suis descendu au grenier.» « طاوان آره‌سـنه ایندم » لطیفه‌سنی تکرار ایتدیرردی .

« لینی‌یر » « Linières » [١] طرفندن سویلنیلان :

Veut-on savoir pour quelle affaire
Boileau le rentier aujourd'hui
En veut à Despréaux [٢] son frère ?
C'est qu'il fait des vers mieux que lui.

قطعه‌سندن‌ده آکلاشلدیغی اوزره برادرینك بوآلو حقنده‌کی غیظی ــ آندن دها ایی شعر سویلیه‌مه‌مکدن نشأت ایدن ــ حسددن منبعث ایدی .

اوده بوآلو کبی هجو ایله اشتغال ایدردی . اقدم آمالی النده قلم، مدهش برآدم کسلمك ایدی . فقط بو مظهریت آنده دکل، کوچك کوردیکی بوآلوده کورلدی .

---

[١] اولدقجه مقتدر هجاکو بر شاعر ایمش . بوآلو ایله مناسبتی، شاعرهٔ مشهوره « ده‌زولی‌یر » ایله موانستی وار ایمش . پارسده معتبر برفامیلیایه منسوب اولدیغی حالده مالکنی سفاهتله توکده‌رك سفالت ایچنده وفات ایتمش . (١٦٢٨ــ١٧٠٤)

[٢] برادرینه « ژیل بوآلو » دیندیکی کبی کندیسنه‌ده « دپره او بوآلو » دینیلیر . دپره‌او، بوآلو نامیله شهرت بولدیغندن بواسم یاد اولندقجه کندیسی درخاطر ایدیلیر . برادرینی اخطار ایچون بو نامه « ژیل » علاوه ایدلمك لازم کلیر .

صدده كلەلم :

شیخ غالبك ارتحالندن صكره وحید افندی اوغلی محمدی «غالب» مخلصیله یاد ایتمكه باشلامشدر . حضرت شیخك محمد حقنده « ان شاء الله فیض پیر ایله بوكرچكدن غالب اولور » دیدیكنی اونوتمامش ایدی . لیلهٔ ماتمده محمده خطاباً « بوندن صكره سنك اسمك محمد غالب اولسون » دیمسی ده بو خاطره‌دن نشأت ایتمش ایدی . محمدك علائقدن آزاده اولمسنی تمنی ایتمسی اوزرینه حضرت شیخك دعا بیوردیغی دخی خاطر نشانی ایدی . بو جهتله « غالب » ه اكثریا « آزاده » یی الحاق ایدردی . مؤخراً محمدك « آزاده‌غالب » عنوانیله شهرت بولمسی بوندن ایلری كلمشدر .

محمد یدی یاشنی اكمال ایدنجه قومشو چوجقلرندن برقاچیله برابر محله مكتبنه باشلادلدی . خواجه كندیسنی حضورینه اقعاد ایله اعوذ بسمله چكدیره‌رك « رب یسر . . . » دیدر-دكدن صكره اوكارنده‌كی آچیق جزئك اوزرنده شهادت پارماغنك اوجیله « ا » اشارتنی كوسترەرك « الف » دیدی . محمد « با » دیدی . خواجه « بَ » دیدی . محمد « تا » دیدی . خواجه متحیرانه چوجغك یوزینه باقدی . حضاره بر تبسم عارض اولدی . ماشاء الله دیمین قالمدی . وحید افندینك كوزلری طولدی . شیخ غالب مرحومك

محمد حققنده‌کی عاو توجهنی یاد ایتمش ایدی . خواجه دخی بو یکی شاکردك اویله بردن بره ایلری کیدیشنی بکنمك لازم کله‌جکنی حس ایتدی . اوده بر آفرین ویردی . فقط ذهنی قارشمش ایدی . محمدك «ب» یه «با» ، «ت» یه تا دیمسنه معنی ویره میوردی . حروف هجا بیتنجه‌یه قدر خواجه محمده پیرو اولدی . کویا لطیفه اولمق اوزره کولمیه‌رك دیدی که :

ــ قارغه‌جق بورغه‌جق !

محمد هیچ سس چیقارمدی . خواجه‌نك برکره‌یوزینه باقمقله اکتفا ایلدی . دیکر چوجقلره خواجه الف بایی ایستدیکی کبی اوقوتدی . دعالر ایدلدی . شربتلر ایچلدی . جمعیت ختام بولدی .

محمد مکتبه «غالب» نامیله ویرلمش ایدی . مکتبده آندن سناً بیوك دیکر بر «غالب» دها بولندیغندن چوجقلر کندیسنه «کوچك غالب» دیمکه باشلادیلر . محمد نفسنه «کوچکلك» اسناد اولنمسندن متأثر اولوردی ، فقط تأثرینی اظهار ایتمزدی . برکون آقشام اوستی مکتبدن عودت ایدرلرکن رفقاسندن بری کندیسنه «کوچك غالب !» دیه خطاب ایتدی . محمدك بردن‌بره سیماسی متغیر اولدی . آغلایه‌جغی کلدی . اهتزازلی برسسله دیدی که :

« بن کوچك غالب دکلم. آزاده غالبم. افندی بابام بکا اویله دیر. کوچکم اما کوچك غالب دیمز. ایسترسه‌کز شمدی بزم اوه کیدەلم. افندی بابامك یانـنه کیره‌لم. باقکز بنی کورر کورمز « کل باقه‌یم آزاده غالبم » دیرمی دیمزمی »

رفیقی تربیه‌لی برچوجق ایدی. « بردها دیمم قارداشم، طارلمه. بیلمیوردم. چوجقلر اویله دییورلرده . . . » دیه عذر دیله‌دی. آندن صکره محمده — اوده اولدیغی کبی — مکتبده‌ده « آزاده غالب » دینلمکه باشلادی.

مکتب عودتی محاوره‌سنك اثنای جریاننده وحید افندینك آزادلی کوله‌سی اولان (قنبر) محمدك یاننده ایدی. افندی قنبره چوجغك واقع اوله‌جغی هرحالنی بلا تأخیر کندیسنه خبر ویرمسنی تنبیه ایتمش ایدی. اوه کلدیلر. قنبر کیفیتی افندی‌یه عرض ایتدی. افندی چوجغی چاغیرتدی. یاننه اوطورتدی. سودی. مکتبی سووب سومدیکنی صوردی. محمد جواب ویرمکسزین ایچنی چکه‌رك آغلامغه باشلادی. بابا اوغل شو وجه ایله سویلشدیلر:

— نیچون آغلایورسین اوغلم؟

— بن مکتبه کیتمیه‌جکم.

— نیچون؟ مکتبه کیتمین اوقویوب یازمق اوکرنه‌مز. جاهل قالیر. سن جاهل قالمق ایسترمیسین؟

ـ ایستمم اما . . .

ـ ای؟

ـ آدمه «کوچك غالب» دییورلر!

ـ وای! سن آکامی طارلدك؟ مادام‌که او یله دیدکلرینی ایستمیورسین، خواجه افندی‌یه سویله‌لی ایدك. او آنلرك تربیه‌سنی ویرردی.

ـ بن خواجه افندی‌یی سومیورم.

ـ نه‌یه؟ سنی دوکدیمی؟ هیچ خواجه افندی‌یی سومه‌ملك اولورمی؟ او یله سوزلری تربیه‌سز چوجقلر سویلرلر. او سنی جاهللکدن قورتاره‌جق. آنی بندن زیاده سوملیسین.

ـ «قارغه‌جق بورغه‌جق» دییور!

چوجغك تأثرندن متأثر اولمش اولان افندی بو جوابك اوزرینه کولمکه مجبور اولدی . متصل آغلامقده اولان محمدی والده‌سنه کوندردی . کوچ ایله آووتدیلر .

اوزون بویلو، نحیف انداملی، آچیقجه اسمر سیمالی قنبر نه سوکیلی آدم ایدی ! بشاشتلی یوزینه هانکی نظر عرفان منعطف اولسه قدرت مطلقه ـ ایستر ایسه عبدی مولاسندن زیاده مظهر احسان ایده‌بیله‌جکنی اثبات ایچون ـ نور اسوددن بر کوله چهره‌سی تصویر بیورمش ظن ایدردی .

محمدك تولدينه قدر محبت پدرانه‌سی كنديسنه انحصار ايدن وحيد افنـديـنك تحت تربيتنده بيومش اولان قنبر اخلاق عاليه اصحابندن اولمقله برابر «اوقور يازار» تعريفيله دكل، «اوقودر يازديرر» توصـيفيله ارائه ايديله بيـله‌جك برصاحب وقوف ايدى . بو جهتله كرچكدن نادرالوجود بر لالا عد اولنوردى . محمده دائما طوغرى فكر ويرر، دائمـا ذهنـى طوغريلغه سـوق ايدردى . «اوممـاجى كليور! » ديـه‌لر سـائر چوجقلر كبى محمد قورقمازدى. معلومى اولان بر حقيقتـك ضدينى ايشتمش آدم كبى تبسم ايده‌رك «اومماجى كلمز. سز كتيررسكز! »ديرايدى. بعض كره والده‌سيله سويلشيركن«بن اومماجيدن قورقم آننه‌جكم. بوقدن هيچ قورقـيلورمى ؟ اومماجى ايله چوجقلرنى قورقودان آننه‌لرى سومم. بنم آننه‌م آنلر كبى دكلكه . . . » يوللو سوزلر سويلردى .

چوجق بو درلو فكرلرى هپ قنبردن آليوردى. الف بايى‌ده آندن اوكرنمش ايدى. كنديسنى «الف، با، تا . . .» ديمكه آلشديران ــ حرفلردن بعضلرينى اسميله، بعضلرينى‌ده مسماسنك صورت مفتوحه‌سيله سويلتمك بدعتنى هيچ سومين ــ قنبر ايدى . حروف هجانك منتهاسنده كوريلن اشارت عجيبه‌يه كلنجـه «قارغه‌جق بورغه‌جق» ديمك قدر معناسز،

صوغق بر شی اوله‌میه‌جغنی ذکی شاکردینه اثنای تعلیمده دفعات ایله سویلمش ایدی. بونلردن باشقه محمده نماز سوره‌لرینی ازبراتدیکی کبی علم حاله متعلق برخیلی معلومات دخی ویرمش ایدی.

چوجغك مکتبدن صوغقاق کوسترمسی نظر دقتی جلب ایتمش اولان وحید افندی ایرتسی صباح قنبری یاننه چاغیردی. دیدی‌که:

ـ مکتب دکشدرمك اوله‌ماز. صکره چوجق ایکنجی مکتبی‌ده بکنمز. آنك اصل معلمی‌سنسین. نه‌فکر آله‌جق ایسه سندن آله‌جق. بو فکر آلمق محله مکتبنده درس آلمغه بکزه‌مز. پك مهمدر. مکتبده اوقویه‌جغنی‌ده اوده سندن اوقوسون دیر ایدم. فقط بیلیرم‌که برچوجق اونده، خصوصیله کندینه متعلق آدملردن درس آلمق ایستمز. باشقه کلدی. پدر مرحوم اول امرده بنی اوده کندیسی اوقوتمق ایستمش ایدی. ویردیکی درسلری ایستدیکی کبی بلله‌یه‌مزدم. حدتلنیردی. بردفعه بکا برشامار اوردی. آجیسنی هیچ اونوتمم. صکره نه ایسه والده‌نك اصراریله مکتبه باشلادلدم. خلاصه: غالب سنکدر. باق دوشون. کندیسنی مکتبه آلشدرمه‌نك برچاره‌سنی بول»

قنبر افندیسنك فکرینی تصدیق ایله برابر مقتضای

اخلاص اولدیغی اوزره ولی نعمت زاده‌سنك خدمتنده قصور ایتمیه‌جکنی عرض ایتدکدن صکره بوینده صیرمه‌لی جزء کیسه‌سیله طیشاریده بکله‌مکده اولان محمدی آلدی، مکتبه کوتوردی.

چوجغه والده‌سی بك چوق نصیحت ویرمش اولدیغندن فکرینه خیلیجه اعتدال کلمش ایدی. یولده کیدرلرکن قنبر بو حالدن استفاده ایله کندیسنه او درجه خاطر فریب سوزلر سویلدی که اولجه مکتبه طوغری بك‌ده ایلریله‌مك ایستمدیکی طورندن آکلاشیلان محمد شتابه قریب برصورتده یوریمکه باشلادی. برآز کیتدکدن صکره بردن‌بره قنبره توجهله دیدی که:

ــ لالا، افندی بابام بکا طارلدیمی عجبا!

قنبر شویله مقابله ایتدی:

ــ آنك طارلمسی‌ده بر ایلکدر. دائما ایی اولمه‌مزی ایستر. بن بویله بر افندی‌یه کوله اولدیغم ایچون قیامته قدر دکل، قیامتده‌ده، جنتده‌ده افتخار ایدرم. کاشکی هرکوله بنم کبی طالعلی اولسه!... بنی آزاد ایتدی. بن برزماندن‌بری حرم، فقط کوکلم اولکی کبی ینه آنك کوله‌سیدر. بونی آزاد ایتمك ممکن دکل... شمدیلك چوجقسکز. بك بیله‌مزسکز. پدرکزك نه قدر بیوك آدم اولدیغنی صکره

آکلایه‌جقسکز . . . هم او سزه طارلماز . سز شیخ غالب حضرتلرینك معنوی بر کنداریسکز . بر آدمی سووب ده آنك بر کندارینی سومه‌مك کیمك الندن کلیر ؟

محاوره شو وجه ایله دوام ایلدی :

ــ شیخ غالب حضرتلری بیوك بر ذات ایمش، اویله‌می؟

ــ او بدرکزدن دها بیوك. شمدی صاغ اولیدی سزی بدرکزدن زیاده سور ایدی . . . افندی ایله برابر هر هفته غلطه درکاه شریفنه کیدر، کندیسنی زیارت ایدردك. بر دفعه سزی‌ده برابر کوتوردك. پك کوچك ایدیکز. بیلمزسکز.

ــ افندی بابام سویلدی: بکا دعا ایتمش. سکاده دعا ایتدیمی لالا ؟

ــ قاچ کره ! او هر کسك آدم اولمسنی ایستر بر ذات ایدی .

ــ آه یاربی ! نیچون اولمش ؟ شمدی کیدوب النی اوپیدم، تکرار دعاسنی آلیدم نه اولوردی؟

ــ چوق التفاتنی کوردم . حضرت علی افندمزك بر کوله‌سی وارایمش. آدی (قنبر) ایمش. بدرکزك اصل اسمی (علی) اولدیغندن بنم اسمك‌ده (قنبر) بولنمسی شیخك پك خوشنه کیدردی . بر دفعه بکا «سن حضرت علینك قنبریسین. سنی سومك کوکلمزك بورجیدر» دیدی . حالا

اوسس قولاغمده‌در. پدرکزی نه درجه‌لرده سـودیکنی بوندن آکلایکز.

قنبر صـوك جمله‌یی ایراد ایدرکن مکتبك قاپوسـندن ایچری کیریورلردی. خواجه افندی مقامنده اوطورمش. چهره‌سی قطعا تبسمه استعداد کوسـترمز. باشی اوجنده قایشلی بر فلقه آصیلی. اوکنده بر رحله. رحله‌نك ایچنده برچـوق دکنك. صـاغ طرفنـده‌ده ایلری‌یه طوغری اوزادلمش ایکیشر بچق اوچر مترو طولنده بر قاچ قوجه صوپا. صـیره‌لرك بوینجه اولرندن کتیردکاری رنکارنك مندرجکلره اوطورمش اولان ارکك، قیز چوجقلر ایلری کری متصـل صاللانه‌رق مقام مخصـوص ایله اوقورلر. «صادده یوق ضاد اوستنده برنقطه!» «براوستون، براسره، براوتره!» کبی سسلر قاریشیق بر صورتده ایشیدیلیر.

قنبر بومنظره‌یه نظر استغراب ایله باقاردی. اوقـدر کورلتینك ایچنده بر چوجغك بینی نه حاله کله‌جکنی دوشونوردی. محمد «یاراماز» دینیله‌جك برچوجق اولمدیغی حالده قنبر احتیاطـه رعایت ایده‌رك کندیسـنك مکتبـه ضرب وتهدیددن قطعیاً مصون بولنمق شرطیله ویرلدیکنی خواجه‌یه بیـان ایلمش ایدی. خواجـه طایاغك جنتدن چیقمه اولدیغنی قنبره آکلاتمق ایسـتدی. قنبر « برآلای

معصومك جهنم عـذابنه نه‌دن لایق كورلدیكنی بر دراو آكلایه‌میورم » دیدی. هفته‌لك اعطاسی خصوصنده وحید افندینك سماحتكارانه طاورانه‌جغنی‌ده تبشیر ایلدی. خواجه محمدی حمایهٔ مخصوصه‌سی آلتنده بولندیره‌جغنی قویاً وعد ایتدی .

قنبر طرفندن اجرا اولنان بوتدبیردن وحید افندینك خبری یوق ایدی . مؤخراً خبردار اولنجه اظهار ممنونیت ایده‌رك حكیم (سنایی) نك :

آنكه اورا بر سرحیدرهمی خوانی امیر
كافرم كر می تواند كفش قنبر داشـتن

بیتنی انشاد ایله لالایی تاطیف ایلمشدر .

حقیقت حالده بوتدبیر زیاده‌سیله شایان تقدیردر. قنبر برلالا دكل، برحكیم ایدی . چوجقلر حقنده التزام شدت موافق حكمت دكلـدر. تحت تضییقـده بولندیریلان بر چوجق البته سوء ملكه حاصل ایدر. طبیعتنده انبسـاط قالمـاز. تكدیر ایشتمك، طایاق یمك قورقوسـیله مسلك حیله‌كاری‌یه صاپار . یالان سویلر. خرسز اولور. فضائل انسانیه‌دن محروم قالیر. كویا تأدیب ایچون ایدیلان غیرتلر بو وجه ایله تأثیر معكوس كوسترر. هارون رشید اوغلی (امین) ایچـون مربی اتخـاذ ایتدیكی (خلف احمر) ه

«وقتنی بیهوده کچیرمسنه مساعده ایتمه. هر بر دقیقه‌یی بر وقت فرصت عد ایده‌رك کندیسنه نافع بر شی اوکرتمکه چالشمالیسین. نه تکـدیر و تضییق ایله ذهنی اماته ایدملی، نه ده مسامحه ایله تنبلـکه آلشـدیرملی» تنبیهنی ویرمش. حضرت فاروق «شرعك تأدیب ایتمدیکنی جنـاب حق تأدیب ایتمز» بیورمش. بزبو فلقه‌لری، دکنکلری، صو- پالری نره‌دن بولمشز؟ صبیانه حد شرعیی اوریلور؟ آدم اوله‌جق چوجق دوکمه‌دن‌ده اولور. آدماولمیه‌جق چوجق دوکمه‌كده اولماز. پدر مرحوم ایله بر مکتبده اوقومش بر ساعتجی وار ایدی. آره صیره پدری زیارته کلیردی. سوز آره‌سنده بر مناسبت کله‌جك اولورسـه «بزی کیم اوقوتدی؟» دیه صواردی. پدرك اساندن خواجه‌نك اسمنی ایشیدر ایشتمز سیماسی متغیر اوله‌رق متأثرانه برسسله «کاشـکی اوقوتمییدی!» دیر ایدی. پدر کولردی. مکر مکتبده بولندیغی مدتجه ـ کرکی کبی دلیشمن اولدیغـندن ـ خواجه‌دن یدیکی طایاقلری حالا اونوده‌میور ایمش.

٤

آره‌دن اوچ بچق سنه قدر زمان کچـدی. بومدت ایچنده محمدك مکتبدن اولان استفـاده‌سی قرآن کریمی درت دفعه ختم ایتمك، قاره‌باش تجویدیله برکوی رساله‌سنی

ازبرله‌مك، ثلث و نسخ یازمقده اولدقجه ملکه پیدا ایتلك کبی جزئیاته منحصر قالدی. لسانی درجهٔ غایه‌ده دوزکون اولمقله برابر صداسی‌ده یك کوزل اولدیغندن تلاوت جهتنجه دخی اطفال بیننده تمیز ایتمش ایدی.

هرکس قرآن اوقور، فقط کلام اللهك عاویتنه ترجمان اوله‌جق بر اسلوبده اوقویان نادر بولنور. وحید افندی الك زیاده احسان عظیم الٰهی اولان بو استعداد مخصوصك اوغلنده تجلی ایتمسندن مستبشر اولمقده ایدی. لیالیٔ مبارکه‌ده محمده قرآن تلاوت ایتدیرر، کمال خشوع ایله دیکلردی. بعضاً تجلی آیتنی اوقودردی، دیکلرکن غشی اولوردی. [*] عذاب ویا تهدید آیتلری وجودینه لرزه ویرردی. برکیجه محمد ینه قرآن اوقومق اوزره حضور پدره کلمش ایدی. «اوقو باقه‌یم اوغلم!» امرینی آلدی. تلاوته باشلادی. الك طاش یورکلی ظالملره دخی دهشت قهر الٰهی نه اولدیغنی حس ایتدرمك اوزره انزال بیورلمش اولان «ولاتحسبن الله غافلاً عما یعمل الظالمون انما یؤخرهم لیوم تشخص فیه الابصار» آیت عظیمه‌سنی اوقودقدن صکره «صدق الله العظیم» دیدی.

---

[*] تجلی آیتی «ولما تجلی ربه للجبل...» آیت جلیله‌سی اولملی.

محمدك والده‌سی‌ده اوراده ایدی. کوزلرینك یاشنی سیله‌رك افندی‌یه طوغری باقدی. برکوچك مندرك اوزرنده دیز چوکمش، اللرینی نمازه طورر کبی باغلامش، باشنی اوکنه طوغری اکمش اولان او مبارك پیرهفتاد ساله کندندن کچمش ایدی. آغلامش آغلامش ده ینه کوکانده‌کی بکا آرزوسنی یکمه‌مش عاشق کبی سینه‌سنی اهتزاز قلبه دلالت ایدر نفسلر رفع و بسط ایتمکده ایدی. خانم تلاش ایده‌جك اولدی. محمد منع ایتدی. افندی اولدن «استغراق کله‌جك اولورسه بنی کندی حالمه براقك!» دیه تنبیه ایتمش ایدی. هیچ ایلشمدیلر. بر ایکی ساعت صکره کندی کندینه صحوه کلدی. بو وقعه محمد ایچون براخطار یرینه کچدی. آندن صکره بویله صفت جلاله دال اولان آیتلری پدرینك حضورنده اوقوماز اولدی. «وحید افندی ظلمه‌دمی ایمش‌که او آیت کندیسنه بوقدر تأثیر ایتمش؟» دیمك جاهللکدر.

والده‌سی محمدی دها ایکی سنه مقدم حفظ قرآنه باشلاتمق ایستردی. «اوغلم حافظ اولسون!» دیرایدی. فقط وحید افندی بوخصوصده آغیر طاورانیردی. خانمك بویله بر آرزوده بولندیغنی طویمش اولان مکتب خواجه‌سی اولجه بو بابده ایتمش اولدیغی اخطاراتی

تأکید ایچون برجمعه کونی وحید افندینك نزدینه کلدی. مکتبده حفظه چالیشیر ایکی اوچ چوجق بولندیغی حالده هیچ بریسنك کرك استعداد تلاوت، کرك حلاوت صدا جهتیله محمده مماثل اوله‌میه‌جغندن بحث ایله «مکمل بر حافظ یتشدرمش اولورز» مقصدینی اورته‌یه قویدی. وحید افندی جواباً دیدی‌که:

ـ حافظ قرآن اولمق بیوك شرفدر. کاشکی بن ده اولیدم! فقط ملاحظه‌یه شایان بر جهت وار. حافظ اولانلرك اقران بیننده اعلم، علی الخصوص صاحب قلم اوله‌مامالرندن قورقیلور. شیخ سعدی بیوریورکه: «مراد از نزول قرآن تحصیل سیرت خوبست، نه ترتیل سورت مکتوب» بر مؤمن قرآن کریمی حفظ ایتملی، فقط حدنجه معانئ منیفه‌سنی‌ده آکلاملی، مقتضاسیله عامل اولملی. عالم غیرحافظ البته حافظ غیر عالمدن افضلدر. آکلامق هرشیده اساسدر. انسان ایچون اك بیوك فضیلت دین ودنیاجه کندیسنه لازم اولان شیلری آکلامغه چالشمقدر. حسن بصری حضرتلری برکون کروه قرادن برقاچ ذاته خطاباً بیورمشلرکه: «اسلاف اهل ایمان قرآن کریمی حکیم بی زوال جانبندن انسانلره کوندرلمش برحکمتنامه طانیه‌رق کیجه‌لری معانیسنی دوشونورلر،

کوندوزلری موجبنجه عمل ایدرلردی . سز ایسه معانئ قرآنی آکلایوب آنکله عامل اولمغه چالشه‌جق یالکز الفاظیله اوغراشمقده و بونی جلب دنیا ایچون واسطه ایتمکده‌سکز ! » ابن خلدون کبی حکمای اسلامیه‌دن بعضلری بوبابده بیان افکار ایلمشلردر . حتی قاضی ابوبکر « برچوجغه اول امرده مآلنی آکلایه‌میه‌جغی شیئی اوقوتماملی » دیه تنبیه ایدر . بو « چوجقلر یکی اوقومغه باشلادقلری وقت کندیلرینه قرآن کریم تعلیم اولنمسون » دیمك دکلدر . « مآلنی آکلایه‌بیله‌جکلری شیلرده اوقودلسون » دیمکدر . حاصلی : حکمامزك اقوالی تتبع اولنورسه شو خلاصه میدانه چیقار : « برچوجغه اول امرده قرآن کریم تعلیم اولنمقله برابر تدریج ایله ذهنی آچه‌جق شیلرده اوقودلملیدر . تعلیم ، قرآن کریمه حصر ایدیله‌جك اولورسه چوجغك ذهنی حیرتده براقلمش اولور . کلام الله عالیدر . چوجق هنوز آندن تمامیله استفاضه ایده‌بیله‌جك بر حالده دکلدر »

بوملاقاته‌قدر وحید افندی‌یی کندی کبی بر آدم قیاس ایتمش اولان خواجه بو سوزلری متحیرانه دیکله‌دی . ذهننده « بونه یمان اختیار ایمش ! » دیدی . افندی ینه دیدی‌که :

ــ ایشیتدیکمزه کوره سز مکتبده چوجقلره رقعه یازیسی تعلیم ایتمیورمشسکز. اوراده اون بشر اون آلتیشر یاشنده افندیلر وار. ایچلرنده بر دعوت تذکره‌سی یازه‌بیله‌جك وارمی ؟»

خواجه ینه ذهناً «آنی بن بیله یازه‌مم !» اعترافنده بولندقدن صکره «افندم، وقت اولمیور. درسلر چوق...» یوللو بر جواب ویردی. افندی‌یی کورمکه کلدیکنه پشیمان اولمغه باشلامش ایدی.

افندی خواجه‌نك صیقلدیغنی آکلاینجه غالبك مکتبدن پك زیاده مستفید اولمقده بولندیغنی بیان ایله کندیسنه متواضعانه تشکرلر ایتدی. آفاقی بر قاچ لاقیردی دها ایدلدکدن صکره خواجه قالقدی کیتدی. آشاغیده آیاق قابلرینی کیمکده ایکن قنبر اوجنه ایکی آلتون باغلانمش کوزل بر چوره‌یی «خانم افندی حسن قبولنی رجا ایدر» سوزیله کندیسنه تقدیم ایلدی.

وحید افندی کبی کرچکدن درویش اولان بر ذاتك بویولده افکار حکیمانه حاصل ایتمش بولنمسی استغراب اولنمامليدر. اللهنی، پیغمبرینی ایجه طانیان، حکمت دینیه‌یه ایجه واقف اولان بر مسلمان بو قدرده حکیم اولمسونمی؟

مثلا خسوف قمرك امارهٔ حدوث مصیبت اوله‌میه‌جغی

حکمت دینیه‌جه ثابت ایکن ایشیده کالدیکی خرافاتك سوقیله اوله‌جغی اعتقادنده بولنان بر آدمه نه دینیلیر؟ بی خبر! [*] اغربی‌واردر: اویله آدملره تصادف اولنورکه «خسوف قمر هیچ برمصیبتك وقوعنه دلالت ایتمز. شریعتمز بویله‌دییور» دینلسه سویلینه جاشا «احکام شریعتی تغییره قالقشدی!» نظریله باقارلر. او باطل اعتقاد ذهنلرینی او قدر استیلا ایتمشدرکه آنی چیقاروب‌ده یرینه اعتقاد حقی قویمق توفیق الٰهیدن باشقه برشی ایله ممکن اوله‌ماز. دین مبین اسلامك هر حکمی حکمت اوزرینه مؤسسدر. انسان ایسه‌ك حقیقتی آکلاملی‌یز، عکسنی حقیقت دیه قبول ایتمه‌ملی‌یز.

محمدك مکتبجه اولان تحصیلی یوقاریده سویلدیکمز درجه‌ده ایدی، فقط خانهٔ پدر مکتب دیکر اولدیغندن اوراده قنبرك همتیله ترکجه یازلمش کتابلری اوقومغه آلشمش، اووقتلر شمدیکندن زیاده مقبول طوتیلان (تحفهٔ وهبی)یی همان کاملاً ازبرله‌مش ایدی. بوندن باشقه ینه اومعلم خانکیدن رقعه مشقی آلیور، بردرجه‌یه قدرده قلماً افادهٔ مرام ایتمکه چالیشیوردی.

[*] ولد مکرم نبوی حضرت ابراهیمك ارتحالنده تصادفاً خسوف وقوع بولمش‌ایدی. بعضلر «آنك وفاتندن ناشیدر» دیدیلر. افندمز بیوردی که: «ان الشمس والقمر لاینخسفان لموت احد ولالحیاته» = شمس وقمر کیمسه‌نك موت وحیاتی ایچون طوتلمازلر.

قنبر (سِیَر) مطالعه‌سنه پك مائل اولدیغندن بو بابده‌کی مؤلفاتك همان کافه‌سنی کوزدن کچیرمش ایدی. خاطرنده قالمش اولان الك کوزل جهتلرینی محمده سویلمکدن خالی قالمازدی. بوراسی دخی چوجغك صلابت اخلاقنه خدمت ایتمکده ایدی.

وحید افندی (التفات بقا) ترکیبنك ابجد حسابنجه کوستردیکی (۱۰۱۵) تاریخنده ارتحال ایدن (خاقانی محمد بك)ك احفاد کرامندن اولدیغندن (خاقان عاشقان) عنوانیله یاد اولنغه شایان اولان مشار الیهك (حلیهٔ شریفه)سندن خط دستیله محرر برنسخهٔ نفیسه‌سی نزدنده محفوظ ایدی. یداً بید وحید افندی‌یه واصل اولمش اولان بو اثر فیض‌آور ایام مخصوصه‌ده کمال تعظیم ایله محفظه‌سندن چیقاریلیر، خانه خلقی طرفندن زیارت ایدیلیردی. هر سنه ربیع الاولك یوم ارتحال نبوی‌یه مصادف اولان اون ایکنجی کونی او منظومهٔ مقدسه باشدن باشه اوقونور، اجر عظیم اکتساب اولنوردی. محمد اوقومغه آلشدقدن صکره پدری قرائت حلیه خدمتنی آکا حواله ایتدی. غایت لطیف بر صورتده اوقوردی.

قنبر حلیهٔ شریفه‌یی استنساخ ایتمش اولدیغندن محمدی اوقات سائره‌ده دخی مطالعه‌سنه تشویق ایدردی.

« نیجه پاکیزه سخندن صکره »
« فخر عالم دیدی: بندن صکره »

« حلیهٔ پاکمی کیم کورسه بنم »
« اوله کورمش کبی وجه حسنم »

تبشیر جان آرامنی نظر دقتنه عرض ایلردی . محمد ثمرهٔ تشویقات اوله‌رق منظومهٔ مبارکه‌نك اکثر ابیاتنی حفظ ایتدی . خاقانینك :

رنك رویی کل ایله یکدل ایدی
کل کبی قرمزی‌یه مائل ایدی

قاپلامشدی یوزینی نور سرور
سورهٔ نور ایدی یا مطلع نور

مصحف حسن ایدی اول وجه جمیل
خط رخساره‌سی نص تنزیل

وجه براقنك اصحاب صفا
حرتی غالب ایدی دیر حتی

کبی تصویراتی جمال مقدس محمدی‌یی چوجغك لوحهٔ خیالنه نقش ایلدی . قنبر شاکردینه تعلیم سیر ایتمك ایچون بویله برمقدمه ترتیب ایتمش ایدی . صورتدن سیرته انتقال ایده‌رك :

« صورت وسیرتی شاهانه ایدی »

مضمونی کوسترمك ایستردی . نور الانوار ، روح الارواح ، سید المرسلین افندمزك سیرت جلیله‌سنه آزار آزار وقوف

حاصل ایتمکده اولان محمد او جماله، او کماله عاشق اولدی. کوکلنده طرف اقدس نبوی‌یه بر مرتبه انجذاب حس ایتمکه باشلادی‌که تعریفه کلمز.

چوجقلقده حاصل ایدیلان بو محبت مقدسه قابل زوال دکلدر. شاعر دیرکه:

اتانی هواها قبل ان اعرف الهوی
فصادف قلبی خالیاً فتمکنا

قنبر بو رازینی پك کوزل بیلیردی. آنك ایچون تعلیمده اساس تربیهٔ اسلامیه اولان بو اصولی طوتمش ایدی. قلب خالی هردرلو تمایلاته مستعد بولنور. آنی عشق پاك ایله طولدرمغه چالشملیدر. اولا جدی بر سودا قلبی استیلا ایدرسه آردیه تمایلات سائره کیرسه‌ده آنی امحا ممکن اولماز:

« ما الحب الا للحبیب الاول »

قول تجربیسی طوغریدر.

قنبر محمده سیره متعلق برفقره سویلر، «بونی قلمه آلکز» دیر، یازدیرر، کوزلجه تصحیح ایدردی. چوجق مصحح مسوده‌لری بردفتره کچیرر، بیریکدیرردی. بو دفتر یاواش یاواش مختصر برتاریخ اسلام حالنه کلدی. آلت طرفلرنده عثمانلی تاریخنك الکمهم پارچه‌لری کوریلوردی.

پادشاه زمان اولان سلطان سلیم ثالثك تاریخ جلوسی بیله مقید ایدی .

بو اصـول چوجقلر ایچون پك نافعدر . هم اخلاق درسی آلیرلر، هم تاریخ اوکره‌نیرلر، هم ده یازی یازمغه آلیشیرلر.

محمد ینه مکتبـه دوام ایتمکده ایدی، فقط اوراده کندیسی ایچون اوکره‌نه‌جك بر شی قالمامش اولدیغـندن اکثریا کیدر، خواجه‌نك حضورنده برحزب قرآن کریم اوقور، عودت ایدردی. چوجق بشنجی ختمی ایندیرنجه وحید افندی مکمل برجمعیت یاپدی، خواجه‌یی فوق‌العاده ممنون ایتدی. حافظ اولمق سوزی آرتق دوران ایتمیوردی. محمدك میل کلیسی تحصیل علم جهتنه اولدیغی تحقق ایتمش ایدی . تحفهٔ وهبی ایله اشتغالی :

« آنی اول اوقویان طفل اصیل »
« نکتهٔ شعری‌ده ایلر تحصیل »

قولنجه طبع موزوننـه اخطار اوزان ایتمکله برابر فارسی تحصیلی ایچونده برشوق ویرمش ایدی . بولسانه انتساب هوسـنده بولنـدیغنی قنبره آچدی. قنبر بو یکی اسـتعداد نمونه‌سنی وحید افندی‌یه عرض ایلدی. افندی ذاتاً مولوی اولدیغندن اوغلنه ــ دقایق مثنوی‌یه واقف اولمسی ایچون ــ فارسی تحصیل ایتدرمك آرزوسـنده بولندیغی حالده

قابلیتنه بر آز دها انبساط کلسنی بکلیوردی. چوجغك بویله برهوسده بولنمسندن چوق محظوظ اولدی.

بو اثناده ملا کورانیده کائن قوناغنده فارسی تدریسیله مشغول اولان مشهور خواجه نشأت افندی وفات ایتدیکندن خواص مصاحبندن خواجه وحی افندی – که:

بهانه جوی وصلت اولدیغم یاره طویورمشلر
نفاق ایتمشلر اما معنوی همت بویورمشلر [*]

بیتنك قائلیدر – اثر استاده اقتفا ایله (چاتالدی قاپو) سمتنده واقع خانه‌سنده ایستینلره فارسی اوقوتمغه باشلامش ایدی. وحید افندی قنبر ایله سویلشدی. محمدك آرتق بو مکتبه دوام ایتدیرلمسنه قرار ویردیلر.

قنبر برکون محمدی کوتوردی، یکی خواجه‌یه انتساب

---

[*] خوش آینده سوزلردن معدود اولان بو بیت خواجه‌نك بر غزلنك مطلعیدر. غزلك سائر ابیاتی عادیدر.

بو رتبه بی وفالق ایلمزدی اول کرم پیشه‌م
سنی سومز دیو تغلیط ایدر بعض قودورمشلر

کبی.

مقطعی شودر:

سر اعدایه میدان سرکوین ایدردم تنك
سمند بادپای همت وحیی یورمشلر

(وحیی‌یی یورمشلر) تعبیرنده‌کی اجتماع یاآت آرامقله بولنور شیلردن دکلدر.

ایتدردی . وحیدنك شیخ غالب ایله خواجه نشأت دائره‌سنده کورشمش اوله‌جقلرینی تفکرله چوجغك شیخه اولان انتساب معنویسـنی بیان ایلدی. وحي امارهٔ حسن قبول کوسـتردی . ایکی طاقم شاکردانی وار ایدی . بر طاقمی مبتدیلرکه (پند عطار) اوقورلردی . دیکر طاقمی آنلرك فوقنده بولنانلرکه (دیوان صائب) تدرس ایدرلردی. محمد بالطبع مبتدیلر صنفنه التحاق ایتدی .

خواجه افنـدی (پندعطار) ی قبل الظهر، (دیوان صائب) ی بعد العصر اوقودر ایدی . سنی اوتوزه قریب اولان (صابر چلبی) ایله یکرمی ایکی یکرمی اوچ یاشلرنده بولنان (ایاس بك) صـائب اوقویان کنجلرك الك متمیزلرندن عد اولنوردی . چاپی‌یه صـفوت قابی، بکه جودت ذهنی مدارتمیز اولمش ایدی. «هیچ کولمز· آز سویلر. سویلرسه کولدیرر» تعریفی ایکیسنه‌ده تطبیق اولنه‌بیلیر. شوقدر وارکه بری ساده دلانه، دیکری شیطنتکارانه سـویلر. بربرلریله محاوره‌لری پك تحف اولور· انسان نظرهٔ اولاده ایکیسنی همحال ظن ایدر . فقط دقتلی باقنجه چلبینك کوزلرنده بر فتور، بکلك کوزلرنده ایسـه باشـقه بر نور کورر . برده بریکینك یوزنده کیزلی بر تبسم واردر. اوته کینك چهره‌سی ایسه ابتسام استعدادندن بتون بتون محروم کبي طورر.

چلبی کندی اعتقادنجه عصرك برنجی شاعریدر. طبعنده اسلاف شعرایه‌ده رجحان بولور. کیمسه‌نك شعرینی بکنمك ایستمز. بونکله برابر کندینککی بکنمیه‌جك اولورسه بك زیاده حدتلنیر. او کولمه‌مز چهره فوق‌المعتاد عبوس اولور. «شوراسی شویله اولیدی دها ایی اولمازمی ایدی؟» یوللو خفیف اخطاراته بیله تحمل ایده‌مز. بویله برجرأتده بولنان آدمی تجهیل ایدر. کندی کندینه دوشونور. «بو حریفلرده ذوق یوق!» دیر. آثارینك قدری بیلنمه‌مکده اولمسنه اسفلنیر. مأیوسیت ایچنده قالیر. برکت ویرسون ارباب کمالك هیچ بر وقت بویله تعریضات نابجادن وارسته اوله‌مدقلری خاطرینه کلیرده بر آز متسلی اولور. یازدیغی شیلرك کرچکدن یا کلشلی اوله‌جغنه قطعا احتمال ویرمز. ایاسی پك سور. چونکه او بونك شعرنده هیچ قصور بولماز. هر سویلدیکی شعری — ولو برمصراعدن عبارت اولسون — مطلقا آکا کوسترر. اوده ستایشده بولنور. چلبینك کیفی کلیر. بی اختیار تمدحه باشلار. او اثناده بکلك یوزنده‌کی کیزلی تبسمك آشکار اولدیغنه دقت ایتمز. ینه برکون بویله اوکنمکه باشلامش ایدی. ایاس سوزینی کسه‌رك دیدی‌که:

سویلرم طوغریسنی صبرایده‌مم تکسین تك
آفرین ای ادبا مفخری صابر چلبی

دهره برچوق چلبی کلدی فقط شمدی‌یه‌دك
بویله نام آلمدی بین الشعرا بر چلبی

صابرك قولتوقلری قاباردی . ایاس حقنده‌کی محبتی آرتدی .

چلبی‌یه هر کس ایاس کبی معامله ایتمدیکندن بعض کره مشکلات شعریه‌یه تصادف ایدردی. بر کیجه بر مجلسده بولنیوردی. ادبیاته‌دائر سوز آچلدی. خانه صاحبی یاصدیغك اوزرندن بر ورقه آله‌رق شاعر مشهور اندرونی واصف عثمان بکك او کونلرده نظم ایتمش اولدیغی:

چوزمله زلفکه ای دلربادل باغلایانلردن
قاچنمه آتش عشقکله یاغرین داغلایانلردن
دوشرمی اجتناب ایتمك سنکچون آغلایانلردن
سرشك چشممك یاق فرقی وارمی چاغلایانلردن

شرقیسنی اوقودی. «کوزل دکلیدر؟ ایشته اصل عثمانلی شعری بویولده اوملی . . . نه‌در او اسکی شرقیلر؟ انسانك ترکجه اولدیغنده ایناننه‌جغی کلمز. الله ایچون واصف بك شعرمزی لطیف بر طرزه افراغ ایدییور» دیدی . حضاردن بریسی جواباً واصفك:

کل بحث ایده‌لم عزت افندی‌یه سؤال ایت [*]
واصف بکك آثاری یابانه آتیلیرمی

[*] عزت ملا اوله‌جق. واصف ایله بینلرنده الفت اولدیغنده

بیتنی اوقودی. دیکرلری «طوغریسی خوشکو برشاعردر» قولنده اتفاق ایتدیلر. چلبی سـکوت ایدیـوردی. خانه صاحبیله بینلرنده شویله بر محاوره جریان ایلدی:

— سز بر شی بیورمدیکز چلبی افندی!

— نه سویلیه‌یم؟

— بوقسه شرقی‌یی بکنمدیکزمی؟

— اربابنه کوره ایی.

— سزه کوره؟

— طوغریسنی‌می ایسترسکز؟

(محنت کشان) لك شو بیتلری دلالت ایدر:

کشـانه دخـول ایلدم ابتـدا
ایدوب پاسـبان فلك بر ندا

دیدی سمت طوبخانه‌ده وار حریق
بنی ایتـدی دریای ناره غریق

کلوب خاطره واصفك خانه سی
دیدم یاندی اول بلبلك لانه‌سی

مه‌روزه ده کلـدی بر نامه‌سی
طوتشمش قوناغی کبی خامه‌سی

مضـامین احراقی یازمش تمام
اوپرکن طوتشدی لب احترام

ــ ممکن ایسه طوغریسنی سویلیکز .

ــ الحقّ مرّ .

ــ حقك مر اولمسی هرکسه کوره دکلدر . بزه طاتلی کلیر . سویلیکز .

ــ نه لازم افندم ! بلکه او آدمك قولاغنه کیدر .

ــ عفو ایدرسکز . مجلسی استخفاف بیوربیورسکز . بز ملاحظات ادبیه دلالی دکلز .

ــ بکنمزسه‌م نه لازم کلیر ؟

ــ نظیره سویلکز .

ــ هانکیسنه ؟ اوشرقی‌یه‌می ؟

ــ اوت .

ــ تنزل ایتمم .

ــ لسان ادبده « تنزل ایتمم » « المدن کلمز » معناسنه کلیرسه سوزکزی قبول ایدرز .

ــ تأسف ایدرم .

ــ نه یه ؟

ــ واصفی بکا ترجیح ایتمك ایستدیککزه .

ــ ترجیح ایتمك ایستمیورز . عادتا ترجیح ایدییورز .

ــ شمدی بوراده بزم ایاس بك اولملی ایدی که . . .

ــ سزك حسابکزه اوله‌رق بر نظیره سویلییورملی

ایدی اویله‌می ؟ . . . ایاس بك حقی باطل کوسترمکه مقتدرمیدر ؟ برچلبی‌یی ساده برشرقیسنه نظیره سویلیه‌مدیکی برشاعره کیم ترجیح ایده‌بیلیر ؟

— سویلرسه‌م نه دیرسکز ؟

— بارك الله دیرز .

— اویله ایسه آلکز یارین نظیره‌کزی !

— یارینه یتشمك لازم دکل . سزه برهفته مهلت .

— قبول ایتم . یارین ارکندن کتیره‌مزسه‌م بکا شاعر دیمیك .

— اوت ، « شاعریت سکا هروجه ایله بهتان اولسون! »

چلبی خانه‌سنه تفکر ایچنده عودت ایتدی . بی‌چاره او کیجه سلاملقده صباحه قدر اویومدی . واصفك شرقیسنی حاوی اولان ورقه‌یی آلمش ایدی . دفعات ایله اوقودی .

سنك بر رنك رویك وارکه کلبرك عذارکده [*]
بولنماز کلستان عالمك باغ و بهارنده
اوطور احرامه آرامایت برآز حوضنك کنارنده
سرشك چشمك باق فرقی وارمی چاغلایانلردن

بندینی یوقاریکی بنددن اهون بولدی . دوشونور دوشونور ، خاطرینه برشی کلمز . قالقار ، کزینیر ، طاوانه

[*] « بررنك دلکش وارکه » دیسه اصابت امردی .

باقار، کوزلرینی یومار، ینه آچار، باشنی قاشیر. اینجه بییغیله سیرکجه صاقالی الندن نه‌لر چکدی! نهایت صبح کاذبله برابر شو مصراع طلوع ایتدی:

سنی کل بکلرم یارین کنار چاغلایانلرده

دیکر مصراعلری دخی تنظیم ایتمك اوزره مندرك اوزرینه اوزاندی. باشی فنا حالده آغریبیوردی. ذهننه ظلمت چوکمش ایدی. یاریم مصراع اولسون بوله‌مدن اویویه قالدیغی وقت کونش طوغیوردی.

شرقی‌یه نظیره سویلیه‌میه‌جکنی ادعا ایدن ذات ساعتلرجه بکله‌دی. چلبی ظهور ایتمدی. بینلرنده ذاتاً تکلیفسزلك اولدیغندن:

«اکلنمه دکلمی یوقسه مطلوب»

دیه‌رك قالقدی کیندی. چلبینك قوناغنه کیتدی. هنوز اویقودن قالقمش اولان شاعرك کیجه سویلمش اولدیغی مصراعی الیله قویمش کبی چکمجه‌سنك اوزرنده بولدی. «مقصد لطیفه ایدی. سز کرچکدن نظیره سویلمکه قالقشمشسکز. واه واه، دیمك‌که کیجه اویویه‌مدیکز. لکن مصراعده نه‌لطیف دوشمش!» طرزنده برقاچ سوز سویلدی. چلبی باردانه مقابله ایلدی. چهره‌سی پك جاتیق ایدی. مسافر بحثی دکشدرمکه مجبور اولدی. بر آز صکره

کوله‌رك وداع ایتدی . وقعه‌یاران آره‌سنده شیوع بولدی . چلبی برده‌ا او افندی ایله دکل، آرقداشلریله‌ده کورشه‌دی .

چلبی ایکی سنه اول خواجه نشأت افندینك دائره‌سنه دوام ایتمکه باشلامش ایدی. خواجه لطائف‌پردازلغه مائل اولدیغندن برکون بوکا دیدی‌که :

— صابر چلبی، سکا بر مسئله صوره‌یم . حل ایده‌بیلیرسه‌ك کوزل بر حافظ دیوانی هدیه ایدرم.

چلبی حل ایتمکه چالیشه‌جغنی عرض ایلدی. خواجه بیوردی‌که :

— ایشته مسئله: اورته‌دن بر نهر کچیور . بری یاقه‌سنده برقورد، برقویون، بردسته‌ده اوت وار . بونلر اوراده بولنان برصندال ایله برر برر نهرك اوته یاقه‌سنه کچیریلوب براقیله‌جق. فقط قورد قویونی، قویونده اوتی یه‌مك ایچون نه قوردك قویون ایله یالکز قالمسنه میدان ویریله‌جك، نه‌ده قویونك اوت ایله .

جلبینك ذهنی قارشدی . برقاچ ثانیه دوشوندکدن صکره دیدی‌که :

— صندالك قیچ آلتی ککلیشجه‌می افندم ؟

خواجه تبسمله بیوردی‌که :

ــ نیچون صوردیکز ؟

چلبی شو جوابی ویردی :

ــ قورد ایله اوتی قیچ آلتنه قاپارم. قویونی‌ده صندالك ایچنه آلیرم. بوصورتله جمله‌سنی قارشی‌یه کچیریرم.

خواجه کوله‌رك بیوردی‌که :

ــ سن بشنجی اولدك چلبی!

بعده کلمات آتیه‌یی ایراد ایلدی:

ــ نه‌دن بشنجی اولدیغکی آکلامق ایسترسه‌ك شو فقره‌یی دیکله : بر افندینك برقیش کیجه‌سی جانی صیقیلیر. قوناغنده موجود اولان آغالری چاغیره‌رق قارشیسنه اوطوردر. «سزه برمسئله صوره‌جغم. باقه‌لم ایچکزدن کیم بوله‌بیله‌جك. دقت ایدك!» دیه‌رك بومسئله‌یی تعریف ایدر. بردن بره آکلایه‌مازلر. بردها تعریف ایدر. «شمدی آکلادق افندم!» دیرلرسه‌ده افندی احتیاطاً بردها تعریف ایدر. آغالر باشلرینی اوکلرینه اکرلر. دوشونمکه باشلارلر. عاقبت شو جوابلری ویررلر :

۱ ــ قورد ایله قویونی صندالك ایچنه آلیرم. قارشی‌یه وارنجه قوردی بر آغاجه باغلارم. صکره دونرم، اوتی‌ده آلیر کوتوررم.

٢ ـ اوتی صندالك قیچنه باغلارم. قورد ایله قویونی‌ده صندالك ایچنه آلیرم. اویله‌جه هپسنی آشیریرم.

٣ ـ هپسنی صندالك ایچنه قورم. قانجه‌یی اله آلیرم. قورد قویونی یمك ایسته‌دکجه قوردی، قویون اوتی یمك ایسته‌دکجه قویونی دوکه دوکه قارشی‌یه کچیریرم.

٤ ـ قویونی اوموزمه آلیرم. قوردی‌ده صندالك ایچنده قارشیه‌اوطوردیرم. کندم‌ده اوتك اوستنه اوطوررم.

آغالری بووجه ایله اجوبه اعطاسنه مجبور ایدن افندی غریب بر آدم ایمش. بوجوابلری آلنجه بابیله‌سی‌یه کولمسی لازم کلیرکن چهره‌یی چاتمش‌ده دیمش‌که:

ــ بن سزه «برز برر» دییورم به حریفلر! برر برر!... چیقك طیشاری!

خواجه، چاپی‌یه خطاباً بنه بیوردی‌که:

ــ او مسئله شویله حل اولنور: اولاً قویون کچیریلیر براقیلیر. ثانیاً اوت کچیریلوب براقلقله برابر قویون آلنیر کتیریلیر. بودفعه‌ده قویون براقلقله برابر قورد آلنیر کوتو-ریلور. تکرار دونیلور، قویون دخی آلنیر کوتوریلور.

چاپی‌یه بابا نشأتك لطیفه‌سنی آغیر کلدی. «بنم کبی بی نظیر برشاعره بویله‌می معامله ایدیلیر؟ بوعادتا بنی قوغمقدر» دیه کوجندی. بردها دائره‌نك سمتنه اوغرامدی. حضرت

نشأته «چلبی سزه قیرلمش» دیدیلر. «صابر دکل ایمش» بیوردی. چلبینك بویله وقوعاتی چوقدر. جمع ایدلسه بر کتاب اولور.

خواجه وحی تدریسده برطرز مخصوص اتخاذ ایتمش ایدی. حافظ دیوانی کبی غزلیاتدن عبارت دیمك اولان کتابلری انتخاب صورتیله اوقودر ایدی. آکا کوره مثلا صائب دیوانی اوقوتمق صائبك سکز اون منتخب غزلنی شرح ایتمك دیمك ایدی. بو قبیلدن اولان آثاری قواعد کتابی کبی متسلسلاً اوقوتمق التزام مالایلزم دیمك اوله‌جغنی بیان ایدردی. حتی «مشهور برشاعرك دیوانی درس‌یوللو اوقومقدن مقصد آنك مسلك ادبیسنی آکلامقله برابر اك کوزل سوزلرینی بلله‌مکدن عبارت اولمق لازم کلیر» دیر ایدی. بناءً علیه ایاس بك ایله صابر چلبینك افرادندن بولندقلری صنفه صائبك مکمل ترجمهٔ حالنی یازدردقدن صکره مشارالیهك بین الادبا ضروب امثال صیره‌سنه کچمش اولان ابیات ومصارعنی مفهوملریله برابر قید ایتدرمش ایدی. بو طلبه‌دن هر هانکیسنك دفتر استفاده‌سنه باقلسه کلمات آتیه کوریله‌بیلیردی:

ابیات

سودا کرست هرکه دهد زر بآب روی
آنکس که بی سؤال دهد اهل همتست

(یوزصویی مقابلنده پاره ویرن، تاجردر. اهل همت کندیسنه عرض احتیاج اولنمه‌دن احسان ایدندر)

موقوف بآسایش چرخست قرارم
هرکارکه موقوف محالست محالست

(آرام ایده بیلمکلکم فلکك آرام ایتمسنه وابسته‌در. محاله متوقف اولان هر شی محالدر)

چون خطایی از تو سر زد در پشیمانی گریز
کز خطا نادم نگردیدن خطای دیگرست

(سندن بر خطا صدور ایدنجه ندامته التجا ایت. زیرا خطای واقعه نادم اولمامقده باشقه بر خطادر)

بگذر ازردو قبول خلق کاین شغل خسیس
خویش را باعالمی دست وگریبان کردنست

(خلقك رد وقبولندن فارغ اول. زيرا بو عادی مشغله كنديني عالم ايله ياقه پاچه اوغراشمغه سوق ايتمك ديمكدر)

هستیٔ دنیای فانی انتظار مردنست
ترك هستی زانتظار نیستی وارستنست

(فانی دنيانك وارلغی اولومی بكله‌مكدن عبارتدر . ترك وجود ايسه انتظار عدمدن قورتلمق ديمكدر)

دل من و توزهم صحبتان دیرینند
مرا بظاهر اگر باتو آشنایی نیست

(سنكله بيتمزده ظاهرا معارفه يوق ايسه‌ده كوكللرمز چوقدن بری بربرلريله كوريشورلر)

ازحرف خود بتیغ نکردیم چوق قلم
هرچند دل دونیم شود حرف مایکیست

(قلم كبی دوچار تيغ اولسه‌ق ينه سوزمزدن دونميز. قلبمز ايكی پارچه اولسه‌ده سوزمز بردر)

نتوان بقیل و قال زارباب حال شد
منعم نمی شود کسی ازکفت وکوی کنج

(قیل وقال ایله اهل حال اولمق ممکن دکلدر. دفینه‌دن بحث ایتمکله کیسه زنکین اولماز)

مرا ز روز قیامت غمی که هست اینست
که روی مردم عالم دو باره باید دید

(قیامت کونندن بر اندیشه‌م وار ایسه اوده شودر: خلق عالمك یوزینی ایکنجی دفعه اوله‌رق کورمك لازم کله‌جك!)

می‌شود عارف خجل نادان چو ملزم می شود
می کشد ناموس عالم هرکه آدم می شود

(جاهل ملزم اولنجه عارف محجوب اولور. آدم اولان عالمك غیرتنی چکر)

از عصای خود خطر دارند کوران وقت جنك
بی بصیرت از دلیل خویش ملزم می شود

(اثنای جنکده کورلرك عصالری کندی باشلرینه بلا اوله‌بیلیر. شخص بی‌بصیرت ایراد ایتدیکی دلیل ایله ملزم اولور)

این قدر کز تو دلی چند بود شاد بسست
زندکانی بمراد همه کس نتوان کرد

(سندن بر قاچ کوکل عنون بولنسه کفایت ایدر. هرکسك کیفنجه یاشامق ممکن دکلدر)

نعمتی نیست که چشمی نبود درپی آن
ترك وصل شکر ازبهر مگس نتوان کرد

(بر نعمت یوقدرکه اوزرنده کوز اولمسون. سینکدن طولایی شکره قاووشمقدن واز کچلمز)

حریص را نکند نعمت دوعالم سیر
همیشه آتش سوزنده اشتها دارد

(حریصی ایکی عالمك نعمتی طویوره‌ماز. آتش سوزان هرزمان اشتهالی بولنور)

حضور خاطر اکردر نما زشرط شدست
عبادت همه روی زمین قضا دارد

(نمازده حضور قلب شرط ایسه بتون یر یوزنده قیلنان نمازلر قضا ایدلملیدر)

دلت زجهل مرکب سیه شدست وگرنه
کدام خشت که درسینه صد کتاب ندارد

(قلبك جهل مرکبله قارارمش یوقسه هانکی کرپیجك سینه‌سنده یوز کتاب یوق؟)

از پایهٔ خود هر که نهد پای فراتر
مستیست که پروای لب بام ندارد

(کندی پایه‌سندن ایلری آیاق آتان، طام کنارندن صاقنمیان سرخوشه بکزر)

طلا زصحبت اکسیر بی نیاز بود
سعادت ازلی سایهٔ هما چه کند

(خالص آلتون اکسیر ایله بولشمقدن مستغنیدر. ازلی اولان سعادته هما کولکه‌سی نه لازم؟)

از صبح حشر تیره نهادان الم کشند
یوسف زروی آینه خجلت نمی کشد

(صباح محشردن فطرتلری مظلم اولانلر الم چکرلر. یوسف تقابل آیینه‌دن حذر ایتمز)

حاصل علم زخود بی خبران آه بود
هر که ازخویشتن آگاه شد آگاه بود

(کندیلرندن بی‌خبر اولانلرك حاصل علمی آه اولور. آگاه، نفسندن آگاه اولاندر)

سخن راست خد نکیست که زهر آلودست
جکر شیر که دارد که بجرأت شنود

(طوغری سوز زهرلی براوقدر. کیمده ارسلان یورکی وارکه جرأتله دیکله‌سون؟)

ازره مرو بظاهر هموار مردمان
درخاکهای نرم بود دام بیشتر

(خلقك دوزکون کورینن ظاهرینه باقوبده یولدن چیقمه. یوموشاق طوپراقلرده طوزاق دها چوق بولنور)

کواهیٔ دل آکاه خضر مطلبهاست
بهر طرف که روی فال ازین کتاب بکیر

(قلب خبیرك شهادتی رهبر مطالبدر. هر نره‌یه کیده‌جك اولورسه‌ك فالی بوکتابدن آچ)

دورتر شد راه ما ازسعی بی هنجارما
کودکان را مانده سازد نیسواری بیشتر

(یولمز یونسز سعیمزدن دها زیاده اوزادی. چوجقلری دکنکدن آته بنمك دها چوق یورار)

زينت ظاهر چه كار آيد دل افسرده را
نقش بر ديوار زندان گر نباشد گو مباش

(طوكش قلبك ظاهرى زينتى نه ايشه يارار؟ زندان ديوارنده نقش اولمازسه وارسون اولمسون!)

پيش دانا از تمام علمها بالاتر است
خويش را با دانش سرشار نادان ساختن

(نزد عارفده حائز علم كامل اولمقله برابر كندينى جاهل كوسترمك علمى كافهٔ علومدن عاليدر)

دست چون افتاد خالى همت عالى بلاست
آنچه دارم در نظر در دست بودى كاشكى

(بوش ال ايله علو همت بلادر. نظرمده اولان كاشكى المده اوليدى!)

از دور نيفتد قدح بزم مكافات
زهرى كه چشيدن نتوانى بچشانى

(مجلس مكافاتك قدحى دور ايتمكدن خالى قالماز. طادمه‌يه‌جغك زهرى كيمسه‌يه طاتدرمه!)

مصارع

نیست از برق خطر مزرعهٔ سوخته‌را

(یانمش اکینلکه یلدیرمدن ضرر کلمز)

تیغ خضر راه باشد دست ازجان شسته‌را

(جاندن قطع امید ایدنه قیلیج خضر کبی یتیشیر)

هرکسی را روی در تعمیر دیوار خودست

(هر کس کندی دیوارینی تعمیر ایتمکه باقار)

هیچ کس بی کوشمال روزکار آدم نشد

(زمان تأدیب ایتمدکجه کیمسه آدم اولماز)

غریبی درجوانی آدمی‌را پیر می‌سازد

(غربتك آدمی کنجلکده اختیار ایدر)

سخن مردم آکاه دو محمل دارد

(مرد عارفك سوزی ایکی معنالی اولور)

این خواب نه خوابیست که تعبیر توان کرد

(بو رؤیا تعبیره کلیر رؤیا دکلدر)

کرسنه چشمیٔ دام از شکارکم نشود
(طوزاغك آج کوزلولکی آو طوتقله آزالماز)

رخش می بایدکه رستم را بمیدان آورد
(رخش اولملی‌که رستمی میدانه کتیرسون) [*]

سزای کشتنست آن سك که پای آشنا کیرد
(آشنا آیاغنی ایصیران کوپك قتله شایاندر)

شور دیوانه باندازهٔ صحرا باشد
(دلینك آزغینلغی صحرانك وسعتنه کوره اولور)

بی‌غرض چون شد سخن تأثیر دیکر می دهد
(سوز غرضسز اولنجه باشقه تأثیر حاصل ایدر)

هرکرا سدرمق هست سکندر باشد
(سدرمقه مالك اولان، اسکندردر)

عالم بچشم مستان کلزار می نماید
(عالم سرخوشلرك کوزینه کلستان کورینور)

---

[*] (رخش) رستمك آتیدر.

اکر باخود بر آیی باتو عالم برنمی آید

(اکر نفسکه غالب کلیرسه‌ڭ سکا عالم غلبه ایده‌مز)

دندان مارار ا بمدمی توان کشید

(یلانڭ دیشی بچه ایله چکیله‌بیلیر)

آنکه روشنکر تصور کردمش زنکار بود

(پاس آچیجی ظن ایتدیکم مکر پاس ایمش!)

دزد پیوسته طلبکار کمین می باشد

(خرسز دائما کیزلنه‌جك بر آرار)

هرکه زخمی خورد البته فغانی دارد

(یاره یین البته فریاد ایدر)

عیسی نتوان کشت بتصدیق خری چند

(بر قاچ اشکڭ تصدیقیله عیسی اولمق ممکن دکلدر)

این سبو امروز اکر نشکست فردا بشکند

(بو دستی بوکون قیرلمدی ایسه یارین قیریلیر)

درخانهٔ که دل ننشیند خراب کیر

(دلنشین اولمیان خانه‌یی خراب صای)

بسرما خورده لرزیدن میاموز

(صوغق یمشه تتره‌مکی اوکرتمه!)

صحبت سنك وسبو ساز نکردد هرکز

(طاش ایله دستینك صحبتی هیچ بر وقت اویه‌ماز)

روزمارا دیدی از شبهای تارما مپرس

(کوندوزمزی کوردك. قاراکلق کیجه‌لرمزی صورمه!)

مردان بدیکری نکذارند کارخویش

(مرد اولانلر کندی ایشلرینی باشقه‌سنه براقازلر)

آنچه ارزان بتو دادند تو ارزان مفروش

(سکا اوجوز ویردکلرینی سن اوجوز صاتمه)

باخلق آشتی کن وباخود بجنك باش

(خلق ایله صلحده، نفسك ایله جنکده اول)

زکات صحت جسمست خسته پرسیدن

(حال خسته‌یی صورمق صحت جسمك زکاتیدر)

آب رو نتوان برای آب حیوان ریختن

(آب حیات ایچون یوز صویی دوکمك اولماز)

بسیم قلب نتوان ماه کنعان راخریدازمن

(بندن حضرت یوسفی قلب آقچه‌ایله صاتین آلمق اوله‌ماز)

ازخود فزون زمردم دیگر حجاب کن

(نفسکدن خلقدن زیاده اوتان!)

ازدوزخی کلید بهشت برین مجو

(جهنمیده جنت آناختاری آرامه)

سیرت ابلیس را بگذار تا آدم شوی

(ابلیس سیرتنی براقکه آدم اوله‌سین)

هیچست گنج عالم اگر نیست دل غنی

(کوکل غنی دکل ایسه خزینهٔ عالم هیچدر)

—

وحی افنـدی اولدقجه حریت فکره مالك بر معـلم اولدیغندن اثنای تدریسده:

«صائبده اولسه خلق خطاسن آرار بولور»

دیه‌رك ملاحظات انتقادیه درمیـان ایتمکدن کری طور-

مازدی . اکثر ملاحظاتی معنایه عائد اولوردی . لفظه اوقدر اهمیت ویرمزدی . [١] صائبك :

ازبخت سیه نیست گزیر اهل رقم را
بی چاك كه دیدست گریبان قلم را [٢]

مطلعنه دائر شو یولده بر ملاحظه بیان ایلمش ایدی :

— ارباب کتابته طالعسزلك اسنادی موافق حکمت اولمدقدن باشقه تصورات شاعرانه‌دن‌ده معدود اوله‌ماز . موجب سعادت اولدیغنده شبهه اولمیان قلمه جالب نحوست نظریه‌سی باقمق لازم کلیر ؟ اوقدر تحبین اولنق ایستمیز . خلاصه‌سی « ارباب قلم طالعسز اولور » دن عبارت دکلمی ؟ بویله بر تصورده نه لطافت بولنه‌بیلیر ؟ صائب فلکزده بر آدم اولسه « سائقهٔ یأس ایله اویله بر شی سویلمش » دینیله‌رك معذور طوتیله‌بیلیردی . حال بوکه بختیارانه امرار حیات ایدن ذواتدن اولدیغی معلومدر . زماننده بولندیغی

---

[١] برآز اهمیت ویریدی (٩٦) رقلی صحیفه‌ده کوستریلن بیتلر کبی سوزلر سویلمزدی .

[٢] سنبلزاده وهبینك :

کلمز ایکی یاقه‌سی بر یره اهل رقك
سبب چاك کریبانی بو اولمش قلمك

مطلعی بوندن آلمه‌در . دیمك‌كه مضمونی بکنمش !

شاهك حسن توجهیله (ملك الكلام) عنوانی آلمش. بعض تذاكرك تعبیری اوزره «اعظم اعاظم دولت» اولان. قلمك بو خصوصده‌كی خدمتنی نصل انكار ایده‌بیلیر؟ بو یولده مضمون پردازلق ایدن یالكز صائب دكلدر. شعرای فرس آره‌سنده بویله شیلر سوبلین یوق كیبدر. بزمكیلرده آنلره اقتدا ایتمشلر. اصل شایان تأسف اولان جهت بوراسیدر. او مضامین بارده‌یی سومم. شعرك نصل اولمسی لازم كله‌جكنی اولدقجه دوشونه بیلیورم. نه فائده‌كه دوشوندیكم قدر یازه‌میورم. امید ایدرمكه سزلر هم كوزل دوشونمكه، همده كوزل یازمغه موفق اولورسكز»

شاعرلرك او درلو سوزلرینی كوره كوره ارباب كمالك بو عالمده مسعود اوله‌میه‌جقلرینه اعتماد كلی حاصل ایتمش اولان صابر چلبی — كندیسی‌ده آنلردن عد ایتمكده اولدیغندن — خواجه‌نك بو ملاحظه‌سنی حقیقته موافق بوله‌مامش ایدی. درسدن چیقدقدن صكره ایاس بك ایله بروجه آتی سویلشدیلر:

— بزم خواجه افندی بك ایلری كیتمكه باشلادی. صائب كبی بر ذات حقنده بویله شیلر سویلمك آكا دوشرمی؟ جواب ویره‌جك ایدم. تأدباً سكوت ایتدم. كندیسنی ایكی لاقیردی ایله صوصدیرردم.

ــ معلم اتخاذ ایتدیکمز بر آدمی بتون شاکردانی ایچنده محجوبمی ایده‌لم؟

ــ دیمک‌که سزده بنم فکرمده‌سکز. تشکر ایدرم.

ــ هر کسک بر فکری اوله‌بیلیر. خواجه افندینکده فکری بو. ایستمز ایسه‌ك قبول ایتمیز.

ــ کیم قبول ایدر؟ هانکی عارف دنیادن شکایت ایتمه‌مش؟ بوقدر بیوك شاعرلر کلمش، هپسی فریاد ایتمه‌مشمی؟

ــ شکرکده یری وار، شکایتکده. بولنده اولورسه ایکیسنه‌ده بر شی دینیله‌من . . . تحف سویلرسکز. شمدی بزده شاعرز دیه متصل فریادمی ایده‌لم؟ بنده‌کز اوبیوك شاعرلردن اولمق ایستمم.

ــ بیوکلری ده فریاد ایتمش، کوچکلری‌ده!

ــ اویله ایسه کوچکلرندن اولمغی ده آرزو ایتمم. شاعر دکلم والسلام.

ــ لطیفه ایتمك ایستیورسه‌کز رجا ایدرم بویله مهم بحثلرده ایتمیکز.

ــ لطیفه دکل. طوروب طوررکن فریاد ایتمکده نه معنی اوله‌بیله‌جکنی ادراك ایده‌میورم.

ــ آه! بیلمزسکز . دها چوجقلغکز وار. تجربه‌کز یوق. انسان نه حالره کیرییور!

ــ نه کبی؟

ــ سودا، سودا!

ــ شمدی کوله‌جکم. نه سویلیورسکز؟ سودامی؟

ــ اوت، کولکز. بیلمزسکز دیدم یا. برکون اولورکه سزده آغلارسکز. او زمان سزه‌ده کولرلر.

ــ نه قدر جدی سویلیورسکز! بو درجه تأثر نه‌دن لازم کلدی؟ سعدینك شو خطاب حکیمانه‌سنی صورت مخصوصه‌ده اخطار ایدرم:

مخالط همه کس باش تابخندی خوش
نه پای بندیکی کز غمش بکریی زار

چه لازمست یکی شادمان ومن غمکین
یکی بخواب ومن اندر خیال او بیدار

ــ سعدی اویله دییور اما ایش اویله دکل. بویله شیلر اویقویه طالمقله آکلاشلماز.

ــ انسانه رؤیاده بعض حقایق منکشف اولور. «نوم العالم خیر من عبادة الجاهل» بیورلمش... خواجه‌مز صائبك بر بیتنی مؤاخذه ایتدی. سز سعدینك

ایکی بیتنی بردن حکمسز براقدیکز . سعدی صائب کبی مخطی دکلدر صانیرم .

ــ نه‌مه لازم! مادامکه بنی مسعود ایده‌میور . . .

ایاس باقدیکه چلبینك تأثری آرتیور ، « جناب حقدن دائما سعادت ایستیه‌لم . دریغ بیورماز » دیه‌رك محاوره‌یه ختام ویردی . آیرلدیلر . چاپی کندی کندینه دیدیکه :

ــ حالمی بیلیور . سویلمکده الدن کلیور . بیلسه آجیر ، بلکه‌ده آغلاردی . بنده صائبك شکایتی ، سعدینك حکمتنی دوشونه‌جك ذهنی وار؟ او شکایت یرنده اما بو حکمته نه دیه‌لم ؟ یاتوب اویوملی ایمش ! کوزمه اویقو کیرییورمی ؟ صباحلره قدر خیالات ایله اوغراشیورم . جنون اطرافمده طولاشیور . ایاس بورالرینی نره‌دن بیله‌جك ؟ او ساده اکلنجه آرار . الله کیمسه‌نك باشنه ویرمسون ! . . . »

ایاس‌ده شو ملاحظاتی ذهنندن کچیردی :

ــ انسان کرچکدن اغرب مخلوقات . نصب نظر ایتدیکی نقطه مسعود اولمقدر . حال بوکه مسعود اولمق نه دیمك اولدیغنی بیلمز . بختیارلغی طالعسزلك ، طالعسزلکی

بختیارلق ظن ایدر . بختیار اوله‌جغم دیه النده‌کی سعادتی ویرده بدبخت اولور ! زواللی چلبی ! نه دن مسعود اوله‌میورسین ؟

«ای مرابح زاده دکانکمی یوق، خانکمی یوق؟»

حالی بیلیورم صانیور . سعدینك نصیحتی ده غریب بر صورتده آکلادی . بز آکا :

«میل سودا ایته آدم سن‌ده اذعانکمی یوق؟»

دیمك ایستیورز . او نه سویلیور ! بی چاره کندی کندینه « بن بدبختم » دیه قرار ویرمش. ذاتاً بدبختلق ده ایشته بوندن عبارتدر . دنیاده بختیار وار ایسه عقل کامل صاحبیدر . افراط ایله، تفریط ایله مسعودیت بریره کلمیور . . . ابداللغك آدی شاعرلك، عاشقلق اولمش . بویله چلبیلره اهمیت ویرنلرده وار . بونلردن مملکت نه استفاده ایده‌جك ؟ . . . بن‌ده محاکمه‌یی اوزاتدم . کولوب کچیویرملی . درعهده ایده‌جکم وظیفه بیوکدر . وطنمه نافع بر آدم اولمغه چالیشیورم . بویله بیهوده شیلرله ذهنمی نیچون اشغال ایده‌یم؟ ایشمه باقه‌یم ... اما اکلنجه‌ده لازم . طبیعتمدن ممنون دکلم . چلبینك یوزینه باقدیغم کبی ایچم کولیور . . . »

ج

(١٢٢٣) سنه‌سی شعبانك سكزنجی پنجشنبه كونی كاغدخانه جهتنده فوق العاده برغابه‌لك مشاهده اولنیوردی. دره‌نك ایكی جانبی طاغ تپه‌لرینه وارنجه‌یه قدر عسكر ایله طولمش ایدی. بونلر صدر اعظم بولنان علمدار مصطفی پاشانك دعوتیله درسعادته كلمش اولان جبار زاده سلیمان بك، سیروزی اسماعیل بك، قاره عثمان اوغلی عمر آغا كبی آناطولی، روم ایلی اعیانلرینك برلكده كتیردكلری ارباب سلاح ایدی. بر آره‌لق جمله‌سی بردن كمال تعظیم ایله صف صف سلامه طوردیلر. مجدد بی مدانی سلطان محمود خان ثانی حضرتلری شاهانه بر فلكه ایله چاغلایانلر كنارنده‌كی قصر همایونه طوغری كذار بیوردیلر. بهاریه طرفنده تشریف شاهانه‌یه منتظر بولنان بالجمله اركان دولت ایله اعیانلر سمت سعد آباده كچه‌رك اوراده قورلمش اولان چادرلرده آرام ایلدیلر. صدر اعظم، شیخ الاسلام و سائر وكلای فخام حضور پادشاهی‌یه دخول ایله مراتب اوزره مثول ایتدیلر. متعاقباً سلیمان و اسماعیل بكلر ایله عمر آغا دخی بو شرفه نائل اولدیلر. جمله‌سی مظهر تلطیف ایدلدی. اون ایكی بیك قدر سچمه عسكر ایله كله‌رك داود پاشا صحراسنی معسكر اتخاذ ایتمش اولان

اسماعیل بك « بك كوزل عسكرك وار. جناب حق مظفر بیورسون ! » خطـاب عالیسیله نائل التفـات مخصوص بیورلدی.

بو جمعیت متینه بر نمونهٔ انقیاد اولدیغندن عامه‌جـه بیوك حسن تأثیر حاصل ایتدی. برزماندن بری یکیچری طاقمنك مناسبتسزلكندن بی حضور اولمش اولان كوكللر پر سرور اولدی. اولكی حاللر قالمدی. اوقـدر عسكر غلبه‌لكیله برابر اویغونسز هیچ برحركت وقوع بولمیوردی. اورته‌لق امنیت كامله ایچنده بولنیوردی. پادشـاه زمانك دعای دوام دولتی جمله‌جه تكرار اولنیوردی.

كوز موسمی ایدی. بو سالك ایللك بهـاریله یازینی احزان كوناكون ایچنده كچیرمش اولان حسرتكشان تنزه:

روز اولور كاهی طلوع نیر بهجتـله شب
لیل اولور بعضاً هجوم ظلمت غمدن نهـار

شوقدر رونقده موسم، مرجحدر كوكل
بر صفاسز نوبهـاره بر كدرسز صوك بهار

دیه‌رك تك توك كاغدخانه‌ده كورنمكه باشلادیلر. بینلرنده:

ــ والله صوك بهار دها لطیف اولیور. حزن آمیز اولان كوزللكده باشقه حال وار.

ـ بوكا «فلكدن كون اوغريلامق» ديرلر. آدمه طاتلی كلير.

ـ همده صوك بهارك قيمتی دها زياده بيلنيور. بس باللی دوامی اميد ايدلمديكی ايچون.

ـ اوت، حياتك بيته‌جكنه يقين قدری آكلاشلمغه باشلار.

ـ ايلك بهارده‌ده دوام يوق اما ايلريسنده قوجه ياز وار. صوك بهار وار.

ـ بزم بو سنه كچيرديكمز ايلك بهار ايله ياز كبی اولدقدن صكره هيچ بريسنك لزومی يوق.

ايام انبساط ايله‌در لذت حيات
طوفان غمده آدمه لازمی عمر نوح؟

ديمشلر.

ـ آه شو كاغدخانه‌نك طاغلری چيپلاق اولمسه!

ـ بكقوز ايچارنده‌كی طاغلری بورايه كتيرملی.

(آق بابا) طرفلری نه خوشدر!

كبی محاوره‌لر جريان ايدردی.

بر جمعه كونی صابر چلبی ایله ایاس بك دخی بر قایغه بنه‌رك كاغد خانه سمتنه چكدرمشلر ایدی. قایق (سنّت) كوپریسنه طوغری ایلریله‌دكجه باشقه بر لطافت عالمی پیدا اولمغه باشلادی. ساحللری ایلك بهار ایله رقابت ایده‌بیله‌جك بر نضارت قاپلامش ایدی. هله كوپرینك اوته جهتی كرچكدن شاعرانه برمنظره عرض ایدییوردی. شو قدر واركه نعاب غراب نغمهٔ عندلیب مقامنه قائم اولدیغندن:

چونكه زاغان خیمه‌در كلشن زدند
بلبلان پنهان شدند وتن زدند

حالی ظهوره كلمش ایدی.

چهره‌سی معتادندن زیاده تعبس پیدا ایتمش اولان چلبی قایغه كیره‌لی سكوت ایتمكده ایدی. ایاسك ایچی صیقیلیوردی. فقط رنك ویرمك ایستمیوردی. كوپری‌یه كلیلنجه قایقجی‌یه (آغیرا!) امرینی ویردكدن صكره لاقیردی اولسون دیه دیدی‌كه:

— اسكله باشنده افندمزه خطاباً:

سودیكم تنهاجه چكدرسه كمی سعد آباده دك

دیمش ایدم. اوجرأتمه نادم اولمغه باشلادم.

خاموش كه خاموشی بهتر زعسل نوشی

امرینه هر یرده امتثالی اولنور؟ بو كونلرده — بیلمم نه‌دن

ـ بك سكوتی اولدیكز. سزی بوراسی‌ده آچمازسه نره‌سی آچه‌جق؟

ویر حكمنی ای نخل چمن كهنه بهارك

مصراعی دیله طولاشوب طوریبور . . . بر كره شو لطافته باقكز! التفات ایدلمزسه منظورمز اولمق ایچون بو سنه‌لك صوك دفعه اولمق اوزره تزین ایتمش اولان طبیعت محزون اولور. بنده‌كز شاعر اولمق ایستمیوردم. فقط موقتاً اوله‌جغم كلیور. كوكله بر كشایش كلدی . . . ندیمك:

آدمك جانلر قاتار آب وهواسی جانه

دیه وصف ایتدیكی یرلر ایشته بورالریدر. كندیسنك شو بیتنی‌ده پك سورم:

جدول سیم ایچره آدم بنسه بر زورقچه‌یه
ایستسه ممكن وارلمق جنتك تا یانه

ایشته شاعر دینیلن مخلوق اویله اوللی. مجسم شطارت ! !
«یانیورم، یاندم! اولیورم، اولدم!» دیه فریاد ایدن شاعرلره نه‌دیه‌جكمی دوشونسه‌م بیله بوله‌مم! اسكی فهیم اویله دكلیدر؟ یازدیغی دیوان دكل، مجموعهٔ حرمان! شمدی اوندیمی نره‌ده بوله‌یم كه بكا:

كوله‌لم اوینایه‌لم كام آله‌لم دنیادن

دیسون؟

چلبی حال صحوه کلیر کبی بر طور ایله شو کلمه‌لری تفوه ایتدی:

– اوقودیغکز شعرلر بتون اوستا مالی!

ایاس شویله مقابله ایلدی:

– بنده‌کز اوستا مالی قوللانمقـده معذورم. اوقونمغه لایق آثارم اولسه آره‌ده آنلردن‌ده اوقومغه جسارت ایدردم. هم شاعرلکه یکی یلتنیورم. طورکز باقه‌لم!... اوستا مالی دینیلن شعرلری آکلایه‌رق درستجه اوقویه‌بیلمك‌ده بر معرفت دکلیدر؟... اویله شاعر بیلیرم‌که کندی مالی اولمق اوزره میدانه قویدیغی شعردن نه‌معنی قصد ایتدیکنی تعیین ایده‌مز»

بو اثنـاده چلبینك نظری دره‌نك صـول جهتنده‌کی چمنزاره منعطف اولدی. بردن بره بکزی اوچدی. تترك بر سسله قایقجی‌یه (یاناشدر!) دیدی. سـاحله چیقدیلر. صویك اوزرینه طوغری تمایل ایتمش اولان بر صـالقم سوکودك آلتنه اوطوردیلر.

تقریباً یوز آدیم ایلریده طورمقـده اولان بر کوی آرابه‌سنك بر آز بری طرفنده آلتمش یاشنده تخمین اولنور منتظمجـه کینمش ایکی مخدره کولکه‌ده کزنمکده ایدیلر. یانلرنده بر سیاه کوله بولنیوردی. اوراده باشقه کیمسـه کورنمیوردی. چلبی ایله ایاسك قاره‌یه چیقدقلرینی کورنجه

کندیلرینی طوپلایه‌رق سرلمش اولان احرامك اوزرینه اوطورديلر. بونلری او یاشده تخمین ایدن ایاسدر. هر نصلسه بریسنی کندی معشوقه‌سنه بکزتمش اولان چلبیده بو اقتدار یوق ایدی.

سکز اون دقیقه کچدی. چلبی نظرینی قطعا اوجهتدن آییرمیوردی. ایاس دیدیکه:

ــ بزده نه احرام وار، نه برشی. باقکز، آنلر:

بر درخت آلتنه فرش ایلیه‌یم بر احرام

تصورینی نصل فعله کتیرمشلر!

چلبی بی اختیار بر آه ایتدی.

بونلرك حرکاتنه دقت ایتمکده اولان اوفلو قایقجی، کولمسه‌مکه باشلادی. ایاس حریفه «تربیه‌سزلك ایتمه!» معناسنه کلمك اوزره بر باقدی. بیچاره یوزینی قارشیکی ساحله طوغری چویرمکه مجبور اولدی. بوصیره‌ده ایاسك قهقهه ایله کولدیکنه تعجب اولنور. قهقهه نه‌ده؟ چهره‌سنده تبسم علامتی بیله کورلمیوردی. چلبی‌یه خطاباً دیدیکه:

ــ کیجه کلدیکمز ایی اولدی. غروب یاقلاشیور. خوش بر تماشادر. قارشیکی طاغلك اتکنی طوتمش اولان کولکه‌نه لطیف برصورتده یوکسلیور، دقت ایدییورمیسکز؟

شمدی شو طوپ آغاجك ساقنه صاریله‌جق . چوق کچمیه‌جك، یاپراقلرینك نصفی نورانی، نصفی ظلمانی کورنمکه باشلایه‌جق . کولکه طاغك ذروه‌سنه تقرب ایتدکجه بومنظره‌نك اهمیتی آرتار. هله کونشك ضیاسی ذروه‌دن بتون بتون آیریله‌جغی زمان قلبی پك رقیق برطاقم حسیات استیلا ایدر. جبل طاتلی بر حزن ایچنده قالیر. ضیا او دلکش موقعلره وداع ایتمك ایستمدیکی حالده آیرلمغه مجبور اولمسندن مضطرب اولیورمش کبی نه‌قدر حزین کورینور ! برده باقیلیر که طاغك باشندن ضیا اوچمش، کوه وصحرا سراسر یکرنك اولمش ! . . . عمرك سرعت کذارینی ـ حافظ شیرازینك دیدیکی کبی ـ یالکز بر ایرماغك آقیشی اشراب ایتمز . . . بورالرینی برمنظومه ایله تصویر ایده‌بیلیرمیسکز ؟ »

چلبی ایاسك سوزلرینه جواب ویرمیوردی . یالکز متوجه اولدیغی طرفدن آره صیره فلك نکاه ایده‌رك طاغه طوغری باقیوردی. بر آز صکره ذروهٔ جبلده اثر ضیا قالمدی . کوله قادینلری آرابه‌یه بندردی . ایلریده‌کی کوپری‌یه طوغری چکدی کوتوردی . ایاس قایقجی‌یی چاغیردی . بونلرده بندیلر. عودت ایتدیلر. اثنای عودتده چلبینك نه حالده بولندیغنی تعریفه احتیاج کورلمز.

ایکی کون صکره چلبی‌یه معشوقه‌سی طرفندن اولمق اوزره بر تذکره کلدی. فوق الغایه بر تلاش ایله ظرفنی آچدی. بر بوصله ایله منظومهٔ آتیه ظهور ایتدی:

بر واقعه‌در بو قلبه عائد
اولماز صانیرم بیانی زائد

بر آهیدر ارغنون ذوقك
بر پرده‌سیدر جنون شوقك

مضمون حزینی اشتکادر
تأثیری مهیج بکادر

معذور طوتار بلا شناسان
یازمازدم اولیدی کتمی آسان

زائد کورن اهل دل دکلدر
انسان قیلغنده آب وکلدر

سودا ! دیه بر ندا طویلدی
ناچار هواسنه او یلدی

اولکی هوالر اوچدی کیتدی
کوکلمده‌کی حس تجدد ایتدی

درخواب ایدی صانکه اولدی بیدار
آرامنی آلدی شوق دیدار

طویسیدی بو حالت نهانی
رشك ایلر ایدی صفا جهانی

بر بارقهٔ جمال کوردم
بر خارقهٔ کمال کوردم

مجلوب حضوریدر بوارق
مغلوب ظهوریدر خوارق

یارب بو نه جلوه کیم تبسم
بر چهره‌ده ایلیور تجسم

کیم دیردی کوکل کلیر بو حاله
امکان ویریور قضا محاله

واسعدی خیالمك مسیری
اولماز ایدی بر یرك اسیری

هر عالمه التحاق ایدردی
اکلنجه‌سی چوقدی یوقدی دردی

ایواه دکشدی شمدی حالت
ایلر بو اسارته دلالت

فکرم کبی آه طائر اولسه‌م
دائم حرمکده دائر اولسه‌م

ایتسه‌م باقوب اول جماله فریاد
آرتق غم هجری ایتمسه‌م یاد

نالشلرم اولسه رحمی جالب
امید کورنسه یأسه غالب

لکن بوده بر خیال هیهات
جائزمی خیال ایله مباهات

بیلسه‌م نه یه کچمیور نیازم
اول رتبه‌ده یوقمی امتیازم

طائر دکلم دیمم هزارم
لکن شو قدر دیرم که زارم

الله بیلیرکه بر زماندر
وردم کیجه کوندوز الاماندر

بر آه کسلدی جسم مجروح
شایسته دینلسه آه ذی روح

دیردم: «بوده وار ایمش قدرده
مادام که دوشدی دل بو دردده

اولسون متوکلانه صابر
هپ صبر ایله بولدیلر اکابر

بی چاره‌لکم هنوز نودر
معشوق ایسه الامان شنودر

اطرافمی آلدی گرچه آلام
بردن بره ایتمك اولماز اعلام

شکوالرمی صانوب حقیقی
شاید قیریلیر دل رقیقی

اولماز ایسه‌ده خلاف عفت
البته اولور دلیل خفت»

صابر اوله‌یم دییوردم اما
{صابر} سوزی ایتدی صبری یغما

یارب بو نه اسم خاطر افروز
یادیله شب فراق اولور روز

هر دم باشمه جهانی اما
تنك ایتمه‌ده حسرت مسما

کوکلمده هنوز وار بر امید
وار ایلینه هزار تحمید

امید! نه جانفزا اشارت
احسان جوابدن عبارت

پوصله‌نك مآلی چلبینك کله‌جك جمعه کونی کاغد-خانه‌ده بولنمسنی متهالکانه برصورتده تمنیدن عبارت ایدی.

چلبی کرك منظومه‌یی، کرك پوصله‌یی سکزر اونر دفعه کوزدن کچیردی. اوزرینه سوینج ایله قاریشیق بر سرسملك مستولی اولمش ایدی. نه یاپه‌جغنی بیلمیوردی. بر زمان صکره کویا کندینه کلدی. «نه طوریورم؟ همان کاغدخانه‌یه کیتملی‌یم!» دیه یرندن فیرلادی. طوغری فنار اسکله‌سنه ایندی. (کاغد خانه‌یه!) تنبیهیله برقایغه بندی. بر آز آچیلنجه قایقجی ایله شو کلمه‌لری تعاطی ایتدیلر:

ـ نصل، کاغدخانه غلبه‌لك اولیور می؟

ـ جمعه، بازار کونلری بش اون کیشی بولنیور اما بازار ایرتسی کونلری کیمسه کیتمیور.

چلبینك عقلی باشنه کلدی. او کونك بازار ایرتسی کونی اولدیغنی درخاطر ایده‌بیلدی. کونی شاشیرمش بولندیغنی حس ایتدیره‌جك بر شیوه ایله غلبه‌لك اولمدیغی صورتده کاغدخانه‌یه کیتمك دکل، جوار اسکله‌لردن برینه یاناشمق مناسب اوله‌جغنی قایقجی‌یه سویلدی. حریف بونی کوله‌رك بلاط اسکله‌سنه چیقاردی.

چلبی اورادن پیاده اوله‌رق قوناغه عودت ایتدی. بو سیاحت بیهوده کندیسنی خیلیجه یوردی. تر ایچنده

قالمش ایدی . عاشقلق یولنده تصادف اوله‌جق مشقتلرك الك خفیفی بویله اوله‌جغنی ملاحظه ایله متسلی اولیوردی .

بر آره‌لق جمعه‌یه قدر اولان منحوس کونلری کچیرمك نه قدر مشکل اوله‌جغنی دوشوندی . پك زیاده مضطرب اولدی . الندن کلسه عمرینك او قسمنی بر آنده محو ایدر کیدردی . منظومه‌یه جواب یازسه‌می ، یازمسه‌می ؟ دیه تردد ده قالدی . بو مسئله ایله ساعتلرجه اتعاب ذهن ایتدی . نهایت ، جوابك کاغدخانه‌ده کندیسیله کوریشلدکدن صکره یازلمسنی دها مناسب کورر کبی اولدی . بو ایشدن ایاس بکی قطعا خبردار ایتمه‌مکده قرار ویردی . «او طو- یارسه ایشمی بوزار!» واهمه‌سی چلبی‌یی تلاشه دوشورمش ایدی .

یوم تلاقی حلول ایتدی . چلبی ینه فنار اسکله‌سندن بر قایغه آتلادی . کاغدخانه‌یه کیتدی . لسان حال ایله مجنون عامرینك :

الله یعلم ان النفس قد هلکت
بالیأس منك ولکنی امنیها
وساعة منك الهوها ولو قصرت
اشهی الیّ من الدنیا و ما فیها

قطعه‌سنی تکرار ایده ایده معهود صالقم سوکودك آلتنه وصول بولدی .

آغلا ای کوزلرم آغلا نه کلیر وار نه کیدر

حسب حالنی بیلمم قاچنجی دفعه اولمق اوزره یاد ایده‌رك عودت ایچون قایغه کیردیکی وقت کونش غروب ایتمش ایدی .

چلبینك او زمانه قدر کیجه بویله خبرسز کچ قالدیغی اولمدیغندن قوناغه وارر وارماز لافزنلکله بنسام اولان اختیار والده‌سی برکره آغزینی آچدی ! . . . چلبی هیچ سس چیقاره‌میوردی . دادیسی بوندن یکا چیقمق ایستدی . بیوك خانم آنی‌ده آزارلادی . اوده صوصدی . چلبی « امان والده‌جکم ، برشی یاپمدم ! آیاقلریکزی اوپه‌یم ! ایستر‌سه‌کز آغزیمی قوقلایکز . . . » یولنده دهنکشا اولمق ایستدی . بیوك خانم « سنی خبیث سنی ! بوبجه سنه‌لك خاندانمزك ناموسنی بربادمی ایده‌جکسین ؟ » دیه بیچاره‌نك اوزرینه یوریدی . چلبی والده‌سنك آیاقلرینه قاپاندی . « آغزمه قطره قویمدم . الله اسیرکه‌سون ! . . . بك بابامك خاکنه حرمةً . . . » طرزنده یالوارمغه باشلادی . دادی قلفه‌ده یتشدی . چلبی کوچ حال ایله طاپاق یمه‌دن قورتیله‌بیلدی . مکر او خاندان افرادی ایچنده آز چوق عشرت ایتمش کیمسه بولنمامقله معروف اولدیغی حالده چلبینك بر وقتدن بری فرد مستثنی دینیله‌جك یولده

حركته باشلامش اولمسی بیوك خانمی لزومندن زیاده اوفكه‌لندرمكده ایمش !

بیوك خانم كویا نتیجه اوله‌رق دیدی‌كه:

ــ ایاسمیدر، مناسمیدر، نه‌در او حریف ؟ . . . بر دها آنكله كزدیككی طویارسه‌م خدا حقی ایچون سكا قوناغك قاپوسنی آچدرمم! عقلكی باشكه دوشیر !

چلبی شویله جواب ویردی:

ــ بز آنكله نه زماندن بری كورشمیورز. طارغینز. هم او عشرت ایتمزكه . . . عشرت ایدنلرله اكلنیر .

بازار كونی چلبی طوره‌مدی. «جمعه كونی هوا سرینجه ایدی. آنك ایچون كله‌مشدر . بو كون مطلقا كلیر آكا وفاسزلغی یاقشدیره‌مم!» دیه‌رك قالقدی ینه كاغدخانه‌یه كیتمك اوزره اسكله‌یه ایندی . شدتلیجه بر پوبراز اسیوردی . احتیاطاً بر صندال طوتدی. صندالجی «بوهواده كاغدخانه‌ده كیم بولنه‌جق؟» دیدی ایسه‌ده دیكله‌ده‌مدی . كیتمكه باشلادیلر. (قاره آغاج) اوكنه یاقلاشدقلرنده روزكارك شدتی آرتدی. صندال كریله‌مك ایستر طورردی. چلبی قورقغه باشلادی. فقط « دونه‌لم !» دیه‌مدی . بر آز دها كیدیلنجه صندالك باش طرفیله (قاره آغاج) ریختمی آره‌سنده شدتلی بر مصادمه وقوع بولدی . چلبی « امان چیقه‌لم ! » دیه

هایقیردی. صندالجی اوغراشه اوغراشه بر آز آچلدقدن صکره دیدی‌که:

ــ قورقمه بکم!... بوهواده بورایه یاناشمق تهلکه‌لیدر. صندالی دویررسه‌ك نه یاپارز؟ امدادمزه کله‌جك کیمسه‌ده یوق. کری دونمك ده کوجدر. اهونی ایلری کیتمکدر. بو هوا صانکه برشیمی؟ بن دها فنا هوالرده نیجه عاشقلری کوتوردم!

چلبی هیچ برشی دیمدی. (عاشقلر) تعبیرندن متأثر اولدی. «بو حریف غالبا بنم حالمی بیلیور!» اندیشه‌سیله مضطرب اولمغه باشلادی. بر بچق ساعتدن زیاده روزکاره کوکس کردی... بو دفعه (سنّت) کوپریسنك صاغ جهتنه چیقه‌رق صندالجی‌یه «سن بوراده بکله!» دیدکدن صکره آغیر آغیر ایلریله‌دی. اورالرده سیرجی نامنه کیمسه یوق ایدی. اطرافنه باقنه‌رق کیده کیده دامن جبلده واقع (آیازمه)نك یاننه قدر واردی. بر صو ایچدی. اورایه روزکار پك طوقنمیوردی. بر پارچه دیکلنمك ایچون اوطوردی. تفکره طالدی. بر قاچ دقیقه صکره غلبهٔ حزن ایله کوزلری طولدی. «ای بی وفا! عاقبت بنی مجنون کبی صحرالره دوشوردك!» یوللو سویلنه‌رك هونکور هونکور دینیله‌جك برصورتده آغلامغه باشلادی.

صـو آلمق ایچـون اورایه کلن بر شخص «افندی ! ساعت قاچ ؟» دیمسـیله چلبی اویقودن اویانیر کبی کندینه کلدی . ساعته باقدی . سکز بچق اولدیغنی خبر ویردی . یارادیلیشنده اولان جبانت سائقه‌سیله او شخصك کندیسنی اوراده صویه بیله جکنی دوشـوندی . همان قالقدی یوله دوزلدی . یورکی چارپیوردی . معشوقه‌سنی اونوتمش ایدی . ساحله کلنجه صندالدن اثر اولمدیغنی کوردی . اوستی باشی توز ایچنده اولدیغی حالده کوپری باشنده متحیرانه طورشی هم آجینه‌جق هم ده کولنه‌جك بر حال ایدی . خیلی باقندی . اوراده باشقه صندال فلان کوره‌مدی . زیاده پاره ویرر بر یولجی بوله‌رق کیتمش اولان اولکی صندالجی هیچ بر دها کلیرمی ؟ ... صحرانك تنهالغی وحشت آور ایدی . اوراده آرتق بردقیقه بیله طورمق ایستمیوردی . فقط نه صـورتله عودت ایده‌جکنی دوشونیوردی . (قاره آغاج) ه طوغری یوریمکدن باشـقه بر یول بوله‌مدی . ذاتاً یورلمش اولدیغی حالده ناچار یوریمکه باشـلادی . ورد قلبیسی «آه برقایق اولسه !» ایدی . سودلیجه اسکله‌سنه وارمدقجه قایق بوله‌مدی . حد ذاتنده :

قایماق یه واروب سودلیجه‌ده سن بو آغیزله

خطابنه مخاطب اولمغه اظهار استحقاق ایتمش ایدی .

مشكلات ايچنده بولنان چلبی ايرتسی كون اياس بكی بولمغه لزوم حس ايتدی . اركندن اوينه كيتدی . بك كنديسنی احترام ايله قارشيلادی. اوطورديلر. «نصلسكز؟» «شكر!» كبی بر ايكی مخاطبه كچدكدن صكره اياس (محتشم كاشانی ديوانی) مطالعه ايتمكده اولديغنی سويلدی . متعاقباً ديوانی النه آله‌رق شو واديده ادارهٔ كلام ايلدی :

ــ غزلياتنده بك آز كوزل سوز بوله بيلدم . اكثری صوغق . كويا عاشقانه اولمق اوزره سويلنمش اولان شو بيته باقكز :

بصحبت هر كرا خواند نهان آرد بقتل آخر
مراهم خوانده كويا نوبت قتل منست امشب

شو بيت ايله‌ده نه ديمك ايستديكنی آكلايه‌مدم :

چو روز مرك دوزندم كفن بهر سبكباری
روان كن جانب من تاری از جعد سمن سايت

هله شو مطلع پك غريب :

شب يلدای غم را سحری پيدانيست
كريه‌ای سحرم را اثری پيدانيست

شب يلدای غمنك سحری پيدا دكل ايمش . سحرده ايتديكی كريه‌لردنده بر اثر ظهور ايتميورمش . اورته‌ده

سحر اولمینجه سحرده کریه ایتمك نره‌ده قالیر ؟ « جمع ضدین مألی هله بونده درکار » دکلمی ؟

شو مطلع یولنده :

برای خاطر غیرم بصد جفا کشتی
ببین برای که ای بی وفا کرا کشتی [*]

ضرب مثل حکمنه کیرمش اولان :

عذر بدتر زکناهش نکرید

مصراعی محتشمك ایمش . بیلیوردم . بو مصراعی حاوی اولان غزله شویله باشلایور :

روی ناشسته چوماهش نکرید

نه قدر فنا ! بونی تعقیب ایدن شو مصراع نه قدر ایی ! :

چشم بی سرمه سیاهش نکرید

فردوسینك او لطیف بیتی خاطرمه کلدی :

بدنبال چشمش یکی خال بود
که چشم خودش هم بدنبال بود

اسکی استادلرك حالی باشقه ! محتشمك ده مرثیه‌سنه

[*] « غیرك خاطری ایچون بنی برچوق جفا ایله اولدردك . ای بی وفا ، باق کیمك ایچون کیمی اولدردك ! » مألنده‌در .

دیه‌جك یوق. ذاتاً محتشم نامی او مبارك اثرك سایه‌سنده بقا بولمش. سائر مرثیه‌لرده او انسجامی، او تأثیری بوله‌میورم. هله شو بنده باقكز:

ترسم جزای قاتل او چون رقم زنند
یكباره بر جریدهٔ رحمت قلم زنند

ترسم كزین كناه شفیعان روز حشر
دارند شرم كز كنه خلق دم زنند

دست عتاب حق بدر آید ز آستین
چون اهل بیت دست بر اهل ستم زنند

آه ازدمی كه با كفن خونچكان زخاك
آل علی چو شعلهٔ آتش علم زنند

فریاد ازان زمان كه جوانان اهل بیت
كلكون كفن بعرصهٔ محشر قدم زنند

جمعی كه زد بهم صفشان شوركر بلا
درحشر صف زنان صف محشر بهم زنند

از صاحب حرم چه توقع كنند باز
آن ناكسان كه تیغ بصید حرم زنند

پس برسنان كنند سری را كه جبرئیل
شوید غبار كیسویش از آب سلسبیل

هر بر (زنند) قلبه بر کونه آتشزن اولیور . . . آه ! . . . شیخ نظامینك دیدیکی کبی:

یادکاری کز آدمی زادست
سخنست آن دکر همه بادست

بر شاعر ایچون قوجه بر دیوان یازمغه نه حاجت ! بویله بر اثر براقمق کافی . محتشمك احتشام بلاغتی قیامته قدر بونده کورینه‌جك . . . هر کسه کورنمز . آنی اصحاب ذوق کورر . بر بیوك شاعره «بیهوده یوریلیورسکز . سویلدیککز سوزلری آنجق بیکده بر آدم آکلایه‌بیلیور» دیمشلر . «ایشته بن ده او بر آدم ایچون سویلیورم!» دیمش .

چلبی طالغینجه‌سنه دیکله‌مکده ایدی . صورلسه بلکه‌ده ایاسك نه‌دن بحث ایتمکده اولدیغنی خبر ویره‌مزدی . برقاچ ثانیه سکوت ایله کچدی . التزام تغافل ایتمکده اولان ایاس ، چلبینك تکلمه حاضرلانمقده اولدیغنی کورنجه شق شفه ایتمسنه میدان ویرمیه‌رك دیدی‌که :

ــ شو دیواندن سزك نامکزه بر تفأل ایده‌لممی؟

چلبی «حافظ شیرازی دیوانیمی بو؟» جوابنی ویردی .

ایاس «هر کتابدن تفأل اولنه‌بیلیر . نه‌بأس وار ؟ . . . واقعا حافظ دیوانی اوخصوصده‌ده شهرت المشدر . . . بونده قبل التفأل:

ای حافظ شیرازی
بر من نظر اندازی
من طالب یك فالم
تو كاشف هر رازی

دیمكده حاجت یوق ... آچه‌یمی ؟ ... آچیورم ... «مطمح نظر صاغ صحیفه‌نك برنجی بیتی اولسون» دیه‌رك دیوانی آچدی. شو بیت ظهور ایتدی:

بر سر كوی تو هر گاه كه پیدا گشتم
سك كویت بفغان آمدو رسوا گشتم

چاپی بیتك مألنی آكلایه‌مدیغنی افشا ایدر بر صورتده دیوانك اوزرینه طوغری اكلدی. ایاس یك خفیف بر تبسمله دیدی‌كه:

ــ تحف بربیت چیقدی. نه مناسبتی وار؟ ... حافظ اولیدی بویله بر شی سویلمزدی ... دقت بیورلدیمی ؟ تركجه‌یه نقلی پك قولای. بونی شویله ترجمه ایده‌بیلیرسكز:

سر كویكده اوساعتده كه پیدا اولدم
كوپكك هاولامغه باشلادی رسوا اولدم

چلبینك فنا حالده جانی صیقلدی . ایاسدن باشقه كندینه محرم اسرار اوله‌جق بر آدم تصور ایده‌بیلیدی او آنده كمال حدتله قالقار كیدردی.

جلیبنك انفعالنی تعدیل ایچـون ایاس «ایستر‌سه‌کز برده حافظ دیوانندن تفأل ایده‌لم» دیه‌رك قالقدی دولابده بولنان حافظ دیوانی آلدی. شاعرك روحنه بر فاتحه اهدا ایتدکدن صکره دیوانی آچدی. «ایشته ینه صاغ صحیفه‌نك برنجی بیتی!» دیه بیت آتی‌یی اوقودی:

عاشقان‌را بر سر خود حکم نیست
هرچه امر دوست باشد آن کنند [*]

شویله برده ملاحظه درمیان ایلدی:

ــ اویله یا! عاشقلرك کندی باشلرینه حکملری یوقمز. معشوقه‌لری نه بیوررسه آنی اجرا ایتمکدن باشقه برشی یاپه‌مازلر. اکا برعشاق:

یارضای دوست باید یاهوای خویشتن

بیورمشلر. عاشق معشوقه‌سنك اسیریدر. اونه دیرسه اویله حرکت ایدر.

چلبی درونی بر آه چکدی.

ایاس سوزنده بروجه آتی دوام ایتدی:

ــ اوت، هرامرینی برینـه کتیرملی! مثلا «کله‌جك

[*] بزم کوردیکمز حافظ دیوانلرنده مصراع ثانی شویله‌در:
« هرچه فرمان تو باشد آن کنند »

بازار کونی کاغدخانه‌یه کل!» دیر. کیتملی! کندی اوراده بولنمازسه همان دونوب کلمه‌لی! شوراده بوراده اوهام کونا کون ایچنده حیران حیران طولاشملی! لازم‌کلیرسه (آیازمه)‌یه‌ده یول اوغراتملی! صکره دونملی! صندالی براقدیغی یرده بوله‌مامالی! زورنجویانه باقنغه باشلاملی! بوله‌مینجه ناچار طابانه قوت سودلیجه اسکله‌سنه قدر کلملی!...

چاپی شاشیردی. کوزلرینی آچه‌رق دیدی‌که:

ــ الله عشقنه ایتمه ایاس! ذاتاً ذهنم ایشته اویله! بنی بتون بتون دیوانه ایتمکمی ایستیورسین؟ سن باری مرحمت ایت!... نره‌دن اوکرندك؟ باشك ایچون سویله!

ایاس «نره‌دن اوکرنه‌جکم، صندالجیدن!» جوابی ویردی.

چاپی «صندالجی بنم آیازمه‌یه کیتدیکمی نه بیله‌جك!» دیدی.

ایاس شویله مقابله ایتدی:

ــ اوطرفه طوغری توجه ایتدیککزی کورمش. بکاده اوقدری لازم. ایشك صکره‌سی نصل اولدیغنی کشف ایتمك کوچ برشیمی؟... اویله فورتنه‌لی برکونده

كاغدخانه‌یه كیم كیدر؟ . . . صندالجی حالكزه كوایوردی . . . درسه‌ده كلمز اولدیكز .

علم نبود غیر علم عاشقی

اویله‌می ؟

چلبی معشـوقه‌سی طرفندن كلمش اولان مكتوب منظوم ایله پوصله‌یی جیبندن چیقاره‌رق «باق بونلره باق ! » دیه ایاسه ویردی. ایاس پوصله‌یی اوقودی. « وای! سزی جمعه كونی ایچون دعوت ایتمشلر. نه‌یه‌پازاركونی كیتدیكزیا ؟» دیدكدن صكره منظومه‌یی‌ده كوزدن كچیردی . محاوره بروجه‌آتی دوام ایتدی :

ـ نه كوزل منظومه ! (فطنت)ده اولسه بوقدر یازار. (لزوم مالایلزم) صنعتی‌ده مشتمل .

ـ لزوم مالایلزم نه‌در؟

ـ افندمزك ازجمـله پازار كونی كاغدخانه‌یه كیتمكز ! طوغریسی بویله برصنعتی اولور اولماز شاعر اجرا ایده‌مز.

ـ شو زوزكلـكدن واز كچمیه‌جكمیسـین؟ . . . بكا لزوم مالایلزم‌ده لازم دكل. شمدی شونلره جواب یازه‌لم .

ـ كچنلرده خواجه افندی بر مناسبتله سویلمدیمی ؟ : لزوم مالایلزم حرف رویدن اول بر حرف التزامندن عبارتدر. فضولینك بویولده برقاچ غزلی واردر.

قدانار العشق للعشاق منهاج الهدا
سالك راه حقیقت عشقه ایلر اقتدا

مطلعنه دقت بیورکز .

ــ جوابی منظومی یازسه‌ق ؟

ــ فضولینك عجمانه اولدیغی حالده خوشـه کیدر بر مبالغه‌یی مشتمل بولنان :

هرحباب اشکمه برعکس صالمش پیکرم
شاه ملك محنتم طوتمش جهانی لشکرم

مطلعی‌ده اویله‌در . . . شوضرب مثلده بیله بوصنعت وار: «کلین چیچـك، هردیدیکی کـرچك. قاین آنا بیلان، هردیدیکی یالان»

ــ بوصله‌نك جوابنی نثراً یازه‌لم. فقط اوته‌کنه منظوم جواب یازمازسه‌ق عیب اولور.

ــ تبسم بیتی شایان دقت.

ــ هانکیسی ؟

ــ یارب بونه جلوه کیم تبسم
برچهره‌ده ایلیور تجسم

ــ نره‌سی شایان دقت؟

ــ چهره‌سی . . . چهره‌کزده تبسم تجسم ایتـدیکی هیچ خاطرمه کلیورده . . .

خدا قادردر ایلر سنك خارادن کهر پیدا

ـ سن كوه‌زه‌لكى آرتيرمشسين. بن نه ديیورم، سن نه‌لر سويليورسين! شونلره جواب يازه‌لم جواب!

ـ صابر مضمونى‌ده كوزل صرف ايتمش. بو عادتا برشاعرهٔ ماهره. تام سزك دنككز.

ـ جانم برادر! بن ذهنمى طوپلايه‌ميه‌جغم. سن شو جوابلرى يازيورميسين؟

ـ بوصله‌يه فعلاً جواب ويرمشسكز. منظومه‌يه مقابل برشى يازمق ايسه بنم حدم دكل. بركره لزوم مالايلزم التزام ايتملى. نه‌قدر اوزون! بز ساده ايكى مصراعى بربره كتيرمكده زحمت چكرز. بويله معشوقه‌لرله اوغراشمغه مجبور اولان عاشقلره الله قوت ويره!... يا اوحسياب عاشقانه‌يى نره‌دن بوله‌يم؟

ـ اوزاتمه، بولورسين!

ـ سبحان الله! عاشق بنمى‌يم، سزميسكز؟... هرنه يازسه‌م صوغق دوشر. شاعره خانمى سزك حسابكزه كندمه كولدرمك ايستم.

چلبى كيتدكجه اصرارى زياده‌لشدردى. اياس برچوق زوزكالك دها ايده‌رك اكلندكدن صكره جوابى ـ صنعتلى اوله‌جغى جهتله ـ بر هفته‌دن اول يتشديره‌ميه‌جكنى سويلدى. چلبى ناچار راضى اولدى. آيرلديلر.

چلبی هر کون ایاسی بوله‌رق جوابك بر آن اول یازلمسی ایچون یالواررردی . هفته‌یی اکمال ایدن کونك صباحنده ایاسك خانه‌سنه کیتدی . « هانی بزم جواب ؟ » دیه‌رك اوطه قاپوسندن ایچری کیردی . ایاس دیدی‌که :

ــ جواب حاضر . فقط بر شرط ایله تقدیم ایده‌بیلیرم . اوده مطلقا بکنمکزدر . بکنمیه‌جك اولورسه‌کز مأیوس اولورم . بکنمیله‌جکندن امین اوله‌بیلیرمی ؟

چلبی « اول ، اول ! امان اوقویه‌لم ! نرده ؟ » دیه تهالك کوستردی .

ایاس « مسوده حالنده‌در . سز چیقاره‌مازسکز . بنده‌کز اوقویه‌یم . فقط رجا ایدرم سلسله‌ٔ انشادی قیرمیکز . نه دیه‌جکسه‌کز اوقونوب بتدکدن صکره دییکز » اخطارینی متعاقب یانده بولنان بر کاغدی النه آله‌رق بروجه آتی اوقودی :

بی تجربه دل کزرکن آزاد
تسخیر ایدیویردی بر پریزاد

بر شاعرهٔ بلاغت آرا
اشعاری نقیصه‌دن معرا

بر ساحرۀ تحیر افزا
دوشیزه روش فقط سخنزا

هر نکتۀ نازنین فکری
سوز عالمنك ادالی بکری

عمرم کچیور کنار جوده
کوکلمسه تلاش جست وجوده

دوشدم بر امید مستحیله
معشوقه دکل بو امّ حیله

آلداتدی بنی هزار دفعه
امکان آرادم بو حالی رفعه

بولسه‌م دیر ایکن ینه طوتلدم
باقدم بو اویونده‌ده یوتلدم

بر داهیـهٔ ملك قیـافت
شیطانی ده آلدادر او آفت

ممکنمی که دل آکاقاوو شسون
آلدانمامق ایستین صاوو شسون

بی چاره شو موسم عبرده
یوزتهلکه صاوودی بحر و برده

عاشق عجمی قایقجی شاشقین
یو یراز یاراماز میاه طاشقین

یوق تاب مقاومت کورکده
موج اورمه‌ده خوف جان یورکده

امواج مهیـنـه پر تهـور
باشدن قاره باشلیجه تصور

طوفان بلای عشقدر بو
خصم بدلای عشقدر بو

اولدم قاره‌یه نصلسه واصل
آه اولمدی بر نتیجه حاصل

توزطوپراق ایچنده قالدی چهره‌م
توزطوپراق ایمش بنم ده بهره‌م

کیردی بکا قضای باری
بر جامهٔ اغرب غباری

پیش و پسه ایلدکجه دقت
کلمکده ایدی درونه رقت

کویا بکا آغلایوردی هریان
اولدم آره یرده بن ده کریان

كورسه‌ك سكاپك تحف كليردى
ديردك بو زواللیجق دليردى

بر كره دوشون نصل دليرمم
ذاتاً او ايش اسكيدن مصمم

هيچ ايتمه‌مك ايستين تجنن
ايلر مى بنم قدر تفنن

ديوانهٔ صد جنون عشقم
علامهٔ ذو فنون عشقم

بيك يأس ايله ايتديكمده عودت
كيتمشدى قايقجى كلدى حدت

قانم قورييور كلنجه ياده
تا سوديجه‌يه كلش پياده

3 1761 07966829 9

PL
248
M8A16
1888